

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1980-1983 ASKERİ YÖNETİM DÖNEMİNDE TÜRKİYE YUNANİSTAN
İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KIBRIS SORUNUNUN İNCELENMESİ**

Birkan ERKEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Savaş SERTEL

TUNCELİ-2024

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1980-1983 ASKERİ YÖNETİM DÖNEMİNDE TÜRKİYE YUNANİSTAN
İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KIBRIS SORUNUNUN İNCELENMESİ**

Birkan ERKEK
20001208

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Savaş SERTEL

TUNCELİ-2024

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1980-1983 ASKERİ YÖNETİM DÖNEMİNDE TÜRKİYE YUNANİSTAN
İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KIBRIS SORUNUNUN İNCELENMESİ**

**BİRKAN ERKEK
YÜKSEKLİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Bu tez 27/02/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza	İmza	İmza
Prof. Dr. Sabit MENTEŞE	Prof. Dr. Savaş SERTEL	Doç. Dr. Zülfikar Aytaç KİŞMAN
BAŞKAN	DANIŞMAN	ÜYE

Bu tez, Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Altuğ KAZAR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Birkan ERKEK

İmza
Prof. Dr. Savaş SERTEL

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden itibaren çalışmalarım sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösterip ufkumu açan kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Savaş SERTEL'e, bölüm başkanımız sayın Prof. Dr. Sabit MENTEŞE'ye, tez savunma sınavı jürisi olan değerli hocam sayın Doç. Dr. Zülfikar Aytaç KİŞMAN'a ve fikirleriyle bana ilham veren sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bora SANYÜREK'e sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca yine yaptığım çalışmalarda bana destek olan ve sabır gösteren çok kıymetli eşim Seda POLAT ERKEK'e, babam Miktat ERKEK'e, annem Sebahat ERKEK'e, abim Halil ERKEK'e, kıymetli arkadaşım Yusuf Savaş YÜKSEKOVA'ya, Kıbrıs Devlet Arşivleri Müdürlüğü görevlisi olan Alev Hanım'a, 6 Şubat 2022 tarihinde yaşadığımız depremde bütün olumsuzluklara rağmen yaptığım çalışmada beni destekleyen gerekli kolaylığı gösteren sayın Adıyaman Sincik İlçe Emniyet Amiri Komiser Rüstem POLAT'a, mesai arkadaşlarım sayın Eren UĞURLU, Furkan KARACA, Yunus ŞAHİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Birkan ERKEK
TUNCELİ-2024

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.4. Araştırmanın Metodolojisi.....	2
2. TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	4
2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Yunanistan ile İlişkiler (1829-1919).....	4
2.1.1. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması (1829)	4
2.1.2. Girit sorunu ve Osmanlı-Yunan Savaşı	6
2.1.3. Birinci Dünya Savaşı döneminde Yunanistan	8
2.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yunanistan (1919-1952)	11
2.2.1. Lozan barış görüşmeleri ve Lozan Barış Antlaşması	12
2.2.2. Nüfus mübadelesi ve patrikhane sorunu.....	14
2.2.3. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde dostluk dönemi	15
2.2.4. İkinci Dünya Savaşı döneminde Yunanistan ile ilişkiler	17
2.2.5. Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya girmesi.....	20
3. 12 EYLÜL ASKERİ YÖNETİM SÜRECİNDE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ	22
3.1. Dönemin İki Ülke Açısından Önemli Olayları.....	22
3.1.1. 1980 öncesi siyasi durum ve 12 Eylül darbesinin gerçekleşmesi.....	22
3.1.2. Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü.....	25
3.1.3. PASOK'un iktidara gelişi ve Türkiye-Yunanistan ilişkileri.....	27
3.2. Askeri Yönetimin Gölgesinde Yunanistan ile Anlaşmazlık Yaşanan Sorunlar	30
3.2.1. Kıta sahanlığı sorunu	31
3.2.2. Karasuları sorunu.....	33
3.2.3. Hava sahası ve FIR hattı sorunu	35
3.2.4. Adaların silahlandırılması	39
3.2.5. Batı Trakya sorunu	42
4. 12 EYLÜL ASKERİ YÖNETİM SÜRECİNDE KIBRIS SORUNU	44
4.1. Kıbrıs Tarihine Genel Bir Bakış (1571-1923).....	44
4.1.1. Kıbrıs'ın coğrafi konumu ve kısa tarihi.....	44
4.1.2. Kıbrıs'ın fethi ve Osmanlı yönetiminde Kıbrıs (1571-1878)	46
4.1.3. Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçmesi ve adada İngiliz yönetimi (1878).....	47
4.2. 1923'ten 1960'a Kadar Geçen Süreçte Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler	50
4.2.1. Kıbrıs sorununun başlaması ve gelişmesi.....	50
4.2.2. Kıbrıs'ta kurulan örgütler	54
4.2.2.1. EOKA	54
4.2.2.2. TMT.....	55
4.2.3. 6-7 Eylül olayları	56
4.3. 1960-1980 Arasında Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler	57
4.3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi	58
4.3.2. Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonuçları.....	62

4.3.3. Kıbrıs Türk Federe Devleti dönemi (1975-1980).....	65
4.4. Askeri Yönetim Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türk-Yunan İlişkilerine Yansıması ...	66
4.4.1. Askeri yönetim döneminde Kıbrıs sorunu.....	67
4.4.2. Kıbrıs sorununun Türk-Yunan ilişkilerine yansıması (1980-1983)	69
4.4.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı (1983).....	72
5. SONUÇ	75
6. KAYNAKLAR.....	78
ÖZGEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Anadolu Ajansı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Milli Teşkilatı
FIR	: Uçuş Bilgi Bölgesi
ICAO	: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NOTAM	: Havacılara Bildiri
OXEN	: Gençlerin Hristiyan Ortodoks Birliği
PASOK	: Panhelenik Sosyalist Hareketi
PEON	: Kıbrıs Enosisçi Gençlik Teşkilatı
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
SACEUR	: Müttefik Kuvvetler Avrupa Yüksek Başkomutanlığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

ÖZET

Köken bakımından tartışmalı olsa da Türk-Yunan ilişkileri Malazgirt Muharebesi öncesi döneme kadar uzanır. Osmanlı Devleti'nin kurulmasının ardından Batı, Osmanlı ve Türk topraklarına yönelik saldırılarıyla devamlı ilhaka çalışmış ve önce 1829'da Yunan Krallığı akabinde Batılı devletlerin desteği ile (Fransa-İngiltere-Rusya) 1924'te cumhuriyetin ilanı dolayısıyla Yunanistan Cumhuriyeti devletiyle komşuluğumuz yeni bir sürece evrilmiştir. Böylece I. Dünya savaşı sonrası gelişmeler Osmanlı Devleti'nin Lozan Barış Antlaşması sonucu Yunanistan ile yaşanan tüm sorunlar Türkiye Cumhuriyet Devleti'ne devredilmiştir. "Megali İdea" doğrultusunda büyüme stratejisinin hala devam ettiği var sayılırsa, Yunanistan ile sorunların da devam edeceği açıktır. Kıta sahanlığı, hava sahası, karasuları, adaların silahlanması, FIR hattı, ihtilaflı bölgeler, azınlıklar sorunu, patrikhanenin statüsü bu sorunların yalnızca birkaçıdır. Ancak bunların yanı sıra Yunanistan ile yaşadığımız önemli diğer bir sorun da Kıbrıs sorunudur. Bu bağlamda Kıbrıs sorunu tarihsel bir perspektifle ele alınırken, çalışmada 1980-1983 yılları arası dönemde yaşananlarla sınırlı tutulmuştur. Bu durumun temel nedeni Yunanistan ile yaşanan diğer sorunlar gibi Kıbrıs sorununun da köken bakımından oldukça tarihsel derinliğe sahip olması; öte yandan araştırmacının da sınırlı imkan ve olanaklara sahip olmasıdır.

Literatür taraması kapsamında tarihsel kesit yaklaşımı ile ele alınan çalışmada öncelikle Türk-Yunan ilişkilerinin kısa bir özeti verilmiş, akabinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki temel sorunlara değinilmiş ve üçüncü aşamada Kıbrıs sorunu çok boyutlu bir şekilde ele alınmıştır.

Araştırma bulgularına göre askeri rejim döneminde Yunanistan ile temelde var olan Kıbrıs sorununa yönelik oluşturulan çözüm politikalarında Türkiye lehine yaşanan değişimlerin başında KKTC'nin ilanı gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs, Ege sorunu, 12 Eylül askeri rejim

ABSTRACT

Examination Of The Cyprus Problem In The Context Of Turkey-Greece Relations During The Military Administration Period Of 1980-1983

Although controversial in terms of origin, Turkish-Greek relations can be traced back to before the Battle of Manzikert. After the establishment of the Ottoman Empire, annexation was constantly attempted with the attacks of the West against the Ottoman and Turkish lands, and first with the support of the Greek Kingdom in 1829 and then with the support of the Western states (France-England-Russia), with the declaration of the republic in 1924, our neighborship with a Greek Republic state was renewed. It has evolved into a process. Thus I. Developments after World War II: With the Treaty of Lausanne, all the problems of the Ottoman Empire with Greece were transferred to the Republic of Turkey. Assuming that the growth strategy with its "Megali Idea" still continues, it is clear that the problems with Greece will continue. Continental shelf, airspace, territorial waters, armament of islands, FIR line, disputed regions, minority issue, and the status of the Patriarchate are some of these problems. However, in addition to these, another important problem we have with Greece is the Cyprus problem. In this context, while the Cyprus problem is discussed from a historical perspective, the study is limited to what happened in the period between 1980 and 1983. The main reason is that, like other problems with Greece, the Cyprus problem has a very historical depth in terms of origin, and on the other hand, the researcher has limited opportunities and opportunities.

In the study, which was handled with a historical cross-sectional approach within the scope of literature review, firstly a brief summary of Turkish-Greek relations was given, then the basic problems between Turkey and Greece were mentioned, and in the third stage, the Cyprus problem was discussed multidimensionally.

According to the research findings, an important change in Turkey's favor regarding the solution of the Cyprus problem with Greece during the military regime period was the declaration of the TRNC.

Key words: Turkish-Greek relations, Cyprus, Aegean problem, September 12 military regime

1. GİRİŞ

Yaşadığı çok sayıda darbe nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti tarihi “*aynı zamanda askeri darbelerin de tarihi*” olarak da ifade edilmektedir (Uyar, 2020:77). Darbelerin ilki 1960 yılında Demokrat Parti döneminde gerçekleşirken, ikincisi 12 Mart 1971’dei, üçüncüsü 12 Eylül 1980’de, dördüncüsü 28 Şubat 1997’de ve beşincisi teşebbüs düzeyinde kalan 15 Temmuz 2016 Darbesi’dir. Tüm bu darbeler Türkiye’nin toplumsal tüm yönleri yanında, uluslararası ilişkilerine de yüksek düzeyde etkileri olmuştur. Bunlardan en tartışmalı ve üzerine çok yazılanlardan biri 12 Eylül 1980 Darbesi ve bu darbe dönemince uluslararası ilişkilerde yaşanan değişim ve gelişmelerdir. Özellikle öne çıkanlardan biri Yunanistan ile yaşanan Kıbrıs meselesidir. Dolayısıyla çalışmada 1980-1983 yılları askeri darbe dönemi Türkiye Yunanistan ilişkilerinde gelişme ve değişimlere temel teşkil eden Kıbrıs sorununun incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmamızda, ilk olarak Yunanistan’ın tarihi araştırılarak Yunan ve Türk toplumları arasında geçmişte meydana gelen olayların neler olduğu, iki ülke arasında tarihteki dostluk ilişkileri ve iki ülke arasındaki ilişkileri belirleyen temel sorunlar incelenecektir.

İkinci olarak Türkiye’de 1980 öncesi siyasi durum ve 12 Eylül Darbesi’nin gerçekleşmesi süreci incelenerek devam eden zaman diliminde Türkiye’de askeri yönetim ile Yunanistan arasında meydana gelen sorunlar, ilişkilerin nasıl yürütüldüğü, askeri yönetimin görev süresi içerisinde iki ülke ilişkilerini etkileyen faktörler araştırılarak bu dönemde mevcut olan sorunların çözümü noktasında yapılanlardan bahsedilecektir.

Üçüncü olarak, Kıbrıs Adası’nın tarihi araştırılarak 1980-1983 yılları arasında her iki ülke açısından önemli sayılabilecek ve iki ülke ilişkilerini etkileyen olaylar ele alınıp ilişkilerin dinamikleri belirlenmek suretiyle ve bu dönemde mevcut sorunların seyri anlatılacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, araştırma problemini incelemek için neyin nasıl ölçüleceğini, tam olarak neyin hedeflendiğini ve bu hedefe ulaşmak için nelerin yapılabileceğini ifade etmektir (Walliman, 2006:71). Bu çalışmanın amacı da benzer şekilde araştırma problemine çözüm getirmede neyin hedeflendiğine odaklanmıştır. Nitekim Türkiye’nin Yunanistan ile sorunları oldukça derinlikte olup gelinen aşamada hala çözüm bekleyen çokça sorunları

bulunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde belli dönemlerde söz konusu sorunlar daha da yoğunlaşmış, bunlardan biri de 1980-1983 askeri rejim dönemi Kıbrıs sorunudur. Dolayısıyla bu çalışmayla Türkiye'nin 1980- 1983 yılları arası askeri yönetim döneminde Yunanistan ile ilişkiler bağlamında Kıbrıs sorununun incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma Türkiye'de 1980 yılında yapılan darbenin ardından oluşturulan askeri yönetimin 1983 yılı sonlarına kadar olan dönemde Türkiye ile Yunanistan ilişkilerini incelenmesi, Kıbrıs sorununun gelişimi ve askeri yönetimin Kıbrıs konusuna yaklaşımının tespiti ile Kıbrıs sorununun Türkiye Yunanistan ilişkilerini nasıl ve ne yönde etkilediğini ortaya koymasının yanı sıra, yapılan bu çalışmanın alanında yapılacak diğer çalışmalara kaynak oluşturması bakımından önemli görülmüştür.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma oldukça tarihsel derinliklere gerilere kadar giden Türkiye'nin Yunanistan ile yaşadığı sorunların çokluğu ve karmaşıklığının bilincinde olarak Türkiye'de 1980 yılında yapılan darbenin ardından oluşturulan askeri yönetimin 1983 yılı sonlarına kadar geçen sürede Yunanistan ile yaşanan Kıbrıs sorununun çeşitli yönleriyle incelenmesiyle sınırlı tutulmuştur. Temel nedeni çalışmanın varacağı sonuca ulaşabilmenin imkansızlığını ortadan kaldırmaktır. Nitekim akademik çalışmalarda, araştırmaya sınır getirmemek bir anlamda araştırmayı incelenemeyecek kadar geniş çaplı ve muğlâk duruma getirmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle araştırmalarda seçilecek konuların daraltılıp sınırlandırılması, araştırma konusunu araştırılabilir bir problem hâline getirilmesi oldukça önemsenmektedir (Kaptan, 1973, 104). Ayrıca araştırma problemi belirlenirken birçok faktör yanında, araştırmacının imkân ve olanaklarının da göz önünde bulundurulması önerilmektedir (Patton, 1990).

1.4. Araştırmanın Metodolojisi

1980-1983 Askeri yönetim döneminde Yunanistan ile ilişkiler kapsamında Kıbrıs sorununu ele alıp incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma kapsamında doküman

analizi şeklinde desenlenmiştir. Nitel araştırma: Araştırma konusunun derin bir şekilde incelenmesini sağlayan, konunun nedenlerini ve nasıl meydana geldiğini anlamayı sağlayan bir bilimsel araştırmadır. Nitel araştırmalar, ele aldığı problematiği kendi bağlamında, yorumlayıcı bir yaklaşımla inceler; olay ve olguları yorumlarken insanların onlara atfettiği anlamlara odaklanır. Nitel araştırmaya yönelik bir araştırmacının keşfedici zihinsel süreçleri işlevselleşir (Malterud, 2001) ve olaylar arasındaki farklı bağlantıları daha keskin bir idrak ile algılar (Eysenbach ve Köhler, 2002). Metin/doküman analizi yöntemi ise adından da anlaşılacağı üzere, herhangi bir konuda yapılan bilimsel araştırmada metinlerin ya da dokümanların bilimsel olarak analiz edildiği bir nitel araştırma yöntemidir. Metin/doküman analizi yöntemi, araştırmacının araştırma konusuyla ilgili yaptığı gözlem ve görüşmeler ile ulaştığı dokümanları sistemli bir şekilde analiz etmesine yardımcı olur. Çalışma başka bir boyutu ile tarihsel araştırmayı da gerektirmektedir. Temel nedeni çalışmanın ana konusu problemin geçmişte yaşanmış olmasıdır. Diğer bir ifade ile geçmişte meydana gelen olay ve olguları veya bir durumun geçmişle olan ilişkisini incelememesinin tarihsel araştırma yöntemini gerektirir olmasıdır.

2. TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Uzun yıllar anlaşmazlıklarla geçen Türk- Yunan ilişkileri diplomatik iniş çıkışlarla iki ülkenin çekişmesi şeklinde geçmiştir. Bu ilişkilerin başlangıç noktası Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar gerilere gitmektedir (Turan, 2016:1).

2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Yunanistan ile İlişkiler (1829-1919)

Osmanlı Devleti içerisinde azınlık olarak yaşayan Yunan halkı 19. yüzyıldan itibaren bağımsızlık fikirlerinden etkilenerek Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmış ve 1830 yılından itibaren Osmanlı topraklarında genişlemeye başlamışlardır. Bu genişleme politikası Batı'nın gelişmiş kapitalist devletlerinin desteği ile 1919 yılında Anadolu'nun işgali girişimiyle zirve noktasına ulaşmıştır (Bozdağı, 2014:9-10).

2.1.1. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması (1829)

Tarihsel soylarını Helenistik dönem, kadim Yunan ve Bizans İmparatorluğu'na dayandıran Yunan halkının, Türkler ile ilk rastlantıları Malazgirt Muharebesi öncesi döneme kadar gitmektedir. Malazgirt Muharebesi'nin akabinde Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla birlikte bu bölgelere yoğun bir Türk göçü olmuştur. Daha sonraki zamanlarda kurulan Osmanlı Devleti, Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine son vermiştir (Ünay, 2007:9-10).

1815 yılında yapılan Viyana Kongresi'nden güçlenerek ayrılan Rusya'nın Grekleri ulusçu fikirlerle kışkırtması, 1821 yılında Mora'da bir ayaklanma çıkmasına neden olmuştur. İngiltere bu isyanda Grek Yarımadası'nın Rus etkisi altına girmesinden endişelenerek Osmanlı Devleti'ne karşı Grekleri desteklemiştir (Sander, 1989:299). İlk Yunan isyanı Yunanlı bir komutan olan Aleksander İpsilanti tarafından Eflak ve Boğdan'da başlamıştır. Rusların yardımlarıyla birlikte Sırp, Romenler ve Bulgarların da bu isyana katılacağını düşünen İpsilanti'nin bu girişimi Osmanlı Devleti güçlerince kısa sürede bastırılmıştır (Kayıran ve Metintaş, 2018:38). Ardından Yunan halkının 1821'de Mora'da başlattığı isyan sonrasında 1822 yılı içinde Yunanlılar Osmanlı Devleti'nden Atina, Korint ve Nauplia kentlerini almışlardır (Sonyel, 2011:34-35).

Yunanlılar tarafından başlatılan ayaklanma ile isyancı gruplar aynı bölgede yaşayan Türk halkına saldırmış ve sonucunda yaklaşık 40 bin Türk yaşamını yitirmiştir. Osmanlı Devleti bu gelişmeler karşısında Yunan ayaklanmasına destek veren isyancı bir Yunan derneği olan Filiki Eterya mensubu Patrik Gregorios'u Patrikhane kapısında idam ettirmiştir. Rusya bu idamdan ötürü Osmanlı Devleti'ne bir ultiatom vererek Hristiyan halkın haklarının çiğnenmemesi hususunda bir güvence istemiştir. Rusya bu davranışıyla kendi güdümünde bir Yunan Devleti'nin kurulmasını amaçlamıştır (Çapan, 2019:24).

1828 yılında çıkan Osmanlı-Rus Savaşı Yunanlıların bağımsızlığının Osmanlı Devleti tarafından tanıma sürecini hızlandırmış ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin akabinde 1829'da gerçekleşen Edirne Antlaşması sonucu Osmanlı Devleti Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımıştır (Gürel, 2018:44). 22 Mart 1829 tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa Londra'da Yunanistan'ın sınırlarının belirlenmesi için görüşmeler yapmıştır. Görüşmeler sonucunda imzalanan protokole göre; Yunanistan'ın Osmanlı'ya senelik 1,5 milyon kuruş ödemek koşuluyla bağımsız bir devlet haline geldiği ilan edilmiştir (Armaoğlu, 2021a:198).

Yunanistan bağımsız olduktan sonra büyük ülkeleri olan Megali İdea amaçları yüzünden Osmanlı Devleti ile daima bir mücadele içine girmiştir. Türkçe anlamı Büyük İdeal olan Megali İdea teriminin birçok tanımı bulunmaktadır. Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması ve bütün Yunan topraklarını içine alan Büyük Yunanistan Devleti kurmak gibi hayali fikirler taşıyan Megali İdea kavramı (Bilge, 2000:13) genel olarak, Yunanistan'ın özellikle doğusunda yaşayan Rumları Yunanistan Devleti ile birleştirmek üzere yayılcı ve milliyetçi bir politikanın adıdır. Yunanistan bu politikası gereğince Osmanlı Devleti topraklarında genişleme çabasına girmiştir (Işık, 2020:12).

Megali İdea ülküsü Filiki Eterya Derneği'nin de amaçlarını oluşturmaktadır. Kalelioğlu'na göre (Kalelioğlu, 2008:108-109) bu amaçların bazıları aşağıda verilmiştir:

- ✓ Yunanistan'ın tam bağımsızlığının sağlanması,
- ✓ İmroz ve Bozcaada gibi adaların da dahil olduğu Ege adaları, On İki Adalar ve Girit Adası'nın Yunanistan'a bağlanması,
- ✓ Selanik, Batı Anadolu ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a bağlanması,
- ✓ Kıbrıs adasının Yunanistan toprağı olması,
- ✓ Doğu Roma İmparatorluğu'nun tekrardan canlandırılması için İstanbul'un alınması.

Yeni Yunanistan Krallığı, bölgede Girit haricindeki birçok adayla birlikte Yunan Yarımadası'nı da kapsamakta ve Osmanlı'ya ait olan Teselya ile Arnavutluk ise Osmanlı Devleti'nin Yunanistan ile sınırını oluşturmaktaydı (Tuncer, 2017a:118).

21 Temmuz 1832’de Osmanlı Devleti ile imzalanan protokolle Yunanistan’ın genişletilen sınırı ve yeni statüsü kabul edilmiş, bunun karşılığında Yunanistan Osmanlı Devleti’ne yeni sınırın içerisinde kalan Türk mallarının bedeli olarak bir miktar tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanması Osmanlı Devleti açısından birçok olumsuz sonucu olmuştur. Yunanistan’ın bağımsızlığı zaten girdiği savaşımlardan yenilerek çıkıp toprak kaybeden Osmanlı Devleti’nin parçalanmasını hızlandırmış, birçok azınlığın yaşadığı bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde böyle bir bağımsızlık ilanı diğer azınlıkları da teşvik etmiş ve uzun yıllar bir Türk gölü olan Ege Denizi’nde Yunanistan ile yıllarca sürececek bir Ege sorunu çıkmasına neden olmuştur (Uçarol, 2019a:179-180).

2.1.2. Girit sorunu ve Osmanlı-Yunan Savaşı

Girit Adası Ege Denizi’nin en büyük adası olup Osmanlı Devleti tarafından 1644 yılında kuşatılarak 1669 yılında tamamen fethedilmiştir (Kalelioğlu, 2008:111). Yunanistan için Megali İdea ülküsünün gerçekleştirilmesi yolunda Girit önemli bir hedef olarak durmuştur. Milliyetçilik hareketleri sonucu Osmanlı Devleti topraklarında yaşamlarını sürdüren gayrimüslim halkın bağımsızlık isteği, Rusların kışkırtmaları sonucu daha da şiddetlenmiş ve sonuçta Girit’te yaşayan halkın huzurunun kaçmasına yol açmıştır (Toprak, 2012:124).

1856 yılında çıkan Islahat Fermanı akabinde Yunanlılar Girit’te Megali İdea ülküsünü yaymaya ve buradaki halkı Osmanlı Devleti’ne karşı isyana teşvik etmeye başlamışlardır. 1866 yılının mayıs ayında Girit halkının Osmanlı Devleti’nden reform talepleri yanıtızsız kalınca aynı yılın ağustos ayında Giritliler, Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklandılar. Ancak Giritliler bu ayaklanmalarının başarıya ulaşabilmesi için Fransa, Rusya ve Yunanistan’dan yardım beklemişlerdir (Tuncer, 2017a:199). Girit konusunda farklı politikaları olan bu devletler, Rusların Rumları desteklemesi üzerine duruma kayıtsız kalmayarak Girit’in Hanya ve Suda limanlarına destek kuvvet göndermişlerdir. Böylece 1866 yılından itibaren Girit bir Akdeniz sorunu haline gelmiştir (Toprak, 2012:127).

1867 yılında Osmanlı Devleti’nin Girit halkına özerklik veren bir yönetim şekli içeren fermanı üzerine Girit isyanı yatışmaya başlamış, bununla beraber Yunanistan hem Osmanlı Devleti’ne karşı silahlanmaya hem de Girit sorununu uluslararası bir sorun haline getirmeye çalışmıştır. 1868’de Osmanlı Devleti Yunanistan’a verdiği notayla; Yunanistan’daki faaliyet gösteren örgüt yapılanmasının dağıtılmasını, Girit göçmenlerinin

korunmasını ve uluslararası taahhütlerini yerine getirmesini istemiş ancak bu nota Yunanistan tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Yunanistan ile ilişkilerini kesmiş, ardından da alınan önlemler ile Girit isyanı sona ermiştir (Uçarol, 2019a:284).

Yunanistan'ın Girit'te yaptığı tahrikler ve Rumları isyana teşvik etmesi sonucu adaya kargaşa hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti'nin de bu kargaşayı sona erdirecek reform planlarını uygulamaya koyamaması ve 1895 yılında Girit'e tayin edilen Aleksander Karateodori Paşa'nın 1896'da istifa etmesiyle adadaki sorun iyice büyümüştür. Konuya büyük devletlerin dahil olmasıyla yaşanan karışıklık 1896'da yapılan uygulamalarla geçici olarak sona ermiştir. Fakat bu durum adada sükuneti sağlamamış ve adada yeni bir isyan başlamasına neden olmuştur (Adıyeke, 2000:139-160).

Osmanlı Devleti karşı harekâta başlamadan önce büyük devletler nezdinde girişimde bulunmuştur. Büyük devletler ise Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın savaşın eşiğinde olduğunu fark ederek sorunu çözmek adına ilk saldırıda bulunacak tarafın bu savaştan sorumlu tutulacağını ilan etmiştir (Serbestoğlu, 2013:227). Tüm bunlar Yunanistan'ı durdurmaya yetmemiş, 14 Şubat 1897'de Yunan askerleri Hanya civarlarından karaya çıkmış ve Girit'in Yunanistan toprağı olduğunu ilan etmiştir. Ancak büyük devletlerin bu olayı tasvip etmemesi nedeniyle adaya asker çıkartılarak Girit ele geçirilmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı bu konu ile alakalı Girit'in doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin egemenliğine bırakılamayacağı gibi Yunanistan'a da bırakılmayacağını, Girit'te Osmanlı Devleti toprak bütünlüğü dikkate alınarak özerk bir statü uygulanması yönünde bir açıklama yapmıştır. Devamında Yunanistan'ın Teselya yakınlarında askeri hazırlıklara girişmesi nedeniyle Osmanlı Devleti de savaş hazırlığı yapmıştır. Yunan birliklerinin Makedonya'yı Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırıp Osmanlı sınırlarına saldırılar yapması sonucu Osmanlı Devleti 18 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş ilan etmiştir (Armaoğlu, 2021a:551-552).

Yaklaşık 1 ay süren savaş sonucu Osmanlı Devleti Yunanlıları bozguna uğratmıştır. Dönemin Yunan Hükümeti Osmanlı Devleti'nin Atina'yı da kuşatacağından endişelenerek büyük devletlerden yardım istemiştir. Büyük devletler ise bölgedeki düzenin devamını sağlamak niyetiyle araya girerek Yunanistan'ın savaş tazminatı ödemesi koşuluyla Osmanlı Devleti'nden güçlerini savaştan önceki bölgeye çekmesini istemiştir (Hülagü, 2008:178-187). Büyük devletler Yunanistan'a Girit'in kendilerine verilmeyeceğini bildirmiş ancak Yunanistan bu kararı kabul etmemiştir. Osmanlı Devleti'ne ise adanın Osmanlı güçlerinden

arındırılmasını yoksa Osmanlı'nın Girit üzerindeki hakimiyetini güvenceden yoksun bırakacaklarını bildirmişlerdir. Büyük devletlerin tehdit içeren bu isteği Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiştir (Tuncer, 2017a:289).

Yunanistan bağımsız olduktan sonra ilk kez Osmanlı Devleti ile 1897 yılında yapılan savaş ile karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşta Yunanistan büyük hezimet yaşamış ve Teselya'yı kaybetmiştir. Savaşın sonunda 20 Mayıs 1897'de iki devlet arasında İstanbul Antlaşması imzalanmış ancak Osmanlı Devleti'nin savaşta galip gelmesine rağmen, büyük devletlerin anlaşmaya taraf olmaları sebebiyle arzu ettiği kazanımları elde edememiştir. Bu antlaşmaya göre, Teselya Yunanistan'a geri verilerek savaş öncesi duruma dönülecek ve Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı ödeyecekti. Görüldüğü gibi Yunanistan savaşta yenilmesine karşın büyük devletin müdahalesiyle savaşta kaybettiği toprakları geri almıştır (Çankaya, 2011:7). İmzalanan anlaşma Girit konusuna bir çözüm getirmemiş; İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın Girit işgali devam etmiştir. Bu anlaşmadan kısa bir süre sonra 18 Aralık'ta büyük devletler tarafından Girit'in Osmanlı egemenliğinde kaldığı ancak tarafsız ve özerk olduğu açıklanmıştır. Bu durum Rumların Türklere karşı harekete geçmesine neden olmuş; çıkan çatışmalar sonucu İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya tarafından (Uçarol, 2019a:456) Osmanlı askerleri Girit'ten çıkarılmış ve yönetim Yunanlı bir valiye verilmiştir. Ardından gelinen süreçte 1913 yılında Yunanistan ile Atina Antlaşması imzalanmış ve Girit'in Yunanlılara verildiği kabul edilmiştir. Bu savaş ile birlikte Selanik, Makedonya, Epir ve On İki Adalar hariç bütün Ege Adaları Yunanistan'a bırakılmıştır (Çankaya, 2011:7).

2.1.3. Birinci Dünya Savaşı döneminde Yunanistan

1900'lü yılların başlarından itibaren Avrupalı devletler sömürge edinme arayışları içerisine girmiştir. Bu devletlerden biri de İtalya idi. İtalya sömürge edinme politikası çerçevesinde gözünü Osmanlı toprağı olan Trablusgarp'a çevirmiş ve 28 Eylül 1911 tarihinde Sadrazam Hakkı Paşa'ya verdiği Trablusgarp'ın işgal edileceği ve karşılık verilmemesi konusundaki ultimatoma reddedilmesi üzerine, İtalya Trablusgarp'a asker sevk ederek Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Ancak Trablusgarp'ta istediği başarıyı elde edemeyen İtalya bu kez gözünü Ege adalarına dikmiş ve donanmasını Ege'ye göndererek 4 Mayıs 1912 tarihine kadar On İki Adalar'ın tamamını ele geçirmiştir (Hayta, 1994:132-138).

On İki Adalar denilince Ege Denizi'nde bulunan Patmos, İlyaki, Lipsos, Leros, Kilimli, Herke, İstanköy, İncirli, Kaşot, Sömbeki, Kerpe, Astropalya, adalarından oluşan 12 ada kastedilmektedir. Osmanlı ile İtalya arasında 12 Temmuz 1912 tarihinde İsviçre'nin Lozan kentinde başlayan barış görüşmeleri sonucunda 15-18 Ekim 1912 tarihleri arasında Lozan'ın Uşi kasabasında gizli bir antlaşma imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Lozan Antlaşması olarak bilinen Uşi Antlaşması'na göre, Osmanlı Devleti Bingazi ve Trablusgarp'daki bütün askerlerini ve sivil görevlilerini çekene kadar Rodos Adası ve On İki Adalar İtalya'nın elinde kalacak ve Osmanlı Devleti'nin bütün kuvvetleri çekildikten sonra İtalya, Rodos Adası ve On İki Adalar'ı Osmanlı Devleti'ne iade edecekti (Turan, 1965:77-97).

Öte yandan 1912 yılının mart ayında Sırbistan ile Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak yapmış, Yunanistan ise bu ittifaka 29 Mayıs 1912 yılından itibaren dahil olmuştur. İttifakı kuran bu devletler Osmanlı Devleti'nden Makedonya ve Trakya bölgelerinde ıslahatlar yapmasını talep ettiler. 1912 yılının ağustos ayından itibaren Yunanistan Osmanlı sınırına askeri güç sevk etmiş, bunun üzerine Osmanlı Devleti aynı yılın eylül ayında Balkanlarda yarı seferberlik ilan etmiştir (Eyicil, 2020:287-289). Ancak Balkanlarda savaşa en istekli olan Karadağ olmuş ve ittifak devletleri ile anlaşır anlaşmaz sınırda sorun çıkarmaya başlaması sonucu 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti ile savaşa girmiştir (Karacan Akın, 2006:34).

Osmanlı Devleti ile Yunanistan donanmalarının gücü savaş öncesinde hemen hemen birbirine denk olmalarına rağmen savaş başladıktan sonra Yunanistan, İngiltere ve Almanya'dan yaptığı takviye ile Ege Denizi'nde üstün bir konuma gelmiştir. Yunan donanması Çanakkale Boğazı'ndaki adalar dahil Ege adalarını, Limni, Taşoz, Semadirek, Nikarya, Midilli ve Sakız'ı 24 Kasım 1912 tarihine kadar işgal etmiştir. Denizdeki bu yenilgi kara savaşlarında da yenilgiyi beraberinde getirmiştir (Şimşir, 1989:L-L111).

Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne saldırmasıyla başlayan 1. Balkan Savaşı, Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmış ve 1913 yılında Londra'da imzalanan barış antlaşmasıyla birlikte Arnavutluk bağımsızlığını kazanmış, Yunanistan ile 19. yüzyılda büyük anlaşmazlıklara sebep olan Girit Adası Yunanistan'a verilmiş ve Trakya sınırı yeniden belirlenerek Edirne bu sınırın dışında bırakılmıştır. Daha sonra bu paylaşımı beğenmeyen Yunanistan ve Sırbistan, 1913 yılında Bulgaristan'a saldırıp 2. Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır (Sander, 1989:324-325).

3 Şubat 1913'te yeniden başlayan çatışmalarda Yunanistan Yanya'yı ele geçirmiş ve Girit'e de Yunan bayrağı çekilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler taraflar arasında yoğunlaşan barış çabaları sonucu Osmanlı Devleti 14 Kasım 1913 tarihinde Yunanistan ile barış antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti Balkanlarda paylaşılan Osmanlı topraklarında Yunanistan'ın payını kabul edecek, buralarda yaşayan Türk ve Müslüman halkların çıkarları korunacaktı. Ancak yapılan bu anlaşmalar Ege Denizi konusunda bir çözüm getirmemiş ve bu sorun daha önce Osmanlı Devleti tarafından büyük devletlerin kararına bırakılmıştır (Uçarol, 2019:580-581).

Balkan Savaşları ile Yunanistan On İki Adalar, Gökçeada, Bozcaada ve Meis Adası haricindeki diğer adaları fiilen ele geçirmiş; Osmanlı Devleti ile İtalya arasında yapılan Trablusgarp Savaşı ile geçici olarak İtalya'ya bırakılan On İki Adalar, Osmanlı Devleti'ne geri verilmemiş ve imzalanan Lozan Antlaşması ile On İki Adalar'ın İtalya'nın egemenliğinde olması durumu kabul edilmiştir (Yalçın, 2021:21). Bu noktada bilinen bir yanlış düzeltmek gerekirse, On İki Adalar 1923 yılında yapılan Lozan Barış Antlaşması'yla değil, 1912 yılında yine Lozan kentine bağlı bir kasaba olan Uşi'de imzalanan antlaşmayla kaybedilmiştir. İsim benzerliğinden ötürü On İki Adalar'ı 1923 yılında yapılan Lozan Barış Antlaşmasıyla kaybedildiğini söylemek şanlı tarihimizde çok önemli yeri olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tapusu niteliğinde olan bu antlaşmanın karalanmasına yol açacaktır.

Diğer taraftan 1914 yılı şubat ayında büyük devletler tarafından yapılan Elçiler Konferansı'nda İtalya tarafından işgal edilen adalar (Meis adası hariç) İtalya'ya, Yunanistan tarafından işgal edilen adalar (İmroz ve Bozcaada hariç) ise Yunanistan'a bırakılacaktı. Ancak bu kararların geçerli olabilmesi için Osmanlı Devleti'nin hem İtalya hem de Yunanistan ile ayrı ayrı antlaşmalar imzalaması gerekmektedir. Nitekim o dönem 1. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle bu antlaşmalar hukuken geçerli olamamıştır (Karacan Akın, 2006:43).

İtilaf Devletleri 1915 yılında Yunanistan'ın savaşa kendi tarafında katılması için savaşın kazanılması durumunda Anadolu'nun Güneybatı bölgelerinin kendilerine verileceğini vadetmiş ancak dönemin Yunan Kralı Konstantin Almanya'ya yakınlığı nedeniyle bu teklifi geri çevirmiştir. Fakat daha sonra Kral Konstantin tahtan indirilince yerine Venizelos geçmiş ve Yunanistan'ı İtilaf Devletleri safında savaşa sokmuştur (Sonyel, 1987:32-33).

1914 yılında başlayan 1. Dünya Savaşı 1918 yılında sonuçlanmış, savaş sonucunda Osmanlı Devleti parçalanmış ve savaş sonrası imzalanan antlaşma ile Osmanlı topraklarının

ne şekilde paylaşılacağı karara bağlanmıştır (Çankaya, 2011:10). 30 Ekim 1918 tarihinde Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda bulunan İngiliz zırhlısında yapılan görüşmeler sonucu Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve Anadolu toprakları işgale uğramış; İngiltere, Fransa ve İtalya Anadolu topraklarında çeşitli yerleri işgal ederken, Yunanistan ise İtilaf Devletleri'nin desteğini arkasına alarak 15 Mayıs 1919'da İzmir'i, 27 Mayıs'ta ise Aydın'ı işgal etmiştir (Tuncer, 2017a:479).

1919 yılının kasım ayında Bulgaristan ile yapılan anlaşma sonucu Yunanistan, Megali İdea ülküsü kapsamında olan Batı Trakya'yı ele geçirmiştir. Megali İdea ülküsünün kapsamındaki diğer yerler ise 10 Ağustos 1920'de düzenlenen Sevr Antlaşması ile gerçekleştirme imkânı buluyordu. Aynı dönemde Yunanistan On İki Adalar'a yönelik planlarını da sürdürmekteydi. 1947 yılında Paris'te bir araya gelen İtalya ve Yunanistan yetkilileri arasında bir anlaşmaya varılmış ve bu anlaşma neticesinde de İtalya tarafından işgal edilmiş olan Ege adaları (Rodos hariç) Yunanistan'a bırakılmıştır (Köse, 2005:54).

18 Ocak 1919'da yeni bir dünya düzeni sağlamak amacıyla toplanan Paris Barış Konferansı'nda ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileriyle 3 Şubat'ta yapılan toplantılarda görüşen Yunan Kralı Venizelos, Batı Anadolu'daki Rum nüfusunun Türk nüfusundan fazla olduğunu bahane ederek Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi gerektiğini iddia etmiştir. 18 Nisan 1919 tarihli bir memorandum ile yapılan konferans sonucu Soma, Ayvalık, Kırkağaç, Kuşadası ve Alaşehir Yunanistan'a verilmiş ve ayrıca Batı Anadolu'da yaşayan Hristiyan halkın can güvenliğinin sağlanması bahanesiyle Yunanistan'ın İzmir'i işgaline izin verilmiştir. 15 Mayıs 1919'da Yunanistan, İtilaf Devletleri'nden aldığı izinle İzmir'i işgal ederek Batı Anadolu'yu ele geçirmeye çalışmıştır (Uzun, 2004:39-40). Ancak Türk milletinin Gazi Mustafa Kemal önderliğinde 19 Mayıs 1919'da başlayan Kurtuluş Savaşı ile bağımsızlık mücadelesinin kazanılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne imzalatılan Sevr Antlaşması geçersiz kılınarak Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerle eşit şartlarda 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması yapılmış ve devamında 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiştir (Değerli, 2008:117).

2.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yunanistan (1919-1952)

Türkiye ile Yunanistan arasında bu döneme kadar yaşanan sorunlar Lozan Barış Antlaşması ve imzalanan diğer dostluk antlaşmalarıyla birlikte kısmen çözüme

kavuşturulmuş; devam eden süreçte dostluk ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte Türkiye ile Yunanistan, Balkan Paktı ve NATO gibi ittifakların içerisinde yer almıştır.

2.2.1. Lozan barış görüşmeleri ve Lozan Barış Antlaşması

Türk milletinin büyük özverisi sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kurulan Ankara Hükümeti'nin zaferi ile sonuçlanan kurtuluş mücadelesi sayesinde İzmir 9 Eylül 1922 tarihinde kurtarılarak Anadolu düşman kuvvetlerinden temizlenmiştir. Askeri konularda görüşmeler yapmak üzere Mudanya'da İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri ile TBMM adına İsmet Paşa ve bozguna uğrayan Yunanistan'ın katıldığı konferans yapılmış ve 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi yürürlüğe girmiştir (Öner, 2020:13).

Yunanistan'ın İzmir'i işgalinin ardından 1922 yılında Yunanlı tarihçilerin Küçük Asya Felaketi, Türk tarihçilerin ise Kurtuluş Savaşı ismini verdiği Türk direnişinin kazanılmasıyla Doğu'ya barış getirmek amacıyla Lousanne görüşmeleri yapılmıştır. Resmi olarak ismi Yakın Doğu Sorunları Üzerine Lousanne Konferansı olan görüşmeler 21 Kasım 1922 günü başlamıştır (Demirözü, 2007:13).

İsviçre'nin Lozan kentinde yapılacak barış görüşmelerinde bir tarafta İngiltere, İtalya, Japonya, Fransa, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya bulunurken; diğer tarafta ise Osmanlı Devleti bulunuyordu. 21 Kasım'da başlayan görüşmeler 4 Şubat'ta kesintiye uğramıştır (Çakmak, 2012a:139-141). Bu süre içinde yapılan toplantılara Birinci Dönem Görüşmeler denilmiştir. Bu görüşmeler sırasında Rum ve Türk Nüfusun Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol ile Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ayrıca Savaş Esirlerinin Mübadelesi'ne ilişkin Türkiye ile Yunanistan arasında antlaşmalar imzalanmıştır. Kesilen görüşmeler 23 Nisan 1923'te yeniden başlamış ve yapılacak antlaşma ile ekleri 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır (Gökçen, 2010:145).

Yunanistan ile bu dönemde halledilmesi güç olan en ciddi mesele, Yunanistan'ın İzmir'in işgali sırasında Doğu Trakya ve Batı Anadolu'da verdiği zararın telafi edilmesi konusuydu. Ancak girdiği savaşılarından önemli kayıplarla ayrılan Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Doğu Trakya'da verdiği zararları maddi olarak telafi edecek gücü yoktu. Bu sebeple de zararların karşılığı olarak Yunanistan'ın Türkiye'ye Karaağaç'ı vermesi teklifi kabul edilmiştir (Gönlübol ve Sar, 2014:52-55).

Yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın Türkiye ile Yunanistan ilişkilerini etkileyecek olan maddeleri özetle şunlardır:

- ✓ 2. maddesine göre, Yunanistan sınırı Arda ve Meriç Nehri'nin birleştiği yerden Ege Denizi'ne kadar Meriç Nehri'nin akım yolu olarak belirlenmiştir.
- ✓ 12. maddesine göre, Doğu Akdeniz adaları (İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları hariç), Midilli, Nikarya, Sakız, Limni ve Semadirek adaları Yunanistan'a bırakılacak ve Türk kıyılarından 3 milden az mesafede bulunan adalar Türkiye'nin egemenliğinde kalacaktır.
- ✓ 13. maddesine göre, barışın devamlı olması için Yunanistan Sakız, Midilli, Sisam ve Nikarya adalarında deniz üssü kurmayacak, Yunan ve Türk askeri uçaklarının bu adalar üzerinde uçuşu yasaklanacaktır.
- ✓ 22. maddesine göre, Türkiye İtalya'nın işgal ettiği adalar olan On İki Adalar, Rodos ve Meis adaları üzerindeki haklarından İtalya lehine vazgeçecektir.
- ✓ 17-21. maddelerine göre, Türkiye, Mısır ve Sudan ile birlikte Kıbrıs'ın 1914 yılında İngiltere'ye katılmasını tanıyacaktır.
- ✓ 45. maddesine göre, Türkiye ve Yunanistan'da azınlık gruplarına karşılıklı olarak aynı haklar tanınacaktır.
- ✓ 59. maddesine göre, Yunanistan Anadolu'yu işgal girişimi sırasında verdiği zararları karşılamayı kabul edecektir.
- ✓ 124-135. maddelerine göre, Türk ve Yunan tarafı kendi ülkelerinde bulunan mezarlık ve anıtlardan kira, resim veya vergi alınmayacak, bu yerlere giden yolların bakımı yapılacak ve bu yerlere ziyaret daima serbest olacaktır (Öner, 2020:56-146).

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Yunanistan'da çıkan bazı gazetelerde Yunan halkının bu antlaşmayı büyük bir üzüntüyle karşıladıkları, bu antlaşmanın Yunanistan ve İtilaf Devletleri'nin yenilgisini gösterdiği yolunda haberler çıkmıştır. Ayrıca 7 Kasım 1923'te İngiltere Yüksek Komiser Vekili Nevile Henderson'un Lord Curzon'a gönderdiği raporda özetle; Avrupa savaş sonrası sosyal ve mali sorunlarla boğuşurken, Mustafa Kemal'in Panhelenizm ve İzmir'in enkazının üzerinde yeni bir devlet kurduğunu, Yunanlıların Panhelenizm düşüncesinin yerle bir olduğundan bahsederek Türklerin kendi küllerinden yeniden doğduğunu belirtmiştir (Sonyel, 2011:364).

2.2.2. Nüfus mübadelesi ve patrikhane sorunu

Lozan barış görüşmeleri sürecinde ele alınan ve Yunanistan ile ilişkileri etkileyen iki önemli konu vardı. Bunlardan biri nüfus mübadelesi konusu, diğeri ise patrikhane sorunu idi (İşyar, 2021:396).

Lozan'da görüşmeler sürerken Türkiye ile Yunanistan arasında Yunanistan'da ikamet eden Türk ve Müslüman azınlıkları ile Türkiye'deki Rum azınlıkların mübadelesi hususunda bir antlaşma imzalanmıştır. Yapılan antlaşma neticesinde; Türkiye'de ikamet eden Rum uyruklular Yunanistan'a, Yunanistan'da ikamet eden Türkler ise Türkiye'ye göç edecek; Türkiye'den göç eden Rumların malları Türklere, Yunanistan'dan göç eden Türklerin malları da Rumlara geçecektir (Yıldız ve Yıldız, 2012:352). İmzalanan bu protokolün hayata geçirilmesini sağlamak üzere her iki ülke temsilcilerinin yer aldığı bir komisyon kurulmuş ve 1923 yılının ekim ayında bu komisyon çalışmalarına başlamıştır. Ancak komisyonun çalışmalarına başlaması ve ahalinin değişimi konularında Türk ve Yunan yetkililer arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Yaşanan bu anlaşmazlık daha sonra Milletler Cemiyeti'ne taşınmış, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'nın 1925 yılı şubat ayında verdiği karar sorunu çözmemiş ve Türk-Yunan ilişkilerini iyice gerginleştirmiştir. Bu gerginleşmenin akabinde Yunanistan'da Batı Trakya'da yaşayan Türklerin mallarına el koyularak bu mallar Türkiye'den gelen Rumlara verilmiştir. Bu gelişmenin ardından Türkiye de aynı şekilde İstanbul'da yaşayan Rumların mallarına el koymuştur (Armaoğlu, 2021b:248).

İki ülke nüfus mübadelesi yapılması konusunda anlaşmalarına rağmen ilerleyen süreçte Türkiye ile Yunanistan arasında bazı anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bunlar, mübadelenin zorunlu mu yoksa gönüllü mü olacağı ve hangi kişileri kapsayacağı noktasındaydı. Türkiye zorunlu bir mübadele isterken, Yunan tarafı gönüllülük esasına dayalı bir mübadeleyi savunmaktaydı. Yapılan görüşmeler sonucunda Lord Curzon'un da bu yönde görüş belirtmesi üzerine taraflar zorunlu bir mübadele yapılması konusunda anlaşmaya varmıştır (Bozdağlıoğlu, 2014:17).

Zorunlu mübadele meselesinde uzlaşmaya varıldıktan sonra mübadelenin kapsayacağı kişiler konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Türk tarafı Batı Trakya'daki Müslümanların mübadele dışı tutularak Yunanistan'daki Müslümanlar ile İstanbul Rumları da dahil tüm Rumların mübadele edilmesini savunurken, Yunan tarafı İstanbul Rumlarının

mübadele dışı tutulmasını savunmuştur. Bu konuda ise Türk tarafı ile Yunan tarafı İstanbul Rumlarının mübadele dışı kalması konusunda anlaşmışlardır (Öner, 2020:31).

Yapılan anlaşmaya göre, mübadele dışında kalacak kesimler Batı Trakya'da ikamet eden Müslüman ve Türk halkı ile İstanbul'da ikamet eden Rum halkıydı. Bu halklara da etabli adı verilmiştir (İşyar, 2021:398). Bu dönemde etabli sorunu iki ülke ilişkilerinde geniş yer kaplamıştır. Lozan Antlaşması'ndan sonra yeni kurulan Türk Devleti homojen ve milli bir devlet olmak amacıyla iken, Yunanistan ise tarihi bağlarının olduğu İstanbul'da mümkün olduğu kadar fazla Rum halkının yaşaması amacındaydı. İşte iki ülke arasındaki mübadele sorunu bu sebepten meydana gelmekteydi. Bundan ötürü de yapılan antlaşma da 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul'da ikamet eden bulunan Rumlar ve Batı Trakya'da ikamet eden Türkler mübadele dışında bırakılmıştır (Kayıran ve Metintaş, 2018:60).

Anlaşmazlık yaşanan diğer bir konu olan İstanbul kentinin sınırlarının belirlenmesi konusunda; Türk tarafı kentin sınırlarını dar bir bölge tutmak isterken, Yunan tarafı sınırı İzmit'e kadar ilerletip geniş bir çevreye yaymak istemiştir. Bu konuda ise 1912 yılında Belediye Kanunu'nda geçen sınır kabul edilmiştir (Bozdağlıoğlu, 2014:18).

Öte yandan mübadele konusunda yaşanan sorunlar devam ederken İstanbul'da bulunan Yunan Ortodoks Kilisesi Patriği ile alakalı olay Türkiye ile Yunanistan arasında mübadele konusunda yaşanan krizin büyümesine neden olmuştur. İstanbul'da bulunan Yunan Kilisesi Türkiye'yi ilgilendiren hemen hemen bütün konularda Türkiye aleyhine faaliyetlere girişmiş ve Rumları isyana teşvik edici eylemlerde bulunmuştur. 1924 yılında patrikliğe atanan Konstantin'in mübadeleye tabi kimselerden olması münasebetiyle Türkiye tarafından mübadele edilmek istenmiştir. Ancak Yunan tarafı buna karşı çıkarak Konstantin'in mübadele dışı tutulması gerektiğini savunmuştur (Gürel, 2018:62-63). Oysaki Patrik İstanbul'a 1924 yılında gelmişti ve iki devlet arasında nüfus mübadelesi konusunda yapılan anlaşmaya göre, İstanbul'a 1918 yılından sonra gelen kişiler mübadeleye tabi tutulacak kişilerden olacaktı. Bu bakımdan da Türk hükümetinin kararlı tutumu sonucunda Patrik 19 Mayıs 1925'te görevinden ayrılmış ve mübadele edilerek Türkiye'den gönderilmiştir (Öksüz, 2000:762).

2.2.3. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde dostluk dönemi

13 Nisan 1924 tarihinde Yunanistan'da yapılan referandum ile Cumhuriyet rejimine geçilmesiyle birlikte istikrarsız bir dönem başlamıştır. 1925 yılında General Theodor

Pangalos darbe yaparak yönetimi ele geçirmiş, 1926 yılında ise General Kondilis tarafından başka bir darbe yapılmıştır. Devamında Amiral Kunduriotis bir beyanname hazırlayarak Yunanistan Başkanlığı'nı almıştır. 1927 yılına gelindiğinde Yunanistan'da Cumhuriyet Anayasası kabul edilmiş, ardından 1928 yılında Venizelos Başbakan olmuş ve Yunanistan'da 4 yıl sürecek siyasi istikrar sağlanmıştır (Esmer, 1953:58).

1928 yılında Venizelos'un Yunanistan Başbakanı olmasıyla nüfus mübadelesi sorununun Yunanistan'a vereceği zararları önlemek adına Türkiye ile olan ilişkileri yumuşatma tutumu Ankara Hükümeti tarafından karşılık bulmuş ve 10 Haziran 1930'da iki ülke temsilcileri arasında mübadele sorununun yeni esaslara göre düzenleyen Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Lozan'dan bu yana süregelen anlaşmazlıklara son verip ikili ilişkilerde yeni bir dönemi başlatan bu antlaşma ile yerleşme tarihi ve doğum yerlerine bakılmaksızın mübadele dışı kalan İstanbul'da ikamet eden Rum halkı ile Batı Trakya'da ikamet eden Türklere etabli sıfatı tanınmıştır (Armaoğlu, 2021b:248-249).

İmzalanan Ankara Antlaşması'na göre, çözülmesi en zor konu olan göçmenlerin malvarlıkları ile ilgili konuda her iki ülkeden göç eden insanlardan geriye kalan taşınmaz malların taşınmazın bulunduğu ülkeye ait olacağı kararlaştırılmıştır. Bir başka konu olan etabli konusunda ise bu kişilerin mal varlıkları kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır. Son olarak Yunanistan Türkiye'deki Muhtelit Mübadele Komisyonu'na kullanması için 425.000 sterlin ödeme yapmayı kabul etmiştir (Demirözü, 2007:87-88).

Ankara Antlaşması'nın imzalanması için 27 Ekim ile 31 Ekim 1930 tarihleri arasında dönemin Yunanistan Başbakanı Venizelos ve Dışişleri Bakanı Mihalakopoulos, İsmet İnönü'nün davetiyle Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret çerçevesinde 30 Ekim 1930 günü Türkiye ile Yunanistan arasında üç antlaşma daha imzalanmıştır. Bu antlaşmalar; Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması ile son olarak Deniz Kuvvetlerinin Tahdidi Hakkında Protokol: İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi'dir (Soysal, 1983:391).

Venizelos'un Türkiye ziyaretinin sonrasında Atatürk ile dostluğunu pekiştirmek adına Atatürk'ün Selanik'teki evinin müzeye çevrilmesi kararı alınmış, buna karşılık Türkiye ise Ayasofya Camisi'ni müzeye dönüştürmüştür. Devamında Venizelos Nobel Ödülü Komitesi'ne yazdığı bir mektupla Mustafa Kemal'i 1934 yılında verilecek olan Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermiştir (Sevinç, 2012:15).

14 Eylül 1933 yılında Türkiye'ye gelen dönemin Yunanistan Başbakanı Çaldaris ve Dışişleri Bakanı Maximis ile Türk yetkililer arasında İçtenlikli Anlaşma (Entente Cordiala)

imzalanmıştır (Soysal, 1983, s. 590). 1938 yılında da bu anlaşmaya ek olarak bir anlaşma daha yapılmıştır. İmzalanan bu antlaşmalara göre, iki ülke kendi toprakları üzerinde diğer ülke aleyhinde oluşacak örgüt ve grupları engelleyecek ve diğer ülkeye karşı propaganda ya da herhangi bir yolla mücadele amacı güden kişiler ile grupların ülkede yerleşmesine izin vermeyecektir (Kayıran ve Metintaş, 2018:61-62).

Türkiye ile Yunanistan arasında 1930'lu yıllarda başlayan dostluk ilişkileri Balkan ülkelerine de yansımış ve Balkan Devletleri arasında bir diyalog kurulmuştur. Yunanistan'ın eski Başbakanı olan Aleksandr Papantasiyu'nun başkanlığını yaptığı toplantılar sonucu Türkiye'nin de içinde bulunduğu delegasyon ülkeleri 1930 yılı ekim ayından 1933 yılı kasım ayına kadar 4 defa Balkan Konferansı yapmışlardır (Çapan, 2019:34). Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politikada benimsediği "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi gereği Türkiye bu dönemde komşularıyla kötü olan ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir. Bu çerçevede Balkanlarda barışı sağlamak amacıyla 9 Şubat 1934'te Bulgaristan ve İtalya'nın olumsuz tavrına karşın Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya anlaşarak Balkan Paktı'nı kurmuşlardır (Esmer, 1953:239-240).

İmzalanan Balkan Paktı imzacı devletlerin Balkan sınırlarını güvence altına almayı amaçlamıştır. Paktın ayrılmaz bir parçası olan ek protokol ise imzacı devletlerin Balkan sınırlarına karşı başka bir Balkan Devleti tarafından yapılacak saldırıya karşı korumayı taahhüt etmekteydi. Yani bu pakt, Balkan sınırlarına Balkanların dışında kalan bir devlet tarafından saldırı olması durumunda geçersiz kalacaktı. Buradan hareketle, Balkan Paktı'nın Bulgaristan'dan gelebilecek bir saldırıyı önlemek için yapıldığı söylenebilir. Ayrıca bu paktın savunma amacıyla yapıldığı ve imzacı ülkelere birinin başka bir ülkeye saldırması durumunda diğer devletler açısından paktın bütün yükümlülüğünün ortadan kalkacağı yer almıştır (Gürel, 2018:72-75). Almanya ve İtalya'nın işgalleriyle başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın Balkanlara sıçramasıyla birlikte Balkan Paktı dağılmıştır (Değerli, 2008:127-129).

2.2.4. İkinci Dünya Savaşı döneminde Yunanistan ile ilişkiler

Türkiye ile Yunanistan İkinci Dünya Savaşı öncesinde siyasi, ekonomik ve askeri alanda iş birliği içindeydi ve bu iş birliği sonucunda da birçok yazılı antlaşma imzalanmıştı. Ancak savaşın başlamasıyla birlikte bu iş birliği sınırlanmıştır. Çünkü Yunanistan'ın önce İtalya tarafından sonra da Almanya tarafından işgal edilmesi, Türkiye'nin ise ulusal

ıkarlarını gözeterek savaş dışı kalması iki ülke arasındaki iş birliğini kısıtlamış ve bu dönemde sadece Türkiye tarafından Yunanistan'a dolaylı yardımlar yapılmıştır (Oran, 2019a:355).

İkinci Dünya Savaşı başladığı sıralarda Türkiye ile Yunanistan ilişkileri ılımlı bir havada iş birliği içerisinde sürmekteydi. Daha önce yapılan Balkan Paktı'nın içerdiği maddelerin İtalya'ya karşı uygulanmaması konusunda Yunan meclisinde bir karar alınmıştı. Dolayısıyla İtalya'nın Yunanistan'a saldırması durumunda ne Türkiye'nin ne de paktı oluşturan diğer devletlerin Yunanistan'a yardım mecburiyeti bulunmuyordu. Bulgaristan'ın Yunanistan ile savaşması durumunda ise Türkiye, Yunanistan'a yardım edeceğini Bulgaristan ve Almanya'ya iletmiştir (Kayıran ve Metintaş, 2018:63).

İtalya İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte önce tarafsız kalacağını açıklamış ancak Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesinin ardından çeşitli bahaneler  ne sürerek Yunanistan'a saldırmıştır. İtalyanlar tarafından başlatılan saldırılar Yunanistan tarafından bertaraf edilmiştir. Bunun  zerine Almanya devreye girerek Yunanistan'ın tamamını işgal etmiştir (Turan, 2016:38).

İtalya-Yunanistan savaşı başlayınca Yunanistan Balkan Paktı'nı gerekçe göstererek Türkiye'nin müdahale etmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak Türkiye bunu kabul etmemiştir. Çünkü Balkan Paktı sadece Balkan sınırlarını Balkan devletlerinin birinden gelebilecek saldırıya karşı güvence altına alan bir anlaşmaydı. Yani Bulgaristan'ın saldırması durumunda Yunan sınırlarını güvence altına alacaktı. Bu güvenceyi Türkiye sağlamış ve Bulgaristan'a bir nota ile Yunanistan'a saldırması durumunda Yunanistan'a yardım edileceğini bildirmiştir. Bu sayede Yunanistan, Bulgaristan sınırındaki askerlerini İtalya sınırına çekme imk nına kavuşmuştur (Sander, 1995:143-144). Ayrıca bu dönemde Türkiye kendisine yönelik bir saldırı olması, Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırması veya İtalya tarafından Selanik'in tehdit edilmesi durumunda kendisine yönelik bir tehdit olarak algılayıp savaşa gireceğini hem Yunanistan'a hem de İngiltere'ye bildirmiştir (Utkug n, 2016:201).

İtalya Yunanistan ile yaptığı savaşta çok zor duruma düşmüş ve bunun  zerine 6 Nisan 1941 tarihinde Almanya Yunanistan'a saldırmıştır. Almanlar 25 Nisan'da Atina'yı ve ardından da Mora Yarımadası'nı ele geçirmişlerdir. 31 Mayıs'ta Girit işgal edilmiş ve Ege Adaları'nın da alınmasıyla Almanlar Ege Denizi, Doğu Akdeniz ve Balkanlar'da egemen hale gelmiştir (Tuncer, 2017:208). Türkiye ise bu durum karşısında tüm imk nsızlıklara rağmen Yunanistan'a insani yardımlar sağlamış, Yunanistan'ı terk edenlerin Mısır'a

gitmelerini, Yunanistan'da kalanlara ise gıda yardımı yapılmasını sağlamıştır (Bilge, 2000:188).

Türkiye bu dönemde Yunanistan'da sıkıntı içinde olan halka yardım etmekle kalmamış, İngiltere'nin Yunanistan'a yardım edebilmesi için İngiltere'nin Kızılhaç yardım örgütü ile Türk Kızılay Cemiyeti'nin ortak çalışmasını kabul etmiştir (Ersoy, 2001:77-82). 21 Eylül 1941 tarihli Başbakanlık kararına istinaden Türk Kızılay Cemiyeti tarafından 50 bin ton yiyecek Kurtuluş isimli gemi ile Yunanistan'a gönderilmiştir. Yunan kaynaklarına göre savaş sırasında gıda yetersizliğinden dolayı her gün bin kadar insan açlıktan ölmekteyken, Türkiye'den yapılan yardımlar sayesinde bu ölümler yarı yarıya azalmıştır (Bilge, 2000:188).

Yunanistan'a yapılan yardımlar sadece devletin kaynaklarından yapılmakla kalmamış, Türkiye'nin dört bir tarafında yaşayan esnaf, balıkçı, gazeteci, üniversiteler, gümrük çalışanları vs. tarafından yardım kolileri hazırlanmış ve Yunanistan'da sefalet içerisinde olan halka gönderilmiştir (Keser, 2012a:818).

Türkiye Yunanistan'ın işgal altında bulunduğu zaman içerisinde yardımlar yapmaya devam etmiş ve Yunanistan'da yaşayan halkın sıkıntılarının hafifletilmesi için yoğun çaba harcamıştır. Ayrıca Türkiye yine bu dönemde Yunanistan'ın zayıf durumunu fırsat bilerek On İki Adalar, Batı Trakya ve Yunanistan'ın toprak bütünlüğü üzerinde hak iddia etmeyerek iyi komşuluk ilişkilerini sürdürme yoluna gitmiştir (Hatipoğlu, 1997:285).

Türkiye'nin 1940 yılında Yunanistan'a ve Yunan halkına yaptığı insani yardımlar 1945 yılına dek sürmüştür. Yapılan bu yardımların karşılığında Türk Dışişleri Bakanlığı'na Yunanistanlı yetkililerden çok sayıda teşekkür mektubu gelmiş, Yunan basınında Türkiye'yi öven yazılar kaleme alınmış ve savaşın ardından da bu yardımların yapılmasında büyük rol oynayan Yardım Komisyonu Başkanı Feridun Cemal Erkin'e Yunan Hükümeti tarafından Phenix nişanı armağan edilmiştir (Ersoy, 2001:102-103).

1941 yılının nisan ayında Irak'ta Alman yanlısı bir hükümet darbesi olmuş, İngiltere bu darbeye karşı müdahale etmek amacıyla Basra'ya asker çıkartmıştır. Bunun üzerine Irak'ta darbe yönetimi Almanya'dan destek istemiş, ancak bu desteğin verilmesi için Türk topraklarının kullanılması gerekmiştir. Bu yüzden Almanlar Türkiye'ye, Türk topraklarının Irak'a askeri destek amacıyla kullanılması karşılığında Ege adalarının ve Trakya'nın verilmesi teklifinde bulunmuş, ancak bu teklif Türkiye tarafından reddedilmiştir (Tuncer, 2017:215).

1944 yılına gelindiğinde Almanların savaşta geri duruma düşmesinin akabinde Ege adalarından çekilmesi gerekmiş ve Almanlar On İki Adalar'ı alması için Türkiye'ye teklifte bulunmuştur. Ancak Türkiye o dönemde bu teklifi de reddetmiştir. Türkiye'nin istemediği On iki Adalar'ı 1945 yılında İngiliz donanması ele geçirmiş, 1947 yılında Paris Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte On İki Adalar Yunanistan'a verilmiştir (Uçarol, 2019b:334-355).

2.2.5. Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya girmesi

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra hem Türkiye hem de Yunanistan rejim ve yönetim anlamında Batı bloğunun etkisinde kalmıştır. Yunanistan'da 1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan iç savaş Batı yanlısı güçlerin kazanımı ile sona ererken, Türkiye'de ise aynı dönemde çok partili hayata geçilmesiyle birlikte 1950 yılı başlarında Batı'ya yakın olan Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin ılımlı bir havada sürmesi nedeniyle On İki Adalar'ın Paris Barış Antlaşması sonucunda Yunanistan'a verilmesine muhalefet edilmeyerek genel anlamda sessiz kalmıştır (Sönmezoğlu, 2006:133-134).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin Batı Avrupa için tehdit oluşturması Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda, Lüksemburg gibi Avrupa ülkelerinin 1948 yılında Brüksel Antlaşması'nı imzalayarak ortak bir savunma grubu kurmalarına neden olmuştur (Sevinç, 2012:47). Ancak kurulan bu ortak savunma grubunun gücü Sovyetler için yetersizdi ve bu konudaki dengenin sağlanması ABD'nin desteğine bağlıydı. Bu sebeple de Sovyetlerin yayılması tehdidine karşı 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da Hollanda, Fransa, Danimarka, Belçika, İngiltere, Lüksemburg, İtalya, Portekiz, İzlanda, Kanada, Norveç ve Amerika Birleşik Devletleri arasında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO: North Atlantic Treaty Organization) kurulmuştur (Armaoğlu, 2021b:342).

Yapılan anlaşmaya göre; taraflar birbirleri arasında doğan uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollardan çözecek ve kuvvet kullanmaktan imtina etmeyi esas alacak, taraflardan birine Avrupa veya Kuzey Amerika'da yapılacak herhangi bir saldırı taraflardan hepsine yapılmış sayılacak, taraflardan her biri antlaşmaya aykırı bir yüküm yüklenemeyecek, taraflar antlaşma bölgesinin güvenliğine katkı sağlayacak başka bir Avrupa devletini oy birliği ile antlaşmaya katılmaya davet edebilecek ve antlaşmanın imzalanmasından 20 yıl sonra taraflardan biri ABD'ye NATO'dan çıkacağını bildirmesi

üzerine 1 yıl sonra NATO ile alakalı anlaşma kendisi açısından son bulacaktır (NATO, 2019).

Türkiye ilk kez 1950 yılı mayıs ayında NATO'ya müracaat etmiş ve bu müracaat o dönem sadece İtalya tarafından desteklenmiştir. Kuzey Kore'nin 25 Haziran 1950 tarihinde Güney Kore'ye saldırmasıyla başlayan Kore Savaşı'nda BM Güvenlik Konseyi bölgeye barış ve güvenlik getirmek amacıyla yardım kararı almış, Türkiye ise bu karar çerçevesinde Güvenlik Konseyi'ne 4500 kişilik bir askeri güçle destek sağlamıştır. Türkiye yaşanan Kore Savaşı ile birlikte ilk defa sınırlarının çok uzağında olan bir savaşa asker göndermiş ve bu sayede Türkiye Batı ittifakına olan sadakatini göstermiştir (Sevinç, 2012:48).

ABD bu dönem öncesinde Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya alınması konusunda kararsız kaldığı politikasını Kore Savaşı'nın ardından 1951 yılından itibaren değiştirmeye başlamıştır. Çünkü ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikasına girişmesiyle birlikte bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla askeri üslere ihtiyacı vardı. Türkiye ve Yunanistan ise bu üslerin kurulması için jeopolitik konumu elverişli olan ülkelerdi (Gürel, 2018:85-86). 1951 yılı mayıs ayında ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı değerlendirmede Sovyetler ile girişilecek bir savaşta Türkiye'nin tarafsız kalacağını ve bu durumun ABD'nin menfaatlerine uygun olmayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle ABD kendi çıkarlarının zarar görmemesi için Türkiye'nin NATO'ya alınması gerektiği konusunu ABD Milli Güvenlik Konseyi'nde görüşerek kararlaştırmıştır (Çapan, 2019:98).

5 Eylül 1951 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Grubu üyesi Henry Villard'ın yaptığı açıklamada, Türkiye'nin NATO'ya üye olması durumunda Yunanistan'ın da NATO'ya üye yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu tarihten itibaren İngiltere ve ABD'nin yanı sıra Fransa da Türkiye ile Yunanistan'ın birlikte NATO'ya dahil edilmesi fikrini desteklemiştir (Bayer, 2013:73).

20 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısı sonucu açıklanan bildiriye göre Türkiye ve Yunanistan NATO'ya oybirliği ile resmen davet edilmiş (Armaoğlu, 2021b:396), 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan resmen NATO'ya üye olmuştur (Tuncer, 2017b:305).

3. 12 EYLÜL ASKERİ YÖNETİM SÜRECİNDE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

Bu başlık altında dönemin iki ülke açısından önemli olayları olan Türkiye’de 12 Eylül darbesinin gerçekleşmesi, Yunanistan’ın NATO’ya dönüşü, Yunanistan’da PASOK’un iktidara gelmesi; Türkiye-AET ilişkileri üzerinde durulurken ayrıca Türkiye ve Yunanistan arasında meydana gelen Ege Denizi’nden kaynaklanan sorunlar ve Batı Trakya sorununa değinilmiştir.

3.1. Dönemin İki Ülke Açısından Önemli Olayları

1980 yılına gelindiğinde hem Türkiye hem de Yunanistan açısından önemli olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylardan ilki 12 Eylül günü Türkiye’de yaşanan askeri darbedir. Devamında ise Türkiye’de askeri yönetimin kurulmasıyla birlikte Yunanistan’ın NATO dönüşü gerçekleşmiştir. Bu dönemde meydana gelen bir diğer önemli olay ise, 1981 yılı sonlarına doğru Yunanistan’da yapılan genel seçimler sonucu Türk-Yunan ilişkilerini etkileyecek olan Papandreou’nun lideri olan PASOK’un iktidara gelmesidir.

3.1.1. 1980 öncesi siyasi durum ve 12 Eylül darbesinin gerçekleşmesi

Türkiye’de 1970’ler siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı yıllar olmuştur. Bu dönem Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Süleyman Demirel’e hükümeti kurma görevini vermesiyle başlamıştır. Devam eden süreçte şiddet olaylarının yaşanması, sonrasında bu olayların üstüne işçi ve öğrenci olaylarının da eklenmesiyle bu durumun nedeni Süleyman Demirel görülmüştür. Ayrıca Süleyman Demirel döneminde ABD’nin afyon üretiminin durdurulması isteğinin kısmen yerine getirilmiş olması da bu dönemde ABD ile Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Meydana gelen bu olaylar sonucunda Süleyman Demirel Hükümeti’ne 12 Mart 1971 tarihinde dönemin Genelkurmay Başkanı olan Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının imzalarının bulunduğu bir muhtıra verilmiştir. Yeni bir hükümet kurulması uyarısını içeren bu muhtıra sonucunda Süleyman Demirel istifa etmiştir (Erkek, 2022:161-162).

Muhtıranın verilmesi ve devamında mevcut hükümetin istifa etmesi yeni bir hükümet ve kabine oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Ancak muhtırayı veren generaller yeni başbakanın tarafsız olmasını istemekteydiler ve bunun için de partiler üstü bir hükümetin

kurulması gerekmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın parti liderleriyle yaptığı görüşmelerin sonucunda yeni hükümeti oluşturacak kişinin meclis içinden ve tarafsız birinin olması kararlaştırılmış ve yapılan toplantı sonucunda CHP milletvekili olan Nihat Erim ismine ulaşılmıştır (Köse, 2010:143-144). Verilen muhtıranın etkisiyle birlikte 1973 yılına kadar Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu partiler üstü hükümetler olarak görev yapmışlardır. 1973 yılına gelindiğinde hükümet kurma sorunlarının yanı sıra askerler ile siyasetçilerin anlaşmazlığı nedeniyle Cumhurbaşkanı seçiminde de sorunlar yaşanmış, sonunda her iki tarafın da Fahri Korutürk isminde uzlaşmaları sonucu Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Erkek, 2022:162).

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi, Bülent Ecevit liderliğinde %33.3 oy alarak seçimlerde en fazla oyu alan parti olmuştur. Devamında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Bülent Ecevit'e hükümeti kurma görevini vermiş ancak seçimlerde aldığı oyun tek başına hükümet kurmaya yetmemesi nedeniyle koalisyon kurmak için önce Adalet Partisi'ne gitmiş, olumsuz yanıt almasıyla birlikte Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki Milli Selamet Partisi'nin kapısını çalmış ve yapılan görüşmelerden sonra Ecevit ile Erbakan bakanlıkların paylaşımı konusunda protokol imzalayarak koalisyon hükümetini kurmuşlardır (Ertem, 2018:669-670).

1977 ile 1980 arasında meydana gelen siyasi gelişmeler bir önceki dönemin tekrarı şeklinde olmuştur. Bülent Ecevit'in hükümet kurmada başarısız olmasıyla birlikte Süleyman Demirel Başbakanlığında ancak Milliyetçi Hareket Partisi'nin çoğunlukta olduğu sağcı koalisyon hükümeti kurulmuş ancak gerek hükümet içerisindeki çekişmeler gerekse ekonomik durgunluk nedeniyle büyüme sağlanamamıştır. Süleyman Demirel hükümetinin artan anarşiye karşı etkisiz kalmasının üstüne Bülent Ecevit, Adalet Partisi içerisinde memnuniyetsiz olan milletvekillerini ikna ederek kendi saflarına çekmiş ve 1978 yılının ocak ayında çoğunluğu sağlayarak hükümeti kurmuştur (Karaca, 2015:14).

1979 yılı sonlarına doğru yeniden Başbakan olan Süleyman Demirel için 1980 yılı kötü geçmiş ve parti liderlerinin 1980 yılını için birlik çağrısında bulundukları günün akşamında Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve üç kuvvet komutanının imzalarıyla 27 Aralık 1979 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı olan Fahri Korutürk'e verilmiş olan bir mektup ortaya çıkmıştır (Görmüş, 2022:24). Mektupta;

“Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getirmeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önlemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını dördüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.”

şeklinde cümleler yer almıştır (Başbakanlık, 1981:10).

Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980 tarihinde Bayrak Harekâtı adı verilen harekât sonucunda yönetime el koymuş ve Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren ile kuvvet komutanları Org. Nurettin Ersin, Ora. Nejat Tümer, Org. Tahsin Şahinkaya ve Org. Sedat Celasun'un yer aldığı Milli Güvenlik Konseyi'nin bildirisi okunmuştur. Asıl amaçlarının anarşiyi önlemek olduğunu söyleyen Kenan Evren, son iki yılda çıkan anarşi olayları nedeniyle 5.241 kişinin öldüğünü ve 14.152 kişinin de yaralandığını açıklamıştır (Görmüş, 2022:49). Bülent Ulusu'nun 22 Eylül 1980'de Resmî gazetede yayınlanan bakanlar kurulunda ise şu isimler yer almıştır:

“Başbakan: Bülent Ulusu (Emekli Oramiral, Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı), Devlet Bakanı–Başbakan Yardımcısı Zeyyat Baykara (Devlet Eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Devlet Bakanı–Başbakan Yardımcısı Turgut Özal (Başbakanlık Müsteşarı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Vekili), Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter V. Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş (Devlet Eski Bakanı), Devlet Bakanı İlhan Öztrak (Devlet Eski Bakanı), Devlet Bakanı Nimet Özdaş (NATO Genel Sekreter Eski Yardımcısı), Adalet Bakanı Cevdet Menteş (Yargıtay Eski Başkanı), İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner (Emekli Korgeneral), Milli Savunma Bakanı Ü. Haluk Bayülken (Dışişleri Eski Bakanı, Cumhurbaşkanlığı Eski Genel Sekreteri), Dışişleri Bakanı İlter Türkmen (Büyükelçi–Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri), Maliye Bakanı Kaya Erdem (Maliye Bakanlığı Londra Büyükelçiliği Maliye Müşaviri), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Serbülen Bingöl (İmar ve İskan Eski Bakanı), Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam (Emekli Korgeneral), Bayındırlık Bakanı Tahsin Önalp (Karayolları Eski Genel Müdürü), Ticaret Bakanı Kemal Cantürk (Devlet Planlama Teşkilatı Eski Müsteşarı), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Necmi Ayanoglu (Emekli Tümgeneral), Tarım ve Orman Bakanı Sabahattin Özbek (İçişleri Eski Bakanı), Gümrük ve Tekel Bakanı Recai Baturalp (Emekli Korgeneral), Ulaştırma Bakanı Necmi Özgür (PTT Eski Genel Müdürü), Çalışma Bakanı Turhan Esener (Çalışma Eski Bakanı), Sanayi ve Teknoloji Bakanı Şahap Kocatopçu (Sanayi Eski Bakanı), Turizm ve Tanıtma Bakanı İlhan Evliyaoğlu (Turizm ve Tanıtma Eski Bakanı), İmar ve İskan Bakanı Şerif Tüten (Ankara Eski Valisi), Köyşleri ve Kooperatifler Bakanı Münir Raif Güney (Merkez Valisi), Gençlik ve Spor Bakanı Vecdi Özgül (Emekli Korgeneral), Sosyal Güvenlik Bakanı Sadık Şide (Sosyal Güvenlik Eski Bakanı Türk-İş Genel Sekreteri), Kültür Bakanı Cihat Baban (Basın Yayın ve Turizm Eski Bakanı–Gazeteci)” (Resmî Gazete, 22 Eylül 1980:1-3).

Darbe gerçekleşikten hemen sonrasında meclis çalışmaları ve siyasi faaliyetler askıya alınmış, parti liderleri sürgüne gönderilmiş ülkede sıkıyönetim ilan edilerek sokağa çıkma yasağı uygulanmış (Öner, 2021:67), ayrıca sendikal faaliyetler durdurularak grevler yasaklanmış, işçi, memur ve emeklilerin maaşları azaltılarak özlük hakları sınırlandırılmış, Milli Güvenlik Kurulu kararları anayasanın bile üstünde tutulmuştur (Erkek, 2022:173).

Bülent Ulusu Başbakan olduktan sonra Milli Güvenlik Konseyi'nde okuduğu hükümet bildirisinde 12 Eylül öncesini şu sözlerle anlatmaktadır:

“12 Eylül öncesi döneminde Türk Devletinin otoritesi zedelenmiş ve varlığı ciddi tehlikeye maruz kalmıştır. Devlet hemen bütün organları ve anayasal kuruluşları ile işlemez hale gelmiştir. Demokratik düzen tüm kurumları ile birlikte felce uğramaya ve yerini fiili bir anarşi ortamına terk etmeye başlamıştır. Milli bütünlüğümüzü sağlayan bütün unsurlar yozlaşmaya uğramış, din ve siyasi görüş farklılıkları ideolojik açıdan ve kasıtlı olarak istismar edilerek vatandaşlar düşman kamplara itilmişlerdir. Anarşi, terör ve bölücülük hareketleri Türkiye'yi bir iç savaşın eşiğine getirecek boyutlara ulaşmıştır. Yasama organının faaliyeti çok yavaşlamış, bazı durumlarda tamamen durmuştur. Anayasa'nın öngördüğü kuvvetler ayrılığı yasama, yargı ve yürütme organları arasında bazı hallerde adeta kuvvetler çatışması haline dönüşmüştür. Devlet Memurlarının, işçilerin, öğretmenlerin ve polis mensuplarının bir kısmı gruplara ayrılmış; tarafsızlık içinde görevlerini yapmak yerine, ideolojik uçlara alet edilmiş veya alet edilmeye zorlanmışlardır. Atatürk ilkeleri bir tarafa

birakılmış, yeni kuşaklara Atatürk milliyetçiliğinden, milli şuur ve ülkülerden habersiz kalarak, yabancı ideolojilerin etkisine terkedilmiştir. Cumhuriyetimizin temel ilkelerinden olan laiklik prensibi ihlal edilerek şeriat düzenini getirmeye yönelik tertiplere yeltenilmiştir. Devlet ve millet hayatındaki bu çöküşü, ekonomik ve sosyal hayattaki sorunlar ve darboğazlar daha da hızlandırılmıştır.” (Başbakanlık, 1981:12).

3.1.2. Yunanistan’ın NATO’ya dönüşü

Türkiye’nin 14 Ağustos 1974’te Kıbrıslı Türklerin uğradığı zulme karşı gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Yunanistan bu harekate NATO’nun izin verdiği gerekçesiyle NATO’nun askeri kanadından ayrılmıştı. Ancak her ne kadar askeri kanattan ayrılrsa da Yunanistan’ın NATO’ya üyeliği devam ediyordu. Sonrasında Yunanistan Türkiye’nin Ege Denizi’nde üstünlüğü ele geçirdiği düşüncesine kapılması sonucu Türkiye’yi tehdit olarak algılamasına neden olmuş ve bu sebeple Yunanistan NATO’nun askeri kanadına geri dönmek istemiştir (Öner, 2021:94).

1 Mart 1979 tarihinde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit Yunanlı gazetecilerle düzenlediği basın toplantısında Yunanistan’ın NATO’ya dönüşü hakkında şu cümleleri söylemiştir:

“Yunanistan’ın NATO askeri yapısına dönmesine kesinlikle karşı değiliz. Yunanistan’ın ittifaka dönüşünü formüle edecek görüşmelere katılmaya hazır olduğumuzu da bildirmiş bulunuyoruz. Ancak Yunanistan’ın ittifaka geçici bir çözümle dönmesine prensip olarak karşı çıkıyoruz. Çünkü öngörülen geçici çözüm, 1974 yazı öncesi fiili düzenlemelere dönülmesi anlamına gelmektedir. Buna o günden bu yana olanlar nedeniyle değil, Yunanistan’ın NATO askeri kanadından çekildiği 1974 yazından önce de Ege’deki fiili düzenlemelere zaten itiraz etmekte olduğumuz için karşı çıkıyoruz.” (Evren, 1995:175).

12 Eylül darbesi gerçekleşmeden 1 gün önce Hürriyet’te çıkan bir haberde NATO çevreleri, askeri kanada dönmek için Türkiye’nin güvence vermesini isteyen Yunanistan’ın yeniden ittifak içinde yer alabilmesi için, “Türk generallerine güvenildiğini, bu konuda Türk ordusuna önemli görevler düştüğünü” belirtmişlerdir. Yine aynı haberde Yunanistan’ın yeniden NATO’nun askeri kanadına çekebilmek için Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapan NATO Başkomutanı General Bernard Rogers’in şimdiye kadar hazırladığı dört planın neticesiz kalması üzerine arabuluculuk görevini bırakmayı düşündüğünü kaydeden NATO yetkilileri, “Türkiye’de etkili bir güç olan ordunun birbirleri ile çekişen siyasi partileri etkileyerek Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunların çözülmesini sağlayabileceklerini, böylelikle Yunanistan’ın askeri kanada dönmesinin kolaylaşacağını” ifade etmişlerdir (Hürriyet, 11 Eylül 1980:1-13).

12 Eylül sabahı yaşanan darbenin ardından Milli Güvenlik Kurulu üyeleri 16 Eylül 1980 günü yabancı basın mensupların da yer aldığı bir basın toplantısı yapmışlardır. Bu toplantıda Türk-Yunan ilişkileri konusunda gelen bir soruya Kenan Evren cevap olarak,

“Çok yakın komşumuz ve dostumuz, aynı ittifak içinde bulunduğumuz Yunanistan’la ilişkilerimizde bazı kopuklukların giderilmesi için Türkiye iyi niyetle daima yaklaşımda bulunmuştur. Bizim dönemimizde de Türk-Yunan ilişkilerinin daha iyiye gitmesi ve Yunanistan’ın NATO ittifakına dönmesi için her türlü gayret gösterilecek ama bu gayretin dostumuz, komşumuz Yunanistan tarafından da aynı şekilde gösterilmesini ümit etmek istiyoruz.”

demıştır (Evren, 1991:46-47). Devamında hükümeti kurma görevi verilen ve kurulan hükümette Başbakanlık görevini yürüten Bülent Ulusu 27 Eylül 1980 tarihinde hükümet programını açıkladığı sırada,

“Hükümetimiz Yunanistan ile aramızdaki ikili sorunlarda tarafların hak ve çıkarlarını gözetken adil çözümlere görüşmeler yolu ile varılmasını temenni etmektedir. Bu çerçevede daha önce Yunanistan’la mutabık kılınan müzakere yöntemleri sürdürülecektir. Ege’deki hak ve çıkarlarımız Türkiye için hayati önem taşımaktadır. Ege adalarının antlaşmalarla belirlenmiş olan statüsüne uyulmasını ve Batı Trakya’daki soydaşlarımızın hakları ile ilgili antlaşmalara riayet edilmesini istiyoruz.”

yönündeki beyanatlarıyla Yunanistan ile ilişkilerde izlenecek yol haritasını açıklamıştır (Başbakanlık, 1981:35).

Öte yandan 1979 yılında William Rogers NATO Başkomutanlığı görevini devralmış ve devamındaki süreçte Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları çözmek amacıyla Rogers Planı olarak adlandırılan anlaşmayı hazırlamıştır. Toplam dört paragraftan oluşan planın ilk kısmında Yunanistan’ın tekrardan NATO’nun askeri kanadına alınması net bir biçimde ifade edilmiştir (Güldemir, 1985:83). 6 Ekim 1980 günü Türkiye’ye gelen Rogers Genelkurmay Başkanlığı’nda Kenan Evren’e Yunanistan’ın NATO’ya geri dönüşü ve Ege Denizi’nde uygulanması planlanan yeni statü ile ilgili hazırladığı planı aktarmıştır. Ayrıca Rogers’in hazırladığı planda Ege’de tek yetkili komutanlığın NATO Başkomutanlığı olacağı, hem Türk tarafı hem de Yunan tarafının deniz ve hava kuvvetleri NATO Başkomutanlığı’nın emrinde olacağı ve NATO Başkomutanlığı’nın yardımcılıklarını ise Türk ve Yunan Generallerin yapacağı yer almıştır (Hürriyet, 7 Ekim 1980:1-11).

Tarafların Rogers Planı üzerinde anlaşmaları üzerine 20 Ekim 1980 tarihinde Brüksel’de yapılan NATO toplantısında Türkiye’nin onay vermesiyle birlikte Yunanistan NATO’nun askeri kanadına yeniden katılmıştır. Böylelikle Ege Denizi kuzey-güney olarak ikiye bölünerek hava sahası yeniden trafiğe açılmıştır (Arı, 1995:60). Yunanistan’ın NATO’ya tekrardan alınmasının ardından iki ülke arasında sorunları görüşerek çözüme kavuşturma dönemine girilmiş ve 3 Aralık 1980 tarihinde iki ülke temsilcileri Atina’da görüşmüşlerdir. Devamında 16 Mart 1981 tarihinde her iki ülkenin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterleri Ankara’da toplanmışlardır (Oran, 2019b:105). Ancak bu gelişmelerden sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşaması yönündeki beklentiler gerçekleşmemiş ve Yunanistan’da 18 Ekim 1981 tarihinde yapılan genel seçimler sonucu iktidara gelen

Panhelenik Partisi (PASOK) ve Başbakan Andreas Papandreou dönemiyle birlikte Türkiye ile Yunanistan arasında gergin ilişkiler devam etmiştir (Armaoğlu, 2021b:635). Papandreou'nun 1981 yılında Yunanistan'da iktidara gelmesiyle birlikte Rogers Planı çerçevesinde yapılan anlaşmayı tanımadığını açıklayarak anlaşma kapsamında karargâh kurmaktan ve NATO emrine asker vermekten vazgeçmiştir (Oran, 2019b:42).

Türkiye'de silahlı kuvvetlerin yönetimi ele almasının ardından Batı bu durumu dikkatli bir iyimserlikle karşılamıştır. Batı'nın bu iyimserliğinin altında daha önce yapılan darbelerle askerlere geçen iktidarın devamında yapılan seçimlerle sivillere devredilmesi yatmaktadır. Batı'nın bu dönemde Türk dış politikasıyla ilgili iki sorunu bulunuyordu. Bu sorunlardan biri Kıbrıs, diğeri ise Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü hususudur. Türkiye'de askeri yönetimden önceki hükümetler Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne ilke olarak karşı çıkmamakla birlikte Ege'deki yetki sorunlarının çözülmesini ön şart olarak koşmuşlardır (Sirmen, 1980:3).

Yunanistan'ın NATO'ya alınmasını isteyen ve bu yönde çaba harcayan ABD'nin bu konuda Türkiye'ye baskı yaptığı aşikardır. 1980'den önce görev yapan hükümetler Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünü koz olarak kullanıp Ege'de yetki sorunlarının çözülmesini şart olarak koşarken, 1980 yılının 12 Eylül'ünde darbe yapılmasıyla birlikte kurulan askeri yönetimin gündemine aldığı ilk konu Yunanistan'ın NATO'ya geri dönmesine onay vermek olmuştur. Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü gibi bir kozu elinde bulunduran Türkiye'nin önemli bir kazanım elde etmeden bu konuda onay vermesi ve bunu darbe gerçekleştirdikten hemen sonra yapması düşündürücüdür.

3.1.3. PASOK'un iktidara gelişi ve Türkiye-Yunanistan ilişkileri

Yunanistan'da albaylar rejiminin çöküşüyle birlikte 16 Ağustos 1974 tarihinde ülkesine dönen Andreas Papandreou kendisini hem geleneksel soldan hem de eski merkezden ayıran yeni bir parti kurmayı amaçlamıştır. Resmen 3 Eylül 1974'te ilan edilen Panhelenik Sosyalist Hareketi (PASOK)'un lideri olan Papandreou, yeni oluşumun anti-bürokratik özelliğini vurgulamak için parti sözcüğü yerine hareket sözcüğünü kullanmış ve ambleminde ise yükselen yeşil bir güneşi tercih etmiştir (Ustaoğlu, 2021:648-649).

Yunanistan'da 1974 tarihinden 1981 tarihine kadar Yeni Demokrasi Partisi iktidarda kalmış ancak 18 Ekim 1981 tarihinde yapılan genel seçimlerde Yeni Demokrasi Partisi %36 oy alarak 115 milletvekiliyle Yunan parlamentosuna girerken Papandreou'nun lideri olduğu

PASOK %48 oy alarak 300 milletvekilinden oluşan Yunan parlamentosunda 175 milletvekiliyle iktidar olmuştur (Armaoğlu, 2021b:716).

1981 yılının sonlarına doğru Papandreou'nun liderliğini yaptığı PASOK'un iktidara gelişiyle birlikte Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan sorun ve krizler daha da derinleşmiştir. Gerçekten de Papandreou iktidara geldikten sonra iki ülke arasındaki mevcut sorunların çözülmesi için yapılan görüşmeleri kesmiş ve görüşmelerin tekrar yapılabilmesi için ön şartlar ileri sürmeye başlamıştır (Aksu, 2001:18-19). Papandreou daha iktidara gelmeden önce Hürriyet'e verdiği demecinde, *"Türk-Yunan ilişkileri ancak Kıbrıs sorunu adil bir şekilde çözümlenirse gelişebilir."* demiş ve devamında ise *"Türkler Yunanistan'ın Ege'deki hükümlerlik haklarını tanısınlar."* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Hürriyet, 15 Ekim 1981:23). Papandreou'nun yaptığı bu açıklamalardan iktidara gelmesi durumunda Türk-Yunan ilişkilerindeki krizlerin çözülmesi için ön şartlarının olacağı görülmektedir.

Seçime 1 gün kala Papandreou'nun Türk-Yunan ilişkileri hususunda yaptığı açıklamasında, *"Adadaki yabancı askerlerin varlığı, Kıbrıs sorunu açısından ana konudur."* şeklinde konuşmuş, kısa bir süre öncesine kadar, *"Ben, Türk Devletini tanımıyorum."* diyen Papandreou mevcut hükümetin verdiği tavizlerin Türkiye'yi Ege ve Kıbrıs konusunda isteklendirdiğini belirtmiştir (Hürriyet, 17 Ekim 1981:19).

Papandreou'nun Başbakan olduktan sonra Amerikan ABC televizyonuna verdiği demeçte, *"Türkiye'den tehdit geldiğini seziyoruz."* söyleyerek Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı korunması gerektiği iddia etmiş ve NATO'dan Yunanistan'ın doğu kanadının güven altında olması konusunda tam garanti istemiştir. Ayrıca Brüksel'de NATO yetkilileriyle yapacağı toplantıda Türkiye'nin Yunan kıta sahanlığı ve hava sahasını son 7 yıl içinde birçok kez ihlal ettiğini ve son olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren yönetiminin de Yunan topraklarında hak iddiasında bulunduğunu belirtmiştir. Devamında bir gazetecinin, *"Türkiye ile bir savaş bekliyor musunuz?"* sorusuna cevaben, *"Hayır demek isterdim"* demiştir (Cumhuriyet, 27 Ekim 1981:1-6). Buradan hareketle Yunanistan'ın yeni Başbakanı Andreas Papandreou'nun Türkiye ile olan ilişkilerinde art niyetli davranacağı ve sorunların çözümü noktasında uzlaşmaz bir tavır sergileyeceği söylenebilir.

3.1.4. Türkiye-AET ilişkileri

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından NATO'ya giren Türkiye Batı bloğunda yer alma düşüncesiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na da girmek istemiştir. 15 Temmuz 1959'da

Yunanistan'ın AET'ye başvurmasının ardından topluluğun Yunanistan'a kazandıracığı avantajlardan mahrum kalabilme düşüncesinden hareketle Türkiye 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye başvurmuştur. Türkiye'de 1960 yılında yapılan darbeyle birlikte olumsuz etkilenen Türkiye-AET ilişkileri 12 Eylül 1963 tarihinde İnönü Hükümeti ile AET arasında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla resmen başlamıştır (Uysal, 2001:141-142).

Türkiye, Yunanistan'ın AET'ye üyelik başvurusunun hemen sonrasında üyelik başvurusu yapmasının ardında dönemin hükümetinin bazı siyasi ve ekonomik nedenlerin olmasının yanında Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki beklentiler de yer almaktadır. Dönemin Dışişleri Bakanı'nın *"Yunanistan kendisini içi boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden sizde atlayacaksınız."* şeklindeki cümlesi bu durumu göstermektedir (Güreşçi, 2006:75).

Yunanistan 1975 yılında Karamanlis liderliğinde AET'ye tam üyelik konusunda müracaatta bulunmuştur. Türkiye Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesi sonrasında ABD ve Batılı ülkelerle ilişkilerinin bozulması nedeniyle AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunamamıştır. Yunanistan'ın 1981 yılında topluluğa tam üye yapıldıktan sonra Türkiye'nin AET'ye tam üyelik talebi de dahil olmak üzere vize, eğitim-öğretim ve serbest dolaşım gibi konularda yaptığı tüm başvurular reddedilmiştir. Ayrıca Türkiye'de yaşanan darbe sonrasında ülkenin askeri yönetimle idare edilmesi de AET ile ilişkilerin gerilemesine neden olmuştur (Çalış ve Çakır, 2018:437).

18 Eylül 1981 tarihinde Avrupa Parlamentosu Yunanistan'ın Ege'deki karasularını 12 mil olarak gösteren Fourcad raporunu kabul etmesiyle birlikte Türkiye'de hükümet çevreleri bu kararın kendilerini bağlamadığını ifade etmiştir. Ancak bu karar Türk-Yunan ilişkileri ile birlikte Türkiye-AET ilişkilerini de etkilemiştir. Konu ile ilgili olarak Türkiye Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, Fourcad raporunun geçersiz olduğunu, Yunanistan'ın Avrupa Parlamentosu'nu kendi tezleri lehine çektiğini ve AET ile Avrupa Parlamentosu'ndaki son gelişmelerin Türkiye-AET ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini açıklamıştır (Ergin, 1981:1-9).

AET çevreleri 1981 yılı sonlarında Yunanistan'da yapılacak olan seçimlerle ilgili olarak, Papandreou'nun seçimi kazanması durumunda Ege'de yeni huzursuzlukların çıkacağını ve Papandreou'nun Kıbrıs sorununu Türkiye-Yunanistan arasındaki tüm ihtilafı sorunlarına alet ederek günlük politikasında kullanacağını ve böylelikle Yunanistan'ın iç sorunlarının yükünü hafifletmeye çalışacağından bahsetmiştir (Hürriyet, 18 Ekim 1981:15).

Yunanistan'daki seçimlerin ardından Fransa'da resmi bir ziyaret yapan Kıbrıs Rum toplumu lideri Spiros Kipriyanu, Kıbrıs sorununun Yunanistan'ın NATO ve AET ile yapacağı görüşmelerde önemli bir unsur olacağını söylemiştir. International Herald Tribune gazetesinin Paris çıkışlı haberinde Kipriyanu'nun Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreou'nun isteklerini açıkça ifade ettiği belirtiliyor. Papandreou, Yunanistan'ın Batı ile iş birliği yapması için Reagan yönetiminin ve Batı Avrupa'nın özellikle Federal Almanya'nın, Kıbrıs konusunda Türkiye'yi ödün vermeye zorlamasını şart koşuyor. Gazeteye göre, Kıbrıs Rumları, Türkiye'ye en fazla askeri ve ekonomik yardımı yaptıklarından dolayı ABD ve Federal Almanya'nın, Türk askeri yönetimini etkileyecek güçte olduğuna inandıklarından bahsetmiştir (Cumhuriyet, 6 Aralık 1981:1-9).

21 Mayıs 1982 tarihinde Kıbrıs'a ziyaret için giden Bülent Ulusu'nun Kıbrıs'a gidişi Yunanistan'da büyük tepkiye yol açmıştır. Yunan hükümet sözcüsü Dimitrios Marudas, bu konuda BM, AET ve NATO'ya birer mektup göndererek *“Kıbrıs'ta yeni bir Türk tahrikine dikkatlerin çekilmesi ve bu durumun kınanmasının istendiğini”* açıklamıştır. Sözcü, *“Gerekirse BM Güvenlik Konseyi'nin olağanüstü toplantıya dahi çağrılabilceğini”* öne sürmüştür. Ulusu'nun Kıbrıs gezisi Yunan basınında büyük yankı bulurken, hükümet sözcüsünün *“Tahrik”* yorumundan hareket eden gazeteler bu ziyarete büyük tepki göstermiştir. İktidar yanlısı Ethnos Gazetesi, *“Barbarca tahrik”* başlığını atarken yine bir başka hükümet gazetesi olan Ta Nea ise, *“Ulus için NATO, AET ve BM'ye girişimde bulundu. Türk tahriki uluslararası boyutlarda”* sözlerine altı sütunluk başlığında vermiştir (Cumhuriyet, 21 Mayıs 1982:1-9). Papandreou iktidara geldikten sonra özellikle Kıbrıs sorununu uluslararası platformlara taşıma gayreti içerisine girerek Türkiye'yi Batı ile karşı karşıya getirmek istemiştir.

3.2. Askeri Yönetimin Gölgesinde Yunanistan ile Anlaşmazlık Yaşanan Sorunlar

Askeri yönetim döneminde Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi'nden kaynaklanan anlaşmazlıklar nedeniyle sorunlar yaşanmıştır. Ayrıca uluslararası anlaşmalarla silahlandırılması yasak olan Ege adalarının NATO savunma sistemi bahanesiyle silahlandırılması ve Batı Trakya'da yaşayan Türk ve Müslüman halklara yönelik Yunanistan tarafından yapılan yaptırımlar yaşanan diğer sorunlardan yalnızca birkaçıdır.

3.2.1. Kıta sahanlığı sorunu

Jeolojik bir terim olmakla birlikte kıta sahanlığı; kıyılara bitişik olan ancak karasularının dışında kalan, derinliği 200 metre olan ya da derinliği sınırsız olup doğal kaynakların işletilmesine imkân veren yere kadar giden deniz yatağını ve deniz altındaki toprağı kapsayan alan olarak tanımlanmıştır. Bu konuda uluslararası alanda yapılmış ilk sözleşme 1958 yılında yapılan Cenevre Sözleşmesi'dir (Turan, 2016:101).

Yunanistan 1961 yılında aldığı bir kararla 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 1. ve 2. maddelerine dayanarak Ege Denizi kıta sahanlığında petrol aramaları için şirketlere ruhsat vermeye başladığını açıklamıştır. Türkiye ise 1973 yılında TPAO'ya Ege kıta sahanlığında petrol araması yapmak üzere ruhsat çıkarmıştır. Yunanistan 1974 yılı şubat ayında bu konuda Türkiye'yi protesto eden bir nota göndermiştir. Bahse konu protestoda, verilen ruhsatın kapsadığı bölge itibarıyla Yunanistan'ın kıta sahanlığı içerisinde olması münasebetiyle geçersiz olduğu iddia edilmiştir. Yunan Hükümeti'nin bu iddialarına karşılık Türk Hükümeti tarafından 27 Şubat'ta verilen yanıtta, Anadolu kıyılarından Batı'ya doğru uzanan deniz altındaki yerlerin Anadolu'nun doğal bir uzantısı olması sebebiyle Türkiye'nin kıta sahanlığında olduğunu savunmuştur (Aksu, 2001:68-69). Ayrıca Yunanistan'ın Türkiye'ye verdiği notada, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde bulunan adalarının her birinin ayrı ayrı kıta sahanlığının olduğunu, bunun haricindeki diğer bölgelerin kıta sahanlığının olmadığından yola çıkarak bu iddialarına 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ni dayanak göstermiştir. Türkiye ise Yunanistan'ın bu tezi sonucu Türkiye'nin kıta sahanlığının kalmadığını, bu durumun uluslararası hukuka aykırı olduğu ve ayrıca Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'nin tarafı olmadığı için bu sözleşmenin Türkiye'yi bağlamadığını ileri sürmüştür (Milliyet, 7 Mart 1975:2).

Türkiye'nin bu konudaki önerilerinin Yunanistan tarafından reddedilmesi ve görüşmelere yanaşmaması nedeniyle Türkiye Ege Denizi'nde kendisine ait olan kıta sahanlığı bölgesinde ve uluslararası sularda petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına başlamış, bu çerçevede 1974 yılı mayıs ve haziran aylarında Çandarlı isimli gemiyi Ege Denizi'ne göndermiştir. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerde büyük krizlere neden olmuş ancak 1974 yılı Kıbrıs Barış Harekâtı ile iki ülke arasındaki ilişkilerin yönü kısa süreli de olsa Kıbrıs'a kaymıştır (Uçarol, 2019b:517).

1975 yılı başlarında Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Ege kıta sahanlığına çözüm bulmak amacıyla Türkiye'ye bu sorunu Uluslararası Adalet Divanına götürmeyi teklif etmiş;

6 Şubat'ta Türk Dışışleri Bakanlığı'nın verdiği cevapta, Karamanlis'in bu önerisinin ilkesel olarak kabul edildiğini ancak bundan önce Bakanlar düzeyinde görüşmelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir (Tuncer, 2017b:561). Türk heyeti ile Yunan heyeti arasında yapılan görüşmeler sonunda 11 Kasım 1976 tarihinde Bern Bildirisi yayınlanmıştır. Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ilk somut adım olan bu bildiriye göre; taraflar görüşmeleri gizlilik içerisinde ayrıntılı ve içten yapacak, bu süreçte taraflar görüşmeleri olumsuz etkileyecek davranışlardan kaçınacak, taraflar kıta sahanlığı sorunu çözülene dek bu konu ile alakalı görüşmelere Dışışleri Bakanlıkları düzeyinde devam edecektir (Önder, 2008:71).

1976 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerin odak noktasını yine Ege kıta sahanlığı oluşturmuştur. Türkiye 6 Ağustos 1976'da savaş gemileri eşliğinde Hora isimli gemiyi uluslararası sulara araştırma yapmak üzere Ege Denizi'ne göndermiş, Yunanistan ise bu duruma sert bir nota ile karşılık vermiş ve bu kıta sahanlığı ihlalinin derhal durdurulmasını talep etmiştir. Ancak Türkiye bölgenin uluslararası sular olduğunu ve geminin silahsız olduğundan dolayı gemiye yapılacak herhangi bir müdahale durumunda sorumluluğun Yunanistan'a ait olacağını belirten bir cevap vermiştir. Bunun üzerine Yunanistan 10 Ağustos'ta tek taraflı olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ve Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur (Çakmak, 2012b:149-150). Birleşmiş Milletlere yapılan başvuru 25 Ağustos 1976 tarihli ve 395 sayılı kararı ile bir sonuca varılamamış ve Yunanistan'a Türkiye ile görüşmeler sonucu sorunun çözülmesi önerilmiştir. Uluslararası Adalet Divanı'na yapılan başvuru ise reddedilmiştir. 1976 yılından sonra Türkiye ile Yunanistan kıta sahanlığı sorununu görüşmeler yoluyla çözmek istemiş ancak herhangi bir olumlu sonuca ulaşamamıştır (Gökdemir Işık, 2009:183-186).

1978 yılı mart ayında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis Montrö'de sorunun çözümü için görüşme gerçekleştirmişler, heyetler arası görüşmelerin devam ettirilmesi kararı alınmasına rağmen güven ortamının sağlanamaması nedeniyle bir çözüme ulaşamamıştır (Yalçın, 2021:25).

Merkezi Londra'da bulunan Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü tarafından hazırlanan “*Ege'de Anlaşmazlık*” başlıklı bir raporda, Türk - Yunan ilişkileri geniş biçimde ele alınmış ve “*Ege'de bir yanlış anlama, iki ülke arasında savaş çıkmasına neden olabilir*” denilmiştir. Ege'de başta kıta sahanlığı olmak koşuluyla tüm sorunların, NATO ve AET aracılığıyla oluşacak bir hakem kuruluna götürülmesini öngören raporda: “*Üsler açısından NATO Türkiye'den,*

üyelik açısından AET Yunanistan'dan yana gözükebileceğinden, en kalıcı çözüm, hakem yolu olmaktadır.” denilmektedir (Cumhuriyet, 9 Mart 1980:1-9).

3.2.2. Karasuları sorunu

Karasuları genel görüşe göre, devletlerin bölünmez bir parçası olarak kabul edilip denize kıyısı bulunan bir ülkenin kara sınırları içinde yer alan ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde denizlerde belli bir mesafeyi kapsayan kıyı ülkesine ait olan deniz alanlarına verilen isimdir (Kudu, 2009:5).

Ege Denizi'nin coğrafi özelliklerine bakacak olursak:

- ✓ Ege Denizi, 213.016 km² yarı kapalı bir adalar denizidir,
- ✓ En geniş yeri 260 mildir,
- ✓ Toplam deniz alanı 190.122 km² olan Ege Denizi'nde, toplam alanı 22.894 km² olan yaklaşık 3100 kadar ada, adacık ve kayalık bulunmaktadır,
- ✓ Ege Denizi, Karadeniz ve Akdeniz arasında su yolunu sağlamaktadır (Özman, 2015:180).

Türkiye ile Yunanistan arasında deniz sınırı konusunda yapılmış bir anlaşma bulunmamaktadır. Uluslararası hukuka göre, deniz alanları kesişen veya birleşen yerlerde birbirine yakın veya karşılıklı konumlarda bulunan deniz alanlarının sınırı anlaşmayla belirlenir. Bu kurala göre, Ege Denizi'nde kıyıların karşılıklı ve bitişik olduğu alanların karasuları konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında bir anlaşma imzalanmamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Türkiye ve Yunanistan 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile birlikte Ege Denizi üzerindeki karasularını 3 mil olarak belirlemişlerdi. Ancak Yunanistan 1930'lu yıllarda süren Türkiye ile dostluk ilişkilerini de fırsat bilerek 1936 yılında karasularını 6 mile çıkarmıştır. Bu dönemde Türkiye bu duruma hem Yunanistan ile olan dostluk ilişkileri hem de Akdeniz'deki İtalyan tehlikesini göz önüne alıp tepki göstermeyerek sessiz kalmıştır. Türkiye ise 1960'lı yıllarda Kıbrıs sorununun ortaya çıkışıyla birlikte 1964 yılında yürürlüğe koyduğu 476 sayılı Karasuları Kanunu ile birlikte karasularını 6 mil olarak duyurmuştur (Aksu, 2001:60-61).

Türkiye karasularını 6 mile çıkardıktan sonra Yunanistan bu kez 6 mil olan karasularını 12 mile çıkartmak istemiştir. Böylesine eşitlikten uzak bir fikir Türkiye açısından ciddi güvenlik sorunu doğuracak, Türkiye'nin açık denizlere çıkma imkânı

kalmayacak ve Ege Denizi üzerindeki ekonomik çıkarlarına zarar verecektir. Bu sebeple Türkiye Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması fikrine çok sert bir şekilde karşı çıkmış, böyle bir durumun kabul edilmeyeceği ve gerçekleşmesi halinde bunu savaş sebebi (casus belli) kabul edeceğini açık bir şekilde belirtmiştir (Sönmezoğlu, 2006:650).

Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarması Ege Denizi'ndeki karasuları bölgesini neredeyse iki katına çıkarması anlamına gelmektedir. Yunanistan karasularını 6 mil olarak uygulaması durumunda Ege Denizi'nin %35'ine hakim olurken, 12 mile çıkarması durumunda %63,9'luk bir hakimiyet alanına kavuşmuş olacaktır. Türkiye ise 6 millik karasuları sınırı ile Ege Denizi'nde %8,8'lik bir hakimiyet alanına sahipken, 12 mile çıkarması durumunda çok küçük bir artışla %10'luk bir hakimiyet alanına sahip olacaktır. Ege Denizi'ndeki uluslararası sular ise her iki devletin karasuları 6 mil iken %56'lık bir alana sahipken, her iki devletin de karasuları genişliğini 12 mil uygulaması sonucunda %26,1'e düşecektir. Böyle bir durumda Ege Denizi neredeyse Yunanistan'a ait kapalı bir deniz haline gelmiş olacaktır (Heraclides, 2002:208).

Atina'da yayınlanan Elefterotipiya Gazetesi'nde 9 Mart 1981 tarihinde New York'ta yapılacak 10. Deniz Hukuku Konferansı'nda bütün ülkelerin karasularının 12 mile çıkarılmasına ve adaların kıta sahanlığının bulunduğu karar verileceği ileri sürülmüştür. Aynı gazete devamında Yunanistan lehine ve Türkiye aleyhine olan bu kararın imzalanması durumunda Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıkların tümüyle çözümleneceğini belirtmiştir (Hürriyet, 8 Ocak 1981:1). Türk yetkililerinin Yunanlıların karasularının 12 mile çıkarılması ve adaların kıta sahanlığının bulunduğu söylemlerine karşı çıkılacak olan konferans, Amerika Dışişleri Bakanı Haig'in toplantıya gönderdiği heyete görüşmelerin sonuçlandırılmaması talimatı vermesi üzerine engellenmiştir (Hürriyet, 10 Mart 1981:13).

Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkartma politikasına karşılık 20 Mayıs 1982 tarihinde Türkiye 2674 sayılı Karasuları Kanunu'nu çıkartarak o döneme kadar yürürlükte olan 476 sayılı kanunu yürürlükten kaldırmıştır. 2674 sayılı kanunun 1. maddesinde, Türkiye'nin karasuları 6 mil olarak ilan edilmiş ve ayrıca hakkaniyete ters düşmemek koşuluyla hükümete belirli denizlerde karasuları sınırlarını genişletme yetkisi verilmiştir. Böylelikle karasuları sınırı Ege Denizi için 6 mil olarak ilan edilirken, Akdeniz ve Karadeniz'de karasuları sınırı 12 mil olarak uygulanması imkânı oluşmuştur (Halatçı Ulusoy, 2013:314).

10 Aralık 1982 tarihine gelindiğinde Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini etkileyecek olan Deniz Hukuku Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu anlaşmaya Türkiye ile birlikte ABD, Batı

Almanya, Belçika, İsrail, İngiltere gibi ülkeler karşı çıkarken, Yunanistan anlaşmayı imzalamıştır. Anlaşmaya göre kıyı sahibi ülkelere karasularını 12 mile çıkarabilme imkânı tanınmıştır. Böyle bir imkânın tanınması demek Türkiye'nin Ege Denizi'nde geçiş yollarının kapanması anlamına geliyordu. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Nazmi Akıman, Türkiye'nin anlaşmayı imzalamamasının nedeni olarak, “Ülkelere karasularını 12 mile çıkartma hakkı tanınırken, Ege'nin özel bir statüsünün bulunduğu yolunda bir hükme yer verilmemesi” olarak açıklamıştır (Tercüman, 11 Aralık 1982:4).

BMDHS'nin 3. maddesi, “Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik iş bu sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez.” şeklindedir. Yunanistan bu maddeyi gerekçe göstererek karasularını 12 mile çıkarma hakkının bulunduğunu iddia ederken; Türk tarafı ise 12 mil kuralının üst sınır olduğunu ve bunun otomatik olarak uygulanamayacağını, ayrıca Türkiye'nin bu anlaşmaya imza atmadığı ve dolayısıyla kendisi açısından uygulanamayacağını iddia etmiş ve böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde Türkiye'nin bu girişimi savaş nedeni (casus belli) olarak algılayacağı belirtilmiştir (Kocakaplan, 2023:3).

3.2.3. Hava sahası ve FIR hattı sorunu

Uluslararası hukuk kaidelerine göre devletlerin hava sahası, bir ülkenin hâkimiyetinde bulunan kara sınırları ile kara sınırına bitişik suların ve karasularının üzerinde yükselen hava sahasıdır. Yani bir devletin hava sahası sınırı, o devletin karasularının bittiği yerdir (Bulut, 2012:117).

Yunanistan 1931 tarihli çıkardığı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 3 mil olan hava sahasını 10 mile çıkarmıştı. Fakat bu dönem itibariyle Yunanistan'ın karasuları 3 mildi ve 1936 yılında karasularını 6 mile çıkarmıştı. Türkiye bu duruma dostluk ilişkilerinin etkin olması sebebiyle tepki göstermemişti. 1974 yılından itibaren Türkiye Lozan'da kararlaştırılan Yunanistan'ın karasularının 3 mil olmasına rağmen hava sahasını 10 mile çıkarmasını 1944 yılında hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın imzalamış olduğu Chicago Sözleşmesi'ni ihlal ettiğini ileri sürerek karşı çıkmış ve Yunanistan'ın hava sahasının karasuları genişliği kadar yani 6 mil olarak kabul edeceğini açıklamıştır (Halatçı Ulusoy, 2013:311-313).

Karasuları sınırı ile hava sahası sınırının aynı olması kuralı uluslararası hukuk kuralı olmasına rağmen Yunanistan'ın Ege Denizi'nde 10 millik hava sahası iddiası iki ülke

arasında sorun yaratmıştır. Türkiye Yunanistan'ın iddia ettiği fazladan 4 millik hava sahasını tanımamış ve Türk savaş uçakları bu bölgede zaman zaman uçuşlar yaparak bu kararın tanınmadığını göstermiştir (Çelikkol ve Karabel, 2017:18). Uluslararası hukuk kurallarına göre, Ege Denizi üzerinde Yunanistan'ın hava sahası en fazla 6 mil olabilirdi. 6 mili aşan hava sahası ise uluslararası hava olarak kabul edilmiştir (Tuncer, 2014:77).

Yunan Hükümet Sözcüsü Dimitrios Marudas Yunan notalarının reddedildiğine dair Türk Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün yaptığı açıklamaya cevap olarak, *“Yunanistan'ın milli hava sahasının 10 mil olduğu iddiasını”* tekrarlamıştır. Yunan Sözcüsü ayrıca, *“Yunanistan için kendi milli sahası 1931'den beri kanuni olarak tayin edildiği şekilde ve o tarihten itibaren de, süregelen düzene bağlı olarak 10 mildir. 1974 ve 1975 yıllarına kadar hiç kimse Yunanistan'ın milli hava sahasının 10 mil olduğuna itirazda bulunmamıştı.”* demiştir (Şenova, 1982:12).

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Nazmi Akıman, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde hava sahasının 10 mil olduğu yönündeki iddialarının milletlerarası sözleşmelere ve milletlerarası hukuk kurallarına aykırı olduğunu ve bunun herhangi bir hukuki sonuç doğurmasına imkân bulunmadığını belirterek *“Türk uçaklarının 10 mil içine girmesini Yunan hava sahasının ihlali olarak nitelendirmek her türlü mesnetten yoksundur.”* demiştir. Ayrıca Büyükelçi Akıman Yunanistan'ın hava sahası ihlali iddiaları ile ilgili olarak,

“Hava sahası rejiminin, altında bulunan karasuları veya açık denizlerin rejimine tabi bulunması ve ulusal hava sahasının karasuları ile aynı genişliğe sahip olması uluslararası hukukun temel bir ilkesidir, bu ilke, 1945 Şikago Sözleşmesinde ve diğer uluslararası sözleşmelerde de yer almaktadır. Bütün devletlerin uygulamaları bu yöndedir.”

şeklinde beyanat vermiştir (Tercüman, 31 Mart 1982:1-14).

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 3 Nisan 1982 tarihinde Al-Majalla isimli dergi muhabiriyle yaptığı söyleşinin bir bölümünde muhabirin, *“Yeni Yunan Hükümetinin Türkiye'nin ABD'den aldığı silahları kendi güvenliklerini tehdit ettiği yönündeki suçlamaları nasıl karşılıyorsunuz?”* şeklindeki sorusuna cevaben,

“Atina'da yeni hükümetin göreve başladığı andan itibaren Yunanistan ile olan ilişkilerimizin gerilediği bir gerçektir. Türkiye'nin Yunanistan'a karşı tutumu her zaman müzakere ve uzlaşma yönünde olmuştur. Bu, bugün de böyledir. Ancak Yunanistan'daki yeni yönetim bizim bu yoldaki davranışımıza aynı şekilde mukabele etmemekte, aksine uluslararası anlaşmaları keyfi biçimde yorumlayarak Ege'deki haksız iddialarını tekrarlamaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın Lozan ve Paris Anlaşmalarına göre silahtan arındırılmış olması gereken Ege Adalarını silahlandırması, Batı Trakya'daki Müslüman azınlığın içinde bulunduğu kötü durum ve 1978'de başlatılan müzakere sürecinin askıya alınması, iki ülke arasındaki ilişkileri ağırlaştırıcı faktörler olarak değerlendirilmektedir. Son NATO Savunma Bakanları toplantısında Yunanistan'ın Türkiye'yi tehdit olarak göstermesi ve sözde tehdide karşı da garanti istemesi, ilişkilerin son derece gergin bir hale gelmesine neden olmuştur.”

(Başbakanlık, 1982:210-211) şeklindeki demeciyle Türk-Yunan ilişkilerinin Papandreou'nun iktidara gelmesiyle önceki döneme göre kötüye gittiğini göstermektedir.

23 Kasım 1982 tarihine gelindiğinde Yunan Hükümeti, Türk Hükümeti'nin Kuzey Ege'de yaptığı Koral-82 tatbikatında Türk uçaklarının Yunan hava ve deniz sahasını ihlal ettiğini bahane ederek Türk Büyükelçiliği aracılığıyla Ankara'ya protesto metni göndermiştir. Bununla da kalmayarak Yunanistan Savunma Bakanı Yardımcısı Yuannis Kapsis Yunanistan'daki NATO'ya üye ülkelerin büyükelçileriyle toplantı yaparak ihlal iddialarını yenilemiştir. Bunun karşılığında Türkiye Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Ercüment Yavuz, Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Yorgo Papulias'ı bakanlığa davet ederek Yunan hükümetinin verdiği protestoda yer alan iddiaların mesnetsiz olduğunu belirterek reddedildiğini bildirmiştir (Cumhuriyet, 26 Kasım 1982:1-9).

Konuyla ilgili olarak Başbakan Bülent Ulusu 27 Kasım 1982 tarihinde Danışma Meclisi'nde 1983 yılı bütçe görüşmeleri münasebetiyle yaptığı konuşmasında Yunan Hükümeti'nin Türk uçaklarının Yunan hava ve deniz sahasını ihlal ettiği yönündeki iddialarını mesnetsiz bir iddia olduğunu vurgulayarak,

“Yunan Hükümeti, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının 9 Aralık tarihinde Brüksel'de yapmaları mükerrer toplantıyı tek taraflı olarak iptal ettiğini açıklamıştır. Hükümetimiz, KORAL-82 tatbikatının yapılacağı ve Atina FIR'ına giren bölgeler hakkında 3 Kasım tarihinde ICAO kuralları uyarınca Yunanistan'a bilgi vermiş ve tatbikat bu bilgilere uygun olarak uluslararası hava sahasında cereyan etmiştir.”

şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Başbakanlık, 1983:437).

Türkiye ile Yunanistan arasında 1952 yılında Yunanistan'a bırakılan FIR sorumluluk bölgesi, Ege Denizi hava sahasıyla ilgili yaşanan sorunun diğer boyutunu oluşturmuştur.

Sivil havacılık uçuşlarının güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla 1944 yılında yapılan Chicago Sözleşmesiyle Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) kurulmuştur. Bu çerçevede her devletin 1944 tarihli Chicago Sözleşmesi'ne dayanan Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü tarafından belirlenmiş hava koridorlarından sorumlu olması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda FIR (Uçuş Bilgi Bölgesi), sınırları belirlenen, uçuş ile ilgili bilgiler, arama ve kurtarma ile ikaz sistemlerinin gerçekleştirildiği hava sahasıdır. (Aksu, 2001:96).

Ege hava sahasının Türkiye sınırları ile İtalya'nın doğusu arasındaki bölgenin sivil uçaklar bakımından uçuş güvenliği 1950 yılına dek Türkiye'nin kontrolündeydi. 1950 yılında Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) tarafından yapılan toplantıda Ege Denizi'nin ortasından bir hat çekilerek ikiye bölünmesini ve iki ayrı hava sahası oluşturan FIR (Flight Information Region-Uçuş Bilgi Bölgesi) hattının doğusu Türkiye'ye, batısı Yunanistan'a verilmiştir. Türkiye'nin o dönem konuyu önemsememesi ve mali yük getireceğinden hareketle Türkiye'nin FIR Hattı Ege karasuları sınırı olarak belirlenmiştir.

Bu kararın ardından 1952 yılı mayıs ayında Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Konseyi'nde yapılan antlaşma ile Ege Denizi'nin hava sahasının tamamının yönetimi Yunanistan'ın olmuştur (Milliyet, 17 Ağustos 1976:2).

Yunanistan 1974 yılından itibaren üstlendiği FIR Hattı görevini ulusal egemenliği gibi görüp bu çerçevede Türk savaş uçaklarının uluslararası hava sahasına girmesini engellemek için uluslararası hukuka uymayan eylemler içerisine girmiştir. Örneğin, Yunanistan 6 mil ile 10 mil arasında uluslararası hava sahası niteliği taşıyan bölgeye giren her Türk savaş uçağını Yunan hava sahasını taciz ettiği iddiasıyla Türkiye'yi dünyaya saldırgan bir devlet olarak tanıtmaya çalışmıştır (Bilge, 2000:232).

Türkiye Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirdikten sonra Ege Denizi'nde havadan gelebilecek bir tehdide karşı 14 Ağustos 1974 tarihinde 714 sayılı NOTAM'ı uygulamaya koymuştur. Buna göre; Ege Denizi'nde Türk sınırlarına 50 mil mesafede kuzeyden güneye bir hat çekilerek ikiye ayrılmış ve bu hattı geçecek olan uçakların uçuş bilgilerini Türkiye'ye bildirmesi zorunluluğu getirilmiştir. Buna karşılık Yunan Hükümeti ise 16 Ağustos'ta ve 13 Eylül'de aldığı 1066 sayılı ve 1152 sayılı NOTAM ile Ege Denizi hava sahasını tehlikeli bölge ilan edip bütün uçuşlara kapatmıştır (Yalçın, 2021:26).

Türkiye 1980 yılına girilirken Ege hava sahasının 1974'ten önceki gibi Yunanistan'ın kontrolünde olmasındansa Türkiye ile Yunanistan arasında paylaştırılmasından yanaydı. Bunun üzerine NATO Başkomutanı Haig, Türkiye ile görüşmelere başladı ve bir anlaşmaya varıldı. Bu anlaşmaya göre; Yunanistan doğu kıyılarındaki adaların hava sahasından sorumlu olacak, Ege'nin geri kalan kısımları ise NATO komutanlığının sorumluluğuna girecekti. Yunanistan bu teklifi 1979 yılının mayıs ayında reddetti. 1979 yılı haziran ayında General Rogers'ın NATO Başkomutanlığına gelmesiyle birlikte yeni bir anlaşma planı hazırlandı. Roger Planı olarak adlandırılan bu plan ile Türkiye Ege hava sahasının ikiye bölünmesi fikrinden, Yunanistan ise 1974'ten önceki duruma dönme fikrinden vazgeçmiştir (Armaoğlu, 2021b:634).

1980 yılına dek uçuşlara kapalı kalan Ege Denizi hava sahası 22 Şubat 1980'de Demirel Hükümeti'nin tek taraflı olarak 714 sayılı NOTAM'ı kaldırması kararının 5 Ağustos'ta Yunanistan tarafından karşılık bulmasıyla açılmıştır. Alınan bu kararlar Türkiye Ege Denizi'ni kuzeyden güneye doğru ikiye bölen hattı kaldırmış, Yunanistan tarafı ise Ege Denizi üzerindeki hava trafiğini sivil uçuşlara açmıştır (Tuncer, 2017b:564).

Başbakan Bülent Ulusu'nun 6 Aralık 1980 tarihinde yaptığı basın toplantısında,

“Hükümetimiz Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı çıkarların korunmasına, iyi komşuluk ve iş birliğinin geliştirilmesine dayanan ilişkiler kurmaya özen göstermektedir. Bu amaçla Türk ve Yunan Dışişleri Genel Sekreterleri 3 Ekim’de, Dışişleri Bakanları da 5 Ekim’de New York’ta buluşarak, Kıta Sahaneliği ve Hava Sahası dahil bütün ikili sorunları ve taraflar arasında güven sağlayıcı önlemlerin geliştirilmesi hususunu ele almışlardır.”

şeklinde verdiği beyanatlarla Yunanistan ile yaşanan sorunların yapılan ve yapılacak görüşmelerle çözümlenebileceğinden bahsetmiştir (Başbakanlık, 1981:83).

Londra merkezli Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü tarafından hazırlanan raporda Ege'deki FIR hatları konusunda Kanadalı uzman Andrew Wilson, şu görüşe yer vermiştir: *“Türkiye'nin eski FIR sistemine dönüş için. Hava tatbikatlarına Yunanistan'ın sınırlama getirmeyeceği güvencesini istemesi durumunda. Yunanistan bunu ne kadar gereksiz bulursa bulsun, bu güvence Türkiye'ye verilmelidir. Ancak FIR hattının yeniden çizilmesi durumunda Türkiye'nin ısrarı, durumu daha da karıştıracaktır.”* Raporun sonunda, *“Ege sorununun Kıbrıs gibi barışa karşı kurumsallaşmış bir tehdit oluşturmasının önlenmesi için, sorunların kısa sürede çözülmesi Batı açısından büyük önem taşımaktadır.”* (Cumhuriyet, 9 Mart 1980:1-9).

1982 yılına girildiğinde Yunanistan Ege konusunda yaşanan anlaşmazlığın çözümü için Türkiye ile diyalog kurmanın gereksiz olduğunu açıklamıştır. Yunanistan'ın bu politikasının ardında iktidara gelen Andreas Papandreou'nun Türkiye karşıtı politika benimsemiş olduğu yatmaktadır (Sönmezoğlu, 2006:407).

3.2.4. Adaların silahlandırılması

Yunanistan ile yaşanan diğer bir sorun da Ege adalarının silahtan arındırılması meselesiydi. Lozan Barış Antlaşması'nın 12. ve 13. maddeleri gereğince Semadirek, Limni, Sisam, Sakız, Midilli ve Nikarya adaları silahtan arındırılması koşuluyla Yunanistan'a bırakılmıştı. Bu adalar üzerinde Yunanistan herhangi bir deniz üssü kuramayacak ve hava sahası üzerinde de askeri uçak uçuramayacaktı (Öner, 2020:62). 1947 yılında ise Paris Barış Konferansı sonucu yapılan antlaşmayla On İki Adalar Yunanistan'a verilmiş ve bu antlaşmanın 14. maddesinde de Ege adalarının silahlandırılmamasından tekrar söz edilmiştir (Turan, 2016:88-89). Fakat Kıbrıs sorununun başladığı 1963 yılından itibaren Yunanistan uluslararası antlaşmalarla silahlandırılmaması hükmü getirilen kendi egemenliğindeki adalardan özellikle Anadolu'ya yakın adaları ilk başlarda gizli, sonrasında ise aleni bir şekilde silahlandırmaya başlaması Türkiye ile ilişkilerde yeni bir gerginliğe yol açmıştır (Kamel, 2014:64).

Yunanistan'ın Türkiye tarafındaki Ege kıyılarına yakın olan adaları haksız bir şekilde silahlandırması konusunu ilk kez 29 Haziran 1964'te bir nota ile protesto etmiştir. Bu protestoda; Türkiye, Yunanistan'ın İstanköy ve Rodos adalarına yapılan askeri sevkiyata son vermesini istemiş, Yunanistan ise cevaben böyle bir sevkiyatın yapılmadığını ve uluslararası antlaşmalara uyulduğunu belirtmiştir (Tuncer, 2014:81).

Türkiye 1969 yılında Yunanistan'a bir nota daha vermiş ve bu kez de Limni Adası'nda girişilen askeri faaliyetlere son verilmesini istemiştir. Yunan tarafı ise verdiği cevapta Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kendilerine bu hakkı verdiğini belirtmiştir. 1974 yılından sonra ise Yunanistan açık bir şekilde adaları silahlandırma hakkının olduğunu ileri sürmüştür (Tuncer, 2017b:566). Yunanistan'ın Doğu Ege adalarını silahlandırması uluslararası antlaşma şartlarına aykırı olarak Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan dengesini kendi lehine çevirmek istemesinin bir göstergesidir (Çelikkol ve Karabel, 2017:18).

Yunanistan askerden arındırılması birden fazla yapılan uluslararası antlaşmayla sabit olan Ege Denizi'ndeki adalarını silahlandırmak için birçok yol denemiştir. İlk başlarda bu adaları silahlandığını inkâr etme politikasına gitmiş, devam eden süreçte adaları silahlandığını kabul etmekle beraber bunu NATO'nun savunma gücünü artırmak için yaptığını iddia etmiştir. Yunanistan'ın bu tezi Türkiye tarafından Lozan Antlaşması ve Paris Barış Konferansı'ndaki açık hükümler gösterilerek çürütülmüştür. Son safhada ise, Yunanistan bu adaları Türk tehdidine karşı meşru müdafaa hakkı olduğundan bahisle silahlandığını açıklamıştır (Bilge, 2000:246).

1980 yılına girildiğinde Yunanistan Başbakanı Karamanlis Yunan parlamentosunda yaptığı konuşmada Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümü noktasında çaba harcadıklarını ancak aynı çabanın Türkiye tarafından gösterilmediğini, Ege Denizi'nde Türkiye'nin sınırlı da olsa belli haklarının bulunduğunu ve sorunların devletler hukuku ilkesi çerçevesinde çözüme bağlanabileceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 12 Ocak 1980:3).

Yunanistan Savunma Bakanı Averof parlamentoda yaptığı konuşmasında Ege adalarının Türkiye'ye karşı savunma amacıyla kara ve denizden mayınlandığını açıklamış, bu mayınların temizlenmesini isteyen bir Yunan milletvekilini de hainlikle suçlamıştır. Ayrıca ABD Atina Büyükelçisi Yunanistan'a çağrıda bulunarak Ege adalarının denetlenmesi ve Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünü içeren Amerikan planının gündeme alınması çağrısında bulunmuştur (Cumhuriyet, 6 Şubat 1980:1). Yine Averof'un Dışişleri Bakanlarının 8. dönem müzakere görüşmelerinin hemen öncesinde Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, *“Oniki Ada'nın silahtan arındırılacağı yolunda Türkiye'ye bir*

garanti vermediği veya vaatte dahi bulunmadığını” açıklaması Ankara’da tepkiyle karşılanmış ve Türk Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, On İki Adalar’ın silahtan arındırılması konusunda ısrar edileceğini, gerekirse konuyu NATO Bakanlar Konseyi’ne götüreceklerini açıklamışlardır (Hürriyet, 20 Şubat 1981:3).

Londra merkezli Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü tarafından hazırlanan raporda Ege sorunlarının çözümü için Türkiye'nin Dördüncü Ordu'yu kaldırmasını buna karşılık Yunanistan'ın da Ege adalarını silahlandırmayı durdurup, adalardaki silahları arındırmasını öneren raporda, *“Ege’de askeri komutanın bölünmesi. Özellikle savaş zamanlarında sorun yaratabileceğinden Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar hızla çözümlenmeli ve mantıklı bir komuta sistemi kurulmalıdır. Bu NATO’nun başlıca hedefi olmalıdır”* görüşüne yer verilmiştir (Cumhuriyet, 9 Mart 1980:1-9).

1981 yılı sonlarında Andreas Papandreou’nun iktidara gelmesiyle birlikte uluslararası alanda Türkiye’yi bir tehdit olarak niteleyip, Türkiye’nin NATO başta olmak üzere diğer uluslararası platformlarla ilişkisini zayıflatmak istemiştir. Bu çerçevede Papandreou iktidar olduktan hemen sonra Lozan Barış Antlaşmasıyla silahlandırılması yasak olan Ege adalarını silahlandırmaya başlamıştır. Ayrıca adaların silahlandırılması politikasını yürüten Papandreou, Limni adasını da NATO askeri tatbikatlarına dahil etmeye çalışarak adanın Lozan ile sağlanan askerden arındırılmış statüsünü değiştirmeyi amaçlamıştır (Sönmezoğlu, 2006:408).

19 Haziran 1982 tarihinde Tercüman Gazetesi’nde yer alan bir haberde, bazı NATO ülkelerinden gönderilen istihbarat raporlarına göre Yunanistan’ın Ege adalarında askeri faaliyetlerini artırdığı ve bu kapsamda son beş gün içinde Midilli, Sakız, Sisam ve İstanköy adalarının silah ve asker bakımından sayısını önemli ölçüde artırdığı yer almıştır. Ayrıca yine bir süre önce Yunan Başbakanı Papandreou’nun emriyle adalardaki asker ve silah sayılarının 3 misli arttırıldığı yer almıştır (Tercüman, 19 Haziran 1982:1-8).

Öte yandan 1-2 Aralık 1982 tarihlerinde NATO toplantısında bir araya gelen Türk ve Yunan yetkililerinin görüşmesi düello şeklinde geçmiş ve Yunan Başbakanı Andreas Papandreou bu toplantıda Türkiye’nin Yunan havasını ihlal ettiği ve Limni adasını silahlandırabileceği şeklindeki iddiaların yer aldığı broşürler dağıtmıştır (Öner, 2021:99). Milli Savunma Bakanı Haluk Bayülken ise Papandreou’ya çok sert tepki göstererek Yunan Başbakanı’nın yalan iddialar ortaya attığını, Yunanistan’ın bu şekilde iddialar ortaya atmasının altında Limni Adası’nın diğer Ege adaları gibi milletlerarası anlaşma ve sözleşmelere aykırı olarak silahlandırılması statüsünde tutulmak istemesinin bulunduğunu

ifade etmiştir. Ayrıca toplantıda Yunanistan'ın takındığı tavrı General Rogers ve Luns'un yanı sıra Askeri Komite Başkanı Amiral Falls'ın da eleştirerek, Yunanistan'ın NATO içi yükümlülüklerini yerine getirmediğini ve bu durumun ittifakın güneydoğu kanadının savunmasına büyük zarar verdiğini belirtmişlerdir (Tercüman, 2 Aralık 1982:4).

3.2.5. Batı Trakya sorunu

Papandreou'nun iktidara gelişiyle birlikte gerginleşen Türk-Yunan ilişkileri 1982 yılının mart ayından itibaren iki ülke azınlıkları konusunda olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İlk olarak Batı Trakya'da yaşayan 100 civarında azınlık Türk ve Müslüman olan köylü Yunanistan Devleti ile yaşadıkları arazi anlaşmazlığı sonucu arazilerinin ellerinden alınmasıyla İskeçe'de protesto eylemi başlatmışlardır (Oran, 2019b:106).

Ardından Yunanistan Türklere ait vakıf mallarının yönetiminin müftülük ve cemaat başkanlığından alınması ve yeni bir statüye bağlanması yönünde olan bir kararı uygulamaya başlamıştır. Devamında İskeçe ve Gümülcine valileri kendi bölgelerindeki Türk vakıf mallarının yönetilmesi adına heyetler kurmaya başlamıştır. Bu duruma tepki gösteren her iki ilin müftüleri Atina'ya giderek bu hukuksuz uygulama için Yunan Hükümeti'ne muhtıra vereceklerini açıklamıştır (Hürriyet, 5 Mart 1982:13). 25 Mart 1982 tarihinde başlayan direnişi kırmak amacıyla Papandreou Hükümeti İskeçe'de yaşayan Türkleri Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk etmiştir. Fakat bölgede yaşayan Türkler savundukları haklı davalarından vazgeçmemiş ve haklarını aramaya devam etmişlerdir (Milliyet, 25 Mart 1982:1).

İskeçe Mahkemesi'nde bölgede yaşayan Türkler aleyhine verilen karar sonrasında toprakları ellerinden alınmak istenen köylüler şehir meydanında yaptıkları oturma eylemine Atina'da devam edeceklerini açıklamışlardır. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nazmi Akıman konu ile ilgili olarak, *“Soydaşlarımızın mülkiyet ve mahkemede savunma haklarının hukuk ve insan hakları ilkelerine aykırı bir şekilde kısıtlanmasının yarattığı ciddi duruma hükümetimiz, Yunan Hükümetinin dikkatini çekecektir.”* (Tercüman, 4 Nisan 1982:1-13) şeklindeki açıklamalarıyla Yunan Hükümeti'nin Lozan Barış Anlaşması'nın azınlıkların haklarıyla ilgili hükümlerini ihlal ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü 1923 yılında yapılan Lozan Konferansı kayıtlarına göre Batı Trakya'da 129.000 Türk bulunuyordu. Ancak 1982 yılı itibariyle bölgede 120.000 Türk kalmıştı. Yani 1923'ten 1982 yılına kadar Türk nüfusunun artması gerekirken azalmıştır. Bölgedeki Türk nüfusunun %2.5 ile %3 arasında artması düşünülünce bölgede yaşayan Türk

nüfusunun 1982 yılı itibariyle 350.000 ile 400.000 arasında olması gerektiği görülecektir (Cumhuriyet, 26 Mart 1982:1-11).

Batı Trakya’da yaşanan bu gelişmelerin Türk basınında geniş yer alması 12 Eylül yönetimi harekete geçirmiş ve Yunanistan’ın Batı Trakya’da Türklere ve Müslümanlara uyguladığı politikaya misilleme olarak 26 Mart 1982 tarihinde askeri yönetime Türkiye’de yaşayan Rumların mallarına el koyma yetkisi veren bir kanun hazırlanmıştır. Ancak bu kanun tasarısı yasalaşmadan 12 Haziran 1982 tarihinde Yargıtay, 1964 Kararnamesiyle mal varlıkları dondurulan Yunan uyruklularının mallarını devredemeyeceklerine karar vermiştir (Oran, 2019b:106). Devam eden bu anlaşmazlıklar nedeniyle bozulan Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşaması adına 15 Temmuz 1982 tarihinde Türkiye Atina Büyükelçisi Fahir Alaçam ile Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Kapsis bir araya gelmişlerdir (Cumhuriyet, 19 Haziran 1982:1). Devamında yapılan görüşmelerin akabinde her iki devlet tarafından açıklanan ortak açıklamada,

“Türk ve Yunan Hükümetleri, aralarında dostluk ve samimi ilişkiler kurulmasının ve her alanda iş birliği yapılmasının iki milletin de çıkarlarına uygun olacağı düşüncesinden hareketle 2 Ekim 1982’de Ottawa’da buluşacak Dışişleri Bakanlarının ikili ilişkilerin değişik veçheleri üzerinde verimli bir diyalogun çerçevesini çizmelerini sağlayacak uygun bir ortamın yaratılması ve karşılıklı polemige yol açabilecek davranış ve beyanlardan kaçınılması hususlarında mutabık kalmışlardır.”

yönünde karar alınmıştır. 2 Ekim günü Montreal’de yapılan Türkiye Dışişleri Bakanı İlter Türkmen ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Yannis Haralambopoulos arasındaki görüşmede, iki ülke arasındaki sorunların çözümü için yapılacak görüşmelerin usulünü ve yöntemini belirleme konusunda anlaşarak aralık ayında Brüksel’de toplantı yapılması kararı alınmıştır (Öner, 2021:99).

1 Aralık 1982 tarihinde Brüksel’de yapılan NATO toplantısında Türk ve Yunan heyetleri arasında Ege Denizi konusunda anlaşmazlık çıkması üzerine çıkan tartışma sonucu görüşmelerden Yunanistan’ın istediği karar çıkmamıştır. Bunun üzerine çözülemeyen Batı Trakya sorunu Papandreou’nun İskeçe’deki meraların Yunan vatandaşlarına vermesi sonucu olayların şiddetlenmesine yol açmış ve devamında Yunan jandarması İskeçe’de haklarını arayan köylüleri dağıtmıştır (Tercüman, 2 Aralık 1982:4). Yaşanan sorunların çözümü için 9 Haziran 1983 tarihinde Paris’te, devamında 26 ve 28 Temmuz 1983 tarihlerinde Ankara’da yapılan toplantılarda meselenin çözülmesi için iş birliği yapılması kararı alınmış ancak sorunun çözümü askeri yönetimin görev süresinin bitmesi nedeniyle sonraki bir tarihe kalmıştır (Öner, 2021:99-100).

4. 12 EYLÜL ASKERİ YÖNETİM SÜRECİNDE KIBRIS SORUNU

Türkiye ve Yunanistan ile Türk toplumu ve Rum toplumunun karşı karşıya gelmesi, her iki tarafında birbirine zıt görüşleri benimsemesi Kıbrıs sorununu çözümden uzaklaştırmıştır. Bu durum zaman zaman çatışmaların ve katliamların yaşanmasına, büyük maddi zararların oluşmasına neden olmuştur. 1960 yılında Birleşmiş Milletlerin de isteğiyle kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti uzun ömürlü olamamış, 1975 yılında Türkler tarafından kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti ile Türklerin varoluş mücadelesi devam etmiştir. Türkiye’de Kenan Evren’in komutasındaki askerler tarafından 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan darbe ile 1983 yılı sonlarına kadar sürecek askeri yönetim dönemi başlamış ve bu dönemde Kıbrıs için yapılan toplumlararası görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamaması sebebiyle Kıbrıs Türkleri bağımsızlığını ilan ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır.

4.1. Kıbrıs Tarihine Genel Bir Bakış (1571-1923)

Akdeniz’de stratejik bir konuma sahip olması nedeniyle bölgedeki diğer devletler için daima bir cazibe merkezi olan ve eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı fethetmesiyle Türk yurdu haline gelmiştir. Ardından İngilizlere kiralanan Kıbrıs, Lozan Antlaşmasıyla tamamen İngilizlere bırakılmış ve ilerleyen yıllarda İngilizlerin hakimiyetinin zayıflamasıyla da Kıbrıs Adası Türkiye ve Yunanistan arasında anlaşmazlık yaşanan konuların başında gelmiştir.

4.1.1. Kıbrıs’ın coğrafi konumu ve kısa tarihi

Akdeniz’in Sardunya ve Sicilya adalarından ardından en büyük üçüncü adası konumunda bulunan Kıbrıs, ismini zamanın kraliçesi Kibele’ye verilmiş Kipris adından, İbranice’de bakır anlamına gelen kopher kelimesinden veya Kıbrıs adasında yoğun görülen servi ağaçlarının Latince karşılığı olan Cypress sözcüğünden türetildiği rivayet edilmektedir (KKTC Enformasyon Dairesi, 2022).

Suriye’ye 120 km, Türkiye’ye 70 km ve Yunanistan’a ise 800 km uzaklıkta bulunan Kıbrıs Adası, 9283 km²lik yüz ölçümüne sahiptir. Girintili çıkıntılı kıyı özelliklerine sahip olan Kıbrıs Adası, 34 33°-35 41° kuzey paralelleri ile 32 17°-34 35° doğu meridyenleri

üzerinde yer almaktadır. Anadolu kıyılarına yakınlığı nedeniyle yeryüzü şekli Anadolu'nun güney kısımlarıyla benzerlik göstermektedir (Kocakılıç, 2021:58).

Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'in merkezinde bulunması nedeniyle coğrafi olarak bölgede bulunan devletler tarafından hakimiyet altında tutulması gereken bir hedef olmuştur. Ayrıca ada Akdeniz'in tam kalbinde bulunması sebebiyle buraya hakim olan devletlerin bir saldırı olması durumunda erkenden haber alabilmesini ya da devletin saldırı için üs olarak kullanabilmesini de sağlamaktadır. Kıbrıs Adası'nın Süveyş Kanalı, Hint Okyanusu, Pasifik Okyanusu ve Atlantik Okyanuslarının bağlantı noktası olması sebebiyle hem ticari hem de askeri anlamda önem taşımaktadır (Sarı, 2016:2).

M.Ö. 15. yüzyıldan başlayarak Batı-Doğu arasındaki seferlerde Kıbrıs Adası konumu itibariyle kritik bir rol oynamış ve bu nedenle büyük devletlerin mücadele alanına dönüşmüştür. Kıbrıs Adası emperyalist güçlerin dünya için büyük öneme sahip olan Ortadoğu'ya geçmek için öncelikli hedef olarak önlerinde durmuştur. Dünya petrollerinin %40'ından fazlasının Ortadoğu coğrafyasında bulunduğu düşünülünce Suriye, Mısır, Lübnan, Filistin ve Anadolu'nun güney kısımlarında hem havadan hem de denizden kontrol altında tutan Kıbrıs Adası, bu özelliğiyle dünya için özel bir merkez konumundadır (Berber, 2013:1-2).

Eski Mısırlıların M.Ö. 1450 yıllarında egemenliği altında bulunmuş olan Kıbrıs Adası, devamında Hititlilerin eline geçmiş, M.Ö. 709'da Asurlular, M.Ö. 332'de ise Büyük İskender burayı ele geçirmiştir. M.Ö. 58'de Kıbrıs Romalılar tarafından fethedilmiş, Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395'te bölünmesiyle birlikte Bizans İmparatorluğu'na katılmıştır (Kaya, 2010:6). Bu tarihten itibaren eski Yunan halkı ile Kıbrıs'ta yaşayan bazı kesimler arasında Ortodoks Hristiyan dini etrafında bir bağ kurulmuştur. M.S. 488 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından Kıbrıs'ta bulunan kiliseye bağımsızlık verilerek Rumca resmi dil ilan edilmiş ve bunun üzerine Kıbrıs'ta yaşayan bir kısım halk Rum olmamasına rağmen Rumlaşmaya başlamıştır (Vatansever, 2012:1489).

1372 yılına gelindiğinde Kıbrıs Adası, Cenevizlilerin eline geçmiş ve 1464 yılına kadar adada hakim olmuşlardır. Daha sonraki dönemde Memlûklüler, papalık ve Venediklilerin girdiği mücadeleden Venedikliler galip çıkmış ve ada Venedik soylularının içerisinde seçilen bir Vali ile yönetilmiştir (Güzel, 2009:6). İçerisinde bakır madeni dışında kayda değer bir zenginliği bulunmayan Kıbrıs Adası, stratejik bölgelere yakınlığı ve ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemlidir. Tarihin eski dönemlerinde birçok medeniyet tarafından yönetilmiş olan Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti tarafından 1571 yılında

fethedilmesinin ardından burada bulunan Ortodoks ve Katolik halklar korunarak, Anadolu'daki Türkler buraya yerleştirilmiş ve Türk yurdu haline getirilmiştir (Gürçan, 2006:31-32).

4.1.2. Kıbrıs'ın fethi ve Osmanlı yönetiminde Kıbrıs (1571-1878)

Türkler ilk kez Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Kıbrıs ile ilgilenmeye başlamışlardır. 1200'lü yılların başlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırları Akdeniz kıyılarına kadar genişleyince dönemin hükümdarı 1. Gıyaseddin Keyhüsrev, Kıbrıs ile ticari ilişkiler kurmuş, devamında Akdeniz bölgesinde hâkim olan Karamanoğulları, Aydınoğulları ve Hamidoğulları döneminde de bu ticari ilişkiler devam etmiştir. 1472 yılında ise Osmanlı Devleti Memlûklülere karşı sefer hazırlığına girdiği sırada Venediklilerin yönetiminde olan Kıbrıs'ta üs talebinde bulunmuşlardır. Venediklilerin bu talebe olumsuz cevap vermesiyle Osmanlı Devleti ile Kıbrıs arasında bir gerginlik dönemi yaşanmış, 1489'da ise Osmanlı Sultanı 2. Bayezid Kıbrıs'ın Karpas Bölgesi'ne sefer yaparak birçok esir ve ganimet almıştır (Sarıkoyuncu Değerli, 2012:86).

Yavuz Sultan Selim'in padişah olduğu dönemde ise Suriye ve Mısır'ın fethedilmesi ve devamında Kıbrıs dışında Doğu Akdeniz çevresindeki ülkelerde de hâkim konuma gelmesiyle Osmanlı Devleti için Kıbrıs Adası stratejik önemi artan bir yer olmuştur. Kıbrıs Adası'nın fethedilmesi Osmanlı Devleti için Akdeniz'in tamamen hakimiyet altına alınması bakımından olmazsa olmaz bir hal almıştır (KKTC Enformasyon Dairesi, 2022).

16.yy sonlarına doğru gidilirken çok geniş topraklara egemen olan Osmanlı Devleti'nin en hassas noktalarından biri olan Kıbrıs Adası Venediklilerin elindeydi. Bu sebeple Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı almak için 1570 yılında başlattığı fetih hareketini 1571 yılında Magosa kentinin kazanılmasıyla bütün Kıbrıs Adası Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Bu dönemde adanın çoğunluğunu Ortodoks Hristiyan halk oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin adaya hakim olmasıyla birlikte Anadolu'dan seçilen aileler buraya yerleştirilmiştir. Osmanlı yönetimi döneminde adada yaşayan yerli halka adaletli davranılması konusunda önemli hassasiyet gösterilmiştir (Gürel, 1984:11-12).

Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fethettikten sonra Kıbrıs Beylerbeyliği kuruldu. Ardından dönemin Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim, bir ferman çıkarttı. Bu fermana; *“Yasaların uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde, vesair hallerde, ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve onlar korunmalıdır. Yerli halk bize Allah'ın emanetidir. Onlara kimsenin*

zulmetmesine izin vermeyeceksiniz.” şeklinde çoğunluğu Ortodoks olan yerli halka iyi ve adil davranılmasını emretmiştir (Çelik ve Çelebi, 2020:170).

Venedikliler döneminde kiliseye gitmelerine izin verilmeyen, mallarına el konulan ve Latin Katolik Kilisesi’nin baskısı altında olan Ortodoks Kilisesi’ne Osmanlı Devleti döneminde sahip çıkılmış ve ibadet hürriyeti tanınmıştır. Ayrıca Ortodoks Rum Kilisesi’ne Kıbrıs Rum halkı üzerinde hak ve yetkiler verilmiş, adada yaşayan Hristiyan halkı temsil için Ortodoks Başpiskoposluğu’na dini başkanlık verilmiştir (Vatansever, 2012:1491-1492).

Fatih Sultan Mehmet döneminde Kıbrıs Adası’na Osmanlı’da uygulanmakta olan millet sistemini getirilmiştir. Bu dönemde kölelik kaldırılmış, vergiler hafifletilerek daha adil bir sistem uygulanarak adada İslam hukukuna göre işlemler yapılmıştır. Adanın Türkleştirilmesi amacıyla iskân politikası uygulanmış ve burada yaşayan halklara mülklerinin tapuları kısa sürede verilmiştir. Bu durum adada Türk nüfusunu arttırmış ve adada bulunan boş arazilerin ekilip biçilmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nin 307 yıl boyunca hüküm sürdüğü dönem Kıbrıs Adası’nda barışın, adaletin ve huzurun sağlandığı tek dönem olmuştur (Güneş, 2016:24-26).

Osmanlı Devleti’nin zayıflama dönemine girmesi Kıbrıs Adası’nı da etkilemiştir. Osmanlı Devleti tarafından verilen kapitülasyonlar Kıbrıs Adası’nı da kapsamış ve zamanla Osmanlı Devleti’nin uyguladığı yönetim biçimi etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde Rum burjuvazisinin güçlenmesi ve Yunan milliyetçiliğinin de etkisiyle Kıbrıs Adası’nda Osmanlı Devleti yönetimi çökme eşiğine gelmiştir. 1833 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin çözülmeye başlayan düzeni karşısında Rumların yanında Müslümanlar da adaletsiz vergilerden dolayı isyan başlatmışlardır. Ayrıca yine aynı yıllarda Yunanistan’ın bağımsız olmasıyla birlikte Kıbrıs’taki Hristiyan halk Yunan uyrukluğuna geçmeye başlamışlardır (Gürel, 1984:12-13).

4.1.3. Kıbrıs’ın İngiltere’ye geçmesi ve adada İngiliz yönetimi (1878)

1877 yılında Rusya’nın Osmanlı topraklarına saldırıya geçmesi sonucu başlayan savaşta Osmanlı Devleti büyük kayıplar vermiş ve Balkanlar’daki hakimiyeti bitme noktasına gelmiştir. 3 Mart 1878’de Rusya ile yapılan Ayastefanos Antlaşması sonucu Kars, Ardahan ve Batum Rusya’ya bırakılırken, Rusya’nın desteğiyle Anadolu’da Ermeni Devleti kurulmasının zemini hazırlanmıştır. Bu durumdan rahatsız olan İngiltere, Ayastefanos Antlaşması’nın yerine Berlin’de yeni bir anlaşma yapılması fikrini Rusya’ya kabul ettirerek

Hindistan sömürmesine giden güzergahın güvenliğini almak için Osmanlı topraklarını ele geçirme politikasına girmiştir (Günay, 2007:116). Bu durum 16 Mayıs 1878'de İngiltere Kabinesi'nin, İstanbul Büyükelçisi Layard'a gönderdiği mektuptan anlaşılmaktadır.

Mektupta:

“İki koşul gerekli görülüyor: savunma paktımızın herhangi bir değeri olabilmesi için, içişlerimizdeki ayrılıklar bizi engellememeli; Asya'da uyanık davranarak yardımda bulunabilmemiz için bize her çeşit kolaylık gösterilmelidir. Birinci amacı yerine getirebilmemiz için, Babiali, Asya'daki Hristiyanların iyi biçimde yönetilecekleri konusunda antlaşmada (Aya Stefano) Rusya'ya verilen güvence gibi bize güvence vermeli ve bu yerine getirilmez ve suistimal olursa, Babiali'ye öğüt vermek veya onu kınamak için bize özel ayrıcalık hakkı tanınmalıdır. İkinci amacı gerçekleştirebilmemiz için, Babiali bize Kıbrıs'ı işgal yetkisi vermelidir. Kıbrıs'ın işgalimizde bulunması, Anadolu ve Suriye'ye yakınlığı bakımından çifte yararlı olacak; açıktan açığa düşmanca davranışta bulunmadan ve Avrupa'nın barışını bozmadan, savaş gereçlerini ve gerekirse Anadolu ve Suriye'deki askerî harekât için gerekli askerleri bir yerde toplamamıza yardımcı olacak; öte yandan, ana topraklar üzerinde bize üs verilmesinin öteki devletler arasında yaratacağı kıskançlığa yol açmayacaktır. Kıbrıs'ı Babiali'ye karşı düşmanca davranışlarda veya Türkiye'nin bölüşülmesine yol açacak bir biçimde kullanacak değiliz. Onu, Asya imparatorluğunu Rusya'ya karşı savunmayı üstlendiğimiz anlaşmanın çerçevesi içinde işgalimizde bulunduracak; bunun, Rusların Ermenistan'daki istilâlarının bir sonucu olduğunu; Rus saldırganlığı sona erer ermez, savunma paktımızın ve Kıbrıs'ı işgalimizin sona ereceğini kesinlikle şart koşacağız.”

(Sonyel,1978).

Kıbrıs'ın alınması talimatını alan İstanbul İngiliz Büyükelçisi Layard 25 Mayıs 1878 tarihinde dönemin Osmanlı Padişahı 2. Abdulhamit ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Layard Abdulhamit'e; Rusya'ya karşı İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni desteklemesi için araç gereç yardımında bulunacağını ancak bu yardımların depolanması için Kıbrıs'ın geçici olarak İngiltere'ye kiralanmasını istemiştir. 2. Abdulhamit ile İngilizlerin anlaşması sonucu 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs Antlaşması imzalanmıştır (Günay, 2007, s. 117).

Bu antlaşmaya göre;

- ✓ İngiltere, Rusya tarafından Anadolu'ya yapılacak saldırılarda Osmanlı Devleti'ne silah yardımı yapacak,
- ✓ Osmanlı Devleti İngiltere'nin isteği doğrultusunda Doğu Anadolu'da Hristiyanlar lehine ıslahatlar yapacak,
- ✓ Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı İngiltere'ye verecekti (Uçarol, 1998, s. 65-66).

Bu antlaşmadan sonra İngiltere Kıbrıs'a hemen asker çıkartmak istedi. Bu istek karşısında 1 Temmuz 1878'de Osmanlı Devleti ile ek bir antlaşma daha imzalandı. Buna göre, Kıbrıs'ın iç işleri ile ilgili bazı düzenlemelerin yanında 6. maddede, Rusya'nın işgal etmiş olduğu Doğu Anadolu'daki toprakları geri vermesi durumunda İngiltere ile Kıbrıs konusunda yapılan antlaşma hükümsüz kalacak ve İngiltere Kıbrıs'tan çekilecekti. Bu antlaşmanın imzalanmasının ardından 12 Temmuz'da İngiltere Kıbrıs'a asker çıkartmıştır.

Böylelikle Kıbrıs mülkiyeti Osmanlı Devleti'ne ait olmak şartıyla yardımları karşılığında İngiltere'ye verilmiştir (Eyicil, 2020, s. 268-269).

Burada şu noktaya değinecek olursak, Rusya'nın Avrupa ve Asya kıtalarında hakimiyet kurma arayışına girmesi sonucu gücü zayıflayan Osmanlı Devleti topraklarında işgal politikası yürütmesi ve bunu fırsat bilen İngiltere'nin Hindistan sömürgesinin güvenliğini sağlamak için Rusya'yı Ayastefanos Antlaşması'nı iptal ederek yeni bir anlaşma yapılmasına zorlaması bize şunu göstermektedir ki; Rusya her ne kadar kendi çıkarları için Osmanlı Devleti ile yapılacak bir savaştan çekinmeyerek işgal politikası yürütmüş olsa da, devreye İngiltere'nin ve arkasındaki güçlerin de girmesiyle Rusya, İngiltere'nin teklifini kabul etmek zorunda kalmış ve sonuçta 2. Abdulhamit döneminde İngilizlerin Kıbrıs'ı işgal etmesine izin verilmiştir.

1878 yılında kendisini yabancı bir devletin egemenliği altında bulan Kıbrıslı Türkler 1914 yılına buruk hisler içinde girmiştir. İngiliz yönetimi adada Türklere karşı baskı politikaları uygulamıştır. Adadaki Türklere göç etme izni veren İngilizler, göç etmeyi kabul eden Türklerin adadaki mallarından vazgeçtiklerine dair belge imzalamalarını şart koşmuştur. Ayrıca o dönemde Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılacağı propagandası yapılarak birçok Kıbrıslı Rum, İngiliz yönetiminde askerlik kaydı yaptırmıştır (Kaya, 2010, s. 15-16).

Osmanlı Devleti 1914'te başlayan 1. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin karşı tarafında savaşa girince İngiltere adayı ilhak ettiği ilan etmiştir. Çok geçmeden İngiltere Yunanistan'a kendi safında savaşıması karşılığında Kıbrıs'ı kendilerine vermeyi önermiş ancak Yunanistan o dönem savaşı Almanların kazanacağı düşüncesiyle bu teklifi reddetmiştir. İlerleyen süreçte Yunanistan İngiltere'nin safında savaşa girmişse de İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermemiştir. 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla birlikte Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğu onaylanmıştır (KKTC Enformasyon Dairesi, 2022).

Kıbrıs Adası'nın Lozan Barış Antlaşması'yla tamamen İngiltere'ye geçmesiyle birlikte Kıbrıs'ta yaşayan Türklere İngiliz vatandaşlığı ile Türk vatandaşlığı arasında seçim hakkı tanınmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın 21. maddesine göre, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler İngiliz vatandaşlığına geçecekti. Ancak isteyen Türk uyrukluğunda kalabilecek ve bu durumda 12 ay içinde Kıbrıs'tan ayrılmak zorunda kalacaktı. Bu maddenin uygulanması sonucu adadan Türklerin göç etmesi Rum nüfusunu Türk nüfusuna göre üstün olmasına neden olmuştur (Öner, 2020, s. 66).

4.2. 1923'ten 1960'a Kadar Geçen Süreçte Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler

Lozan Barış Antlaşması'yla tamamen İngiltere'nin hakimiyetine giren Kıbrıs Adası'nda yaşayan Rumlar, zamanla Enosis fikrini gerçekleştirmek maksadıyla Yunanistan'a bağlanmak istemişlerdir. Bunun için önce adadaki İngiltere yönetimine karşı ayaklanmış, sonra da adada yaşayan Türklere karşı şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. İlerleyen zamanlarda Türkiye'nin adada yaşayan Türklerin haklarını savunmak maksadıyla soruna taraf olmasıyla Rumlar ile Türkler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çerçevede adada birçok örgüt kurulmuştur. Kıbrıs sorunu konusunda yapılan birçok müzakere sonucu 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

4.2.1. Kıbrıs sorununun başlaması ve gelişmesi

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla Kıbrıs'a resmen sahip olan İngiltere 1925 yılında adanın kendilerine bağlı taç kolonisi olduğunu açıklamıştır. Ardından adada en üst yönetici konumunda bulunan Yüksek Komiser adaya Vali olarak atanmıştır. Kıbrıs Adası 1960 yılına kadar İngiltere'ye bağlı taç kolonisi şeklinde yönetilmiştir (KKTC Enformasyon Dairesi, 2022).

Kıbrıs sorununun tarihine bakacak olursak, 1821'de başlayan Mora ayaklanmasıyla birlikte ve ardından Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla Kıbrıs'ta yaşayan Rumlarda Yunanistan'a bağlanma fikri oluşmuştur. Bu fikir çerçevesinde de 1878 yılında adanın İngiltere'ye geçmesiyle birlikte birçok ayaklanma gerçekleşmiştir (Uçarol, 2019b:461-462). Bu ayaklanmalardan biri de 1931 yılında gerçekleşmiştir. Lozan Barış Antlaşması'yla yeni bir döneme giren Kıbrıs Adası'nda Rumların Yunanistan ile birleşme fikirleri güç geçtikçe daha da güçlenmiştir. Rumlar Kıbrıs'ta 1929 yılında yapılan seçimlerle iktidara gelen İşçi Partisi'ne verdiği muhtıra ile Enosis isteğinde bulunmuşlardı. Hükümetin bu isteği geri çevirmesine rağmen Rumlar aynı isteklerini 1930 ve 1931 yıllarında da sürdürmüşlerdir. 17 Ekim 1931 tarihinde Piskopos Nicodemos bir manifesto açıklamış ve Yasama Meclisi görevinden istifa etmiştir. Ardından 8 üye daha Yasama Meclisi'nden istifa etmiş ve 20 Ekim 1931 tarihinde toplanan kalabalığın başlattığı isyan ile hükümet binasına saldırılar başlamıştır (Öztoprak, 1998:209-215).

Yunanistan'ın Kıbrıs Adası'nı istemesi eski dönemlere kadar uzanmakla birlikte 1947 yılından itibaren Kıbrıs'a olan ilgisini daha da arttırmıştır. Çünkü 1947 yılında

imzalanan Paris Barış Konferansı'yla İtalya'nın On İki Adalar'ı Yunanistan'a bırakması daha önceki bölümlerde değindiğimiz Yunanistan'ın Megali İdea amaçlarının güçlenmesine neden olmuştur. On İki Adaları alan Yunanistan bunu fırsat bilerek sıradaki hedefe Kıbrıs'ı koymuştur (Armaoğlu, 2021b:404).

Kıbrıslı Türkler Enosis'in gerçekleşip Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasındansa İngiliz yönetimi altında yaşamayı kabul ederken, Yunan hükümeti ise bu dönemde İngiltere hükümeti ile ters düşmemek adına Enosis fikrine sıcak bakmamıştır. Ancak 1950'li yılların ortalarına doğru Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumların güç kazanmaya başlamasıyla birlikte Enosis yanlısı hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır (Hale, 2021:123). Ada İngiliz yönetiminde devam ederken adada yaşayan Rumlarda zamanla daha da kuvvetlenen Yunanistan'a bağlanma fikri adada Türkler ile Rumların karşı karşıya gelmesine ve Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bilge, 2014:337).

1950'li yılların başında ortaya çıkan Kıbrıs sorunu ilk zamanlarında Türkiye ile Yunanistan'ın dost olması sebebiyle göz ardı edilmiştir. Türkiye ilk olarak sorunun İngiltere'yi ilgilendirdiği için meseleden uzak durmuştur. Yunanlılar ise sorunun başladığı ilk yıllarda Enosis fikrine İngiltere ile ters düşmemek adına destek vermemişlerdir. 1955 yılından itibaren Kıbrıs sorununun genişlemesiyle birlikte Yunanistan Enosis fikrine sıcak bakmaya başlamıştır (Hale, 2021:123).

Kıbrıs'ta Rumlar tarafından Enosis kampanyasına hız verilmesiyle birlikte Rum Ortodoks Kilisesi'nin 15 Ocak 1950 tarihinde yapmış olduğu referandumda %96 oranında Enosis'e evet oyu verilerek Yunanistan'a bağlanmak istemişlerdir. Ancak bu fikre İngiltere net bir şekilde karşı çıkmıştır. Yunanistan ise Kıbrıs'ta ikamet eden Rumların kendi kaderini tayin edebilme (self-determinasyon) hakkı olduğu öne sürerek Enosis'i desteklemiştir (Yılmaz, 2017:90). Yunanistan'da halkın Enosis'i desteklemesi, 1952 seçimlerinde iktidara gelen hükümetin Enosis lehine politikasını değiştirmesine neden olmuştur. Bu çerçevede Yunanistan Kıbrıs'ta kurulan EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) terör örgütüne her türlü desteği vermiştir (Akbaş, 2020:3).

Yunanistan Başbakanı'nın 16 Şubat 1951 tarihinde Yunan meclisinde Kıbrıs konusundaki konuşmasında,

“Biz Kıbrıs adasının ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik. O zamandan bugüne kadar, iş başına gelen bütün Yunan hükümetleri de bu talebi tekrarladılar. Biz yeni bir müracaatta bulunmadıysak bundan, bu işten vazgeçtiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Sükutumuz, siyasi izanımızın zaruri bir tecellisinden ibarettir. Hakikatte, Kıbrıs'ı istemekten hiçbir zaman vazgeçecek değiliz.” şeklinde beyanatlar vererek Kıbrıs konusunda bakış açılarını açıklamıştır (Hürriyet, 17 Şubat 1951:1).

Türkiye’de ise 14 Mayıs 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ve hükümet programında Kıbrıs’a yer verilmemesi muhalefet tarafından hoş karşılanmamıştır. Demokrat Parti’nin o dönemde Kıbrıs’ı görmezden gelmesinin ardında Yunanistan ile ilişkileri iyi tutmak ve Sovyet tehlikesinden ötürü bir askeri ittifakın içerisinde yer almak istemesi yatmaktaydı (Çakmak, 2012a:520).

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün 20 Ağustos 1951’de Kıbrıs ile ilgili “*Adanın bugünkü hukuki durumunun değişmesi için bir sebep görmemekteyiz.*” şeklindeki demecinin ardından 1 Nisan 1954’te ise,

“Dost ve müttefik Yunanistan’ın devlet adamları ile yapılan görüşmelerde Kıbrıs üzerinde herhangi bir muharebe veya müzakere cereyan etmiş değildir. Bunun sebebi Türkiye’nin Kıbrıs meselesi diye bir şey mevcut olmadığı mütalaasında bulunması ve Kıbrıs’ın halen İngiltere’ye ait olduğuna göre bu ada hakkında Yunanistan’la ikili konuşmaları yapılmasının caiz olmamasıdır. Günün birinde Kıbrıs’ın İngiltere ile müzakereye mevzu olması halinde pek tabi bu adada mühim bir Türk ekalliyeti bulunması keyfiyeti bizim de söz sahibi olmamızı gerektirecektir. Kaldı ki biz bu adanın bugünkü statüsünde bir değişiklik yapılması lüzumuna kani değiliz.”

şeklindeki demeciyle Kıbrıs konusunda o dönemde sessiz kalındığını gözler önüne sermiştir (Kocakılıç, 2021:60).

Yunanistan Kıbrıs için kendi kaderini tayin etme isteği çerçevesinde Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletlere götürme düşüncesindeydi. Türkiye ise Kıbrıs açısından bir sorun olmadığını ve Yunanistan’ın Kıbrıs’ı Birleşmiş Milletlere götürme fikrine olumsuz bakıyordu. Ancak buna rağmen Yunanistan 16 Ağustos 1954’te Birleşmiş Milletlere başvurarak Kıbrıs konusunun Genel Kurul’da görüşülmesini talep etti. Ancak Birleşmiş Milletler hem Türkiye’nin tepkisi hem de İngiltere’nin isteğiyle Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler Genel Kurul gündemine kabul edilmemesine karar vermiştir (Çelik ve Çelebi, 2020:173). Böylelikle Yunanistan her ne kadar sonuç alamasa da Kıbrıs sorunu ilk defa uluslararası alanda gün yüzüne çıkmıştır (Hale, 2021:123). Bunun üzerine adada Türklere karşı saldırılar başlamış, 1955 yılında Yunan Albay Grivas tarafından EOKA örgütünün kurulmasıyla hem İngilizlere hem de Türklere yönelik terör eylemleri daha da şiddetlenmiştir (İzgi, 2007:16).

EOKA terör örgütü tarafından İngilizlere saldırıların başlamasıyla İngiliz yönetimi çıkan olayları kontrol altında tutabilmek maksadıyla Kıbrıs konusuna Türkiye’yi de taraf yaparak Yunanistan’ın isteklerini dengelemek istemiştir. Bu maksatla 29 Ağustos 1955’te İngiliz Dışişleri Bakanı McMillan, Doğu Akdeniz’deki güvenlik sorunlarını görüşmek üzere Türk ve Yunan hükümetlerinin temsilcilerini üçlü bir konferans yapmaya davet etmiştir (Sönmezoğlu, 1991:18-19). Türkiye’nin bu konferansa katılması adanın geleceği ile ilgili söz sahibi olması anlamına gelecekti. İngiltere ise doğrudan Kıbrıs’taki Rumlarla karşı

karşıya kalmak yerine Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirip Kıbrıs konusunda inisiyatifi kendi elinde tutmak istemiştir. Yapılan konferansta Fatin Rüştü Zorlu'nun ifade ettiği Türk tezine göre, İngiltere Kıbrıs Adası'ndan vazgeçecekse adanın asıl sahibine yani Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunmuştur. Konferansta üç devletinde farklı görüşlerde olması nedeniyle bir anlaşma zemini oluşmamıştır. Bu sırada Türkiye'de 6-7 Eylül 1955'te yaşanan olaylar konferansın sona ermesine neden olmuş ve Kıbrıs Komisyonu 8 Eylül'de Türkiye'ye dönmüştür (Çakmak, 2012a:523-524).

1956 yılına gelindiğinde Kıbrıs konusunda yeni politik gelişmeler yaşanmıştır. İngiltere Kıbrıs konusunda adadaki Türk ve Rum toplum liderleriyle birlikte Türkiye ve Yunanistan ile görüşmeler yapmıştır. Fakat bu görüşmelerden hiçbir sonuç alınamamıştır. İngiltere'nin Kıbrıs konusunda yaptığı bu çalışmaların Rum tarafının lideri olan Başpiskopos Makarios tarafından engellenmesi ve kurulan EOKA örgütüyle bağlantısının olması nedeniyle 9 Mart 1956 tarihinde tutuklanarak Seychelles Adaları'na sürgün edilmiştir (Uçarol, 2019b:467).

19 Haziran 1958 tarihinde gelindiğinde İngiltere Başbakanı Harold Macmillan yaptığı bir konuşmada Kıbrıs konusundaki planını açıklamıştır. Buna göre, ada Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın içinde olduğu bir yapı ile yönetilecek, her iki toplum da farklı yasama organına sahip olacaktı. Ancak bu plan İngiltere harici diğer taraflarca reddedilmiştir. Bunun üzerine Macmillan Ankara ve Atina ziyaretleri yapmış, ardından da planda Yunanistan lehine bazı değişiklikler yapmıştır. Planın yeni şeklini ilginçtir ki Türkiye kabul etmiştir (Sönmezoğlu, 1991:21). Ancak Yunanistan bu teklifi de reddetmiştir. Bu süreçte istediğini alamayan Yunanistan NATO'dan ayrılma tehdidini öne sürerek ABD'ye bir telgraf göndermiştir. Telgrafta Yunanistan ABD'nin tarafsız kalma tutumunu eleştirerek, İngiltere nezdinde girişimde bulunmasını ve Kıbrıs'ta yaşayan Türklere yetki verilmemesi konusunda kendilerine güvence verilmesini istemiştir. Yunanistan'ın bu talebi ABD tarafından karşılık bulmuş olacak ki dönemin ABD Başkanı Eisenhower'ın 19 Eylül 1958 tarihinde yaptığı konuşmada, *“Yunanistan, Perikles zamanından beri, yani yüzyıllardan beri, dünyada insan hürriyetinin ve demokrasinin lideri olmuştur. Kıbrıs gibi, nispeten küçük bir sorundan dolayı dışlanacak (yani NATO'dan) olması, NATO'nun yıkılması demek olacaktır ki, bu da doğru bir şey olmaz.”* demiştir (Kişman, 2014, s. 116-117).

İngiltere'nin planın hayata geçirilmesindeki kararlı tutumu sonucu her ne kadar planı uygulamaya geçirmeye yetmemişse de tarafların tutumlarını değiştirmeleri ve gelişen olaylar Zürih ve Londra Antlaşmaları'na ulaşılmasını sağlamıştır (Sönmezoğlu, 1991:22).

4.2.2. Kıbrıs'ta kurulan örgütler

1954 yılında Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs konusunu gündeme almama kararından memnun olmayan Yunanistan, Makarios'un da yönlendirmeleriyle Kıbrıs'ta EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Teşkilatı), PEON (Kıbrıs Enosisçi Gençlik Teşkilatı) ve OXEN (Gençlerin Hristiyan Ortodoks Birliği) gibi örgütler kurmuşlardır (Sarıkoyuncu Değerli, 2012:90). Türkler ise Rumların giriştiği terör ve şiddet eylemlerine karşılık vermek maksadıyla Milli Parti, KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) ve TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) gibi teşkilatlar kurmuşlardır. Ancak bu çalışmada her iki toplumdan öne çıkan EOKA ve TMT yapılanmaları incelenmiştir.

4.2.2.1. EOKA

1954 yılında Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs konusunda bir karar vermemesinin ardından Makarios müzakere faaliyetlerini sürdürmek için New York'a gidecekti. Ancak New York'a gitmeden Atina'ya uğrayıp Yunanlı Albay Grivas ile görüşüp Kıbrıs'a yapılacak silah sevkiyatını hızlandırması gerektiğini ve acilen Kıbrıs'a gitmesini söylemiştir. Makarios'un amacı Kıbrıs konusunda yapılacak müzakerelerden önce eylem gerçekleştirmektir. Bunun üzerine Grivas 26 Ekim 1954 tarihinde Kıbrıs'a gitmiştir (Gürel, 2020:344-345). Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere yaptığı başvurunun reddedilmesi kararı adaya ulaşınca 22 göstericinin ve 14 polisin yaralandığı, 48 göstericinin de tutuklandığı olaylar çıkmıştır. Bu andan sonra Rumlar artık Enosis'in gerçekleşmesini diplomasiyle değil, terör eylemleriyle yapmaya çalışmışlardır (Milliyet, 20 Aralık 1954:1).

10 Ocak 1955'te adaya dönen Makarios, Grivas ile görüşüp yapılan eylemlere Yunanistan Başbakanı Papagos'un tam desteğinin olduğu aktardı ve bu görüşmede kurulan örgüte EOKA adı verildi. EOKA örgütü yere altında gizli bir örgüt olarak tasarlanıp, farklı bölgelerde gizli şubeler açtı. Örgüt üyeleri güvenilir ve milliyetçi kimselerden seçilip şu yemin ettirilirdi:

“Kutsal Teslis adına yemin ederim ki, Kıbrıs'ın İngiliz boyunduruğundan kurtarılması için hayatımı bile feda edecek şekilde bütün gücümle çalışacağım. Örgütün bana verebileceği bütün talimatları sorgusuz yerine getireceğim ve bunlar ne kadar zor ve tehlikeli de olsa hiçbir itirazda bulunmayacağım. Örgütün liderinden talimat almadıkça ve amacımız başarılmadıkça mücadeleyi terk etmeyeceğim. Yakalanıp işkence edilsem bile ne örgütün bir sırrını ne de şeflerimin ya da diğer üyelerin isimlerini asla kimseye açıklamayacağım. Bana verilen bir talimatı savaşçı arkadaşlarıma bile açıklamayacağım. Bu yemine uymazsam, hain olarak her cezaya lâyığım ve ebedi yüzkarasına bürüneyim.” (Şahin, 2020:46).

EOKA kurulduktan sonra açıkladığı bildiride, “İki düşmanımız var. Birincisi İngilizler, ikincisi Türkler. Önce İngilizleri ele alıp onları adadan kovacağız, sonra da Türkleri imha edeceğiz. Hedefimiz Enosis’tir. Her ne pahasına olursa olsun görevimiz bu hedefin gerçekleştirilmesidir.” şeklinde Enosis için her türlü terör, ayaklanma ve şiddet eylemlerine başvuracaklarını belirtmişlerdir (Yılmaz, 2017:91).

1 Nisan günü başlayan eylemler ilk olarak sabotaj eylemleri olarak başladı, daha sonra da bireysel ve toplu suikastlarla devam etti. Hedefleri asker ve polislerdi ancak bu eylemlerden halk ta zarar görmekteydi. Kendilerine destek vermeyen Rumları hain olarak görüp onları da öldüren EOKA örgütü bir süre sonra kiliselerde ve hastanelerde de cinayetler işlemeye başlamıştır. Grivas başlattığı bu terör eylemlerini desteklemek için kitle eylemlerine başvurmuş, ortaokul ve lisede okuyan Rum öğrencilerini de yaptığı eylemlere dahil etmiştir (Gürel, 2020:345). EOKA’nın giriştiği bu eylemler neticesinde İngiltere EOKA örgütüne geniş çaplı bir askeri operasyon düzenlemiş ve örgütün birçok militanı öldürülmüş, birçoğu da yakalanmıştır. 14 Mart 1957 tarihinde EOKA ateşkes ilan etmiş ve İngiltere’ye sürgünde olan Makarios’un serbest bırakılması durumunda adadaki terör eylemlerinin durdurulacağını bildirmiştir (Kaya ve Yeter, 2018:225).

4.2.2.2. TMT

1950’li yılların ortalarından itibaren Kıbrıs’ın statüsüyle ilgili gelişmeler sürerken EOKA örgütü öncülüğündeki Rumlar adada Türklere karşı terör ve şiddet eylemlerini arttırmışlardır. Bu durum adada yaşayan Türkleri endişeye sevk etmiştir. Türkleri savunan mevcut örgütlerin EOKA karşısında yeterli direnişi gösteremediğini gören Rauf Denктаş ve arkadaşları 26 Kasım 1957 tarihinde Türk Mukavemet Teşkilatı’nı (TMT) kurmuşlardır (Uçarol, 2019b:469).

Türk Mukavemet Teşkilatı yayınladığı bildiride kuruluş amaçlarını şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Türk Mukavemet Teşkilatı şu veya bu şahsın yahut müessesenin gaye ve maksatlarına hizmet eden (SS) benzeri bir teşkilat değildir. Türk Mukavemet Teşkilatı Türk cemaatini Rum oğlunun tecavüzüne karşı korumak için kurulmuştur. Türk Mukavemet Teşkilatı, Türkü Rum oğlunun boyunduruğuna sokmamak ideali etrafında toplanmış, gerektiğinde bu ideal uğruna gözünü kırpmadan canını vermeye hazır şuurlu, vatansever ve serdengeçti gönüllülerden müteşekkil modern bir gizli mukavemet teşkilatıdır.” (Akgül, 2016:39).

4.2.3. 6-7 Eylül olayları

Kıbrıs'ta EOKA terör örgütünün Türk halkına yönelik gerçekleştirdiği terör eylemleri Türkiye gündeminde sıcaklığını korurken Yunanistan'ın EOKA örgütünün yaptığı eylemleri desteklemesi ve silah yardımı yapacak kadar ileri gitmesi, ayrıca o dönemde EOKA tarafından Kıbrıs'ta Türklere yönelik yeni saldırıların yapılacağı haberlerinin Türkiye'ye gelmesi üzerine Başbakan Adnan Menderes 24 Ağustos 1955 tarihinde yaptığı açıklamada:

“İşler hiçbir tedbirin tesir etmeyeceği sahaya götürülmeden önce belki makul bir hal yoluna gidilir ümidiyle huzurunuzda konuşmaktayım. Bu ana kadar olan sabır ve sükutumuzun bu konuşmamıza lazım gelen haklı ehemmiyetin verilmesini icap ettirecek esaslı bir amil teşkil ettiğine de ayrıca kaniim. Şurasının herkesçe ve açık olarak bilinmesi lazım gelir ki Türkiye sahillerinin büyük bir kısmı başka devlete ait olan tarassut ve tehdit palangalarıyla muhat bulunuyor. Bir Kıbrıs sahası bugün salim görünmektedir. Bu bakımdan Kıbrıs Anadolu'nun devamından ibarettir.”

şeklindeki açıklamalarıyla Kıbrıs konusunda politika değişikliği yapıldığı belirtilmektedir (Hürriyet, 25 Ağustos 1955:1-5).

Kıbrıs konusu Türkiye gündeminde sıcaklığını koruduğu bu ortamda 28 Ağustos 1955 tarihinde yapılacak Londra Konferansı'ndan bir gün önce Rumların Kıbrıs'taki Türkleri tamamen yok edecekleri haberleri dilden dile dolaşırken, 5 Eylül gecesi Selanik'te bulunan Atatürk evinin ve Türk konsoloslğunun bombalandığı haberi ilk olarak radyoda 6 Eylül günü saat:13.00'te duyurulmuştur (Kaya ve Yeter, 2018:2019-220). Ardından İstanbul Ekspres Gazetesi'nin manşetinde yer alan *“Atamızın evi bomba ile hasara uğradı”* şeklindeki haberi, daha sonra meydana gelen olayda evin büyük hasar aldığını ve Yunanistan güvenlik güçlerinin 5 şüpheliyi yakaladığı haberi verilmiştir. Aynı gazetede Yunan yetkililerinin açıklamasına yer verilmiş, Yunan Hükümeti'nin meydana gelen zararı tazmin edeceği, şüphelilerin yakalanması çalışmalarına başlandığı ve bu işi yapanların Yunanlı olmadıkları belirtilmiştir (İstanbul Ekspres, 6 Eylül 1955:1). Gazetenin İstanbul sokaklarında dağıtılmasıyla halk bu haberlerin etkisinde kalmıştır. İstanbul'da faaliyet gösteren Kıbrıs Türktür Cemiyeti haberlerde çıkan olayı protesto etmek için gençleri örgütlemiş ve Taksim'de miting yapmak için çalışmalara başlamıştır (Milliyet, 7 Eylül 1955:3).

6 Eylül 1955 tarihinde İstanbul'da meydanlara toplanmaya başlayan insanlar ellerinde Atatürk posterleri ve Türk bayraklarıyla *“Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacak”* sloganları atarak İstiklal Caddesi'nden Taksim'e doğru yürüyerek Aya Triada Kilisesi'nin önüne gelmişlerdir. Burada İstiklal Marşı okunduktan sonra saat:18.00 sıralarında Rumlara ait dükkanlar yağmalanmaya başlanmıştır (Akşam, 7 Eylül 1955:1).

İstanbul’da çıkan olaylar Ankara ve İzmir’de de çıkmıştı. İzmir’deki ilk saldırı İzmir Uluslararası Fuarı’na yapılmıştır. Fuar nedeniyle meydana asılmış olan Yunan bayrağı indirilip yerine Türk bayrağı asan grup Rumların işyerine ve evlerine baskınlar düzenledi. İzmir’de yaşayan ve NATO’da görev yapan Yunanlı subayların evleri de yağmalandı. Ankara’da ise şiddet olayları yaşanmamış, eylemler protesto niteliğinde kalmıştır (Yıldız Aybak, 2017:26). Çıkan olaylara gece yarısına doğru 1. Ordu Komutanlığı’na bağlı askerlerle müdahale edilmiş ve ancak 02.30 sıralarında olaylar kontrol altına alınabilmektedir. Olaylar bittikten sonra 8 Eylül günü Kıbrıs Türktür Cemiyeti kapatılmış ve 10 Eylül günü İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiştir (Kaya ve Yeter, 2018:220).

Çıkan olaylarda Rum ve Yunanlılara ait 2000 konut, 83 kilise, 21 fabrika, 12 otel, 3 gazete matbaası, 27 eczane vb. birçok işyeri ve ibadethane yağmalanmıştır. Bu olaylar sonucu 4433 kişi zarar görmüş ve zararların tazmini için Türkiye’den 69.578.744 lira tazminat talebinde bulunulmuştur (Keser, 2012b:217). Kıbrıs’ta ise bu dönemde Başpiskopos olan Makarios’un Kıbrıs’a EOKA terör örgütüne verilmek üzere silah soktuğu kanıtlanınca İngiliz Hükümeti Makarios’u sürgüne gönderdi. Bu sebeple Kıbrıs’ta EOKA’nın çıkardığı olaylar sonucunda Türklere 8 kişi ölüm ve 39 kişi yaralanırken; İngilizlerden 39 kişi ölmüş, 154 kişi yaralanmıştır (Yılmaz, 2017:89-96).

İstanbul’da çıkan olayların sorumlusu olarak görülen dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Devlet Bakanı Fuat Köprülü başta olmak üzere İstanbul Valisi, İstanbul Emniyet Müdürü, İzmir Valisi hakkında 14 Ekim 1960’ta yargı süreci başlamış, o dönem için eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a hapis cezası verilirken, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’a idam cezası verilmiştir (Keser, 2012b:218).

4.3. 1960-1980 Arasında Kıbrıs’ta Yaşanan Gelişmeler

Londra ve Zürih Antlaşmaları sonucu kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti adada sorunları çözmemiş, Rumlar tekrardan Türklere karşı saldırılara başlamıştır. Hem iki taraf hem de garantör ülkeler arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmaması ve Kıbrıs’ta Makarios’a karşı yapılan darbe sonrasında Türkiye garantör ülke sıfatıyla Kıbrıs’a barış harekâtı düzenlemiş ve devamında 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur.

4.3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi

18 Aralık 1958’de İngiltere’nin ev sahipliğinde Türkiye ve Yunanistan’ın Dışışleri Bakanları Kıbrıs bağımsızlığı üzerinde durarak, Taksim ve Enosis fikirlerine karşı garanti olacak bir konferans yapılmasına karar vermişlerdir. Bu konferansa Kıbrıs’taki iki toplum temsilcilerinin de katılması istenmiştir. Londra’da yapılan bu konferansta üç hükümette Zürih Antlaşması’nın iki toplum temsilcileri tarafından kabul edilmesini istemişlerdir. Türk temsilcisi Dr. Fazıl Küçük antlaşmayı kabul ederken, Başpiskopos Makarios antlaşmaya önce tereddütlü bir tavır sergilemiş ancak devamında kabul etmesiyle Kıbrıs Antlaşması 7 Temmuz 1960’ta Lefkoşe’de imzalanmış ve 16 Ağustos’ta Kıbrıs bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiştir (Çakmak, 2012a:527-528).

11 Şubat 1959’da Zürih’te her iki tarafın temsilcilerinin katılımıyla imzalanan ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temel yapısını belirleyen Zürih Antlaşması’nın maddeleri özetle:

- ✓ Yönetim biçimi cumhuriyet olacak ve Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Türk olacaktı,
- ✓ Resmi dili Türkçe ve Rumca olacak, kendine ait bayrağı olacaktı,
- ✓ Yürütme görevi Cumhurbaşkanı ve yardımcısında olup, bakanlar kurulunda 7 Rum ve 3 Türk’ten oluşacaktı,
- ✓ Yasamada ise genel seçimler sonucu 5 yıl için %70’i Rumlardan, %30’u ise Türklerden oluşacak temsilciler meclisi olacaktı ve kararlardan meclise katılan üyelerin basit çoğunluğuyla alınacaktı,
- ✓ Kamu hizmetlerinde çalışan memurların %70’i Rum, %30’i Türklerden oluşacaktı. Ayrıca ordusunun da %60’ı Rum, %40’ı Türklerden oluşacaktı,
- ✓ Yüksek Mahkeme ise 2 Rum ve 1 Türk’ten oluşacaktı,
- ✓ Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile Kıbrıs Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünü, anayasasını ve bağımsızlığını garanti altına alacak birer antlaşma daha yapacaklar ve bunlar da anayasa hükmünde olacaktı,
- ✓ Kıbrıs Cumhuriyeti’nin başka bir devletle kısmen ya da tamamen birleşmesi ya da ayrı bir bağımsızlık hareketi önleneyecektir,
- ✓ Kıbrıs Cumhuriyeti her türlü anlaşmalar için İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın müsaadesini alacaktır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2022).

Bu antlaşmalar ile Türkiye’nin Kıbrıs’taki gelişmelere müdahale edebilme hakkı hukuksal bir statü kazanmış, Türkiye adada 650 kişilik bir askeri güç bulundurabilme

imkânını elde etmiştir. Ayrıca bu durum ilerleyen dönemlerde Türkiye açısından birçok avantajı beraberinde getirecektir (Çakmak, 2012a:530).

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulunca Makarios Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmuştur. Ardından da 21 Eylül 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti Birleşmiş Milletlere üye edilmiştir. Makarios Cumhurbaşkanı olduktan sonra Temsilciler Meclisinde Türk tarafının karşı çıkmasına rağmen vergileri İngiliz yasalarına göre toplanmasına dair karar aldı. Türk tarafı ise bu kararın anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne dava açmıştır. Daha sonra Makarios adada bulunacak silahlı kuvvetlerin Rum komutanlarının emrine verilmesi konusunda Türk tarafına baskı yapmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük bu kararı veto etmiştir. Yapılan antlaşmada %30 oranında Türkün kamu hizmetlerinde görevlendirilmesinde de Makarios Türklerin yeterli nitelikte olmaması gerekçesiyle karşı çıkmıştır. 1962 yılında ise Türklerin büyük şehirlerde belediye kuramayacaklarını ilan etmiştir (Arık, 2011:5).

Ne yazık ki Kıbrıs bir cumhuriyet olarak bağımsızlık kazanmış olsa da sorunlar çözüme kavuşmamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olan Makarios Kıbrıs Anayasası'nı imzalamasına ve anayasayı koruyacağına dair yemin etmesine rağmen nihai amaçlarından vazgeçmediklerini göstermiştir. Makarios'un 15 Ağustos 1962 tarihinde yaptığı konuşmada *"Kıbrıs Rumları, EOKA kahramanlarının başlatmış olduğu işi tamamlamak için ileri doğru yürümeye devam etmelidir", "Şimdi mücadele yeni bir şekil almıştır ve nihai gayemizi gerçekleştirinceye kadar da devam edecektir"* demiştir. 4 Eylül 1962 tarihinde yaptığı konuşmada ise, *"Helenizm'in korkunç bir düşmanı olan Türk ırkının bir parçasını teşkil eden küçük Türk toplumu kovulmadıkça, EOKA kahramanlarının görevi hiçbir zaman bitmeyecektir"* şeklindeki beyanları ile hiçbir sorunun çözülmediğini ve Türklere yönelik terör eylemlerinin devam edeceğini ima etmiştir (Oberling, 1989:827).

Makarios 22 Kasım 1962 tarihinde Ankara'da İnönü'yü ziyaret etmiştir. Bu görüşmede Makarios İnönü'ye Kıbrıs Anayasası'nın değiştirilmesini teklif etmiştir. İnönü'nün bu teklifi reddetmesi üzerine 30 Kasım 1963'te Makarios tek taraflı olarak 13 maddelik bir anayasa değişikliğini açıklamıştır. Bu değişikliğe göre,

- ✓ Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkı kaldırılacak,
- ✓ Seçimler iki toplum tarafından ayrı ayrı yapılmayacak,
- ✓ Yasaların kabulü için Rum ve Türk toplumunun ayrı ayrı çoğunluğu şartı kaldırılacak,
- ✓ Ayrı belediyeler kapatılacak,

- ✓ İki toplumun ayrı ayrı yargı organları olmayacak,
- ✓ İki toplumun ayrı ayrı güvenlik güçleri olmayacak,
- ✓ Kamudaki Rum ve Türk çalışan sayılarının oranları değiştirilecek,
- ✓ Toplum Meclisleri kapatılacaktı.

Makarios tarafından yapılan bu değişiklikler Türkiye tarafından reddedilmiş, ancak Makarios bu değişikliklerin yapılması izni istemediğini, sadece diğer devletler için bilgi verildiğini açıklaması bu değişikliklerin tek taraflı yapıldığını göstermektedir (Oran, 2019b:723).

Makarios'un bu teklifinin kabul görmemesi iki toplum arasında ilişkileri yeniden gerginleştirmiş, 21 Aralık 1963 günü Rum polislerinin Girne'den Lefkoşe'ye gitmekte olan Türklerin bulunduğu bir aracı durduk yere araması ve bunun üzerine çıkan olayda bir kadının ölmesi Türk ve Rum toplumları arasında yeni çatışmalara yol açmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı konuşmada, 24 Aralık gününe kadar çıkan olaylarda 24 Kıbrıslı Türk katledildiğini ve 40 Kıbrıslı Türkünde yaralandığını açıklamıştır (Bilge, 2014:377).

Rumların Akritas Planı dedikleri Kanlı Noel olarak adlandırılan bu olaylarla Türkler soykırıma maruz kalmışlar ve bulundukları yerlerden göç ederek adanın %3'lük bir kısmında yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Ayrıca devlet yönetiminde görev alan Türkler dışlanmış ve 1960'ta kurulan cumhuriyet böylece dağılmıştır. Devamında ise Lefkoşe Yeşil Hat adı verilen bir sınırla ikiye bölünmüş, arada İngiliz askerlerinin olduğu fiilen iki ayrı yönetimin kurulduğu bir durum söz konusu olmuştur (Vatansever, 2012:1513). 1963-1964 yıllarında yapılan katliamlarda resmi kayıtlara göre 364 Kıbrıslı Türk öldürülmüş, yüzlercesi ise kaybolmuştur ve o dönemde kaybolan insanlardan daha sonra da haber alınamamıştır. Ayrıca yine bu dönemde 103 köyde yaşayan sayısı 25.000'i aşan Kıbrıslı Türk evlerinden kovulmuş ve çok küçük bir bölgede yaşamak zorunda kalmışlardır (Oberling, 1989:831).

1964 yılına gelindiğinde Kıbrıs konusunda yaşanan kriz derinleşirken İsmet İnönü ABD'yi arabuluculuk yapma politikasına yönelmiştir. İngiltere ise Türkiye'ye Kıbrıs'a müdahale etmeme şartıyla NATO bünyesinde barış gücü göndermeyi teklif etmiştir. ABD'de İngiltere'nin bu önerisi kabul etmiş ancak Makarios bu fikre karşı çıkmıştır. Devamında barış gücü NATO bünyesinde değil, BM Güvenlik Konseyi bünyesinde 4 Mart 1964 tarihinde kurulmuş ancak adaya gönderilmemiştir. Bunun üzerine İnönü Hükümeti 2 Haziran 1964 tarihinde, 1960 tarihli Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin verdiği adaya müdahale hakkını savunarak adaya müdahale etme kararı aldı (Hale, 2021:136).

Makarios ise 4 Nisan 1964'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan İttifak Anlaşması'nı tek taraflı feshettiğini açıklamıştır. Türkiye bu fesih kararının hukuken bir geçerliliği olmadığını açıklarken; Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu yayınladığı mesajda, Kıbrıs'taki Helenizm mücadelesini desteklediğini, ittifak anlaşmalarının devamının mümkün olmadığını söyleyerek Makarios'a destek çıkmıştır (Armaoğlu, 2021b:590).

Türk hükümeti tarafından alınan Kıbrıs'a harekât kararı 4 Haziran 1964'te ABD yönetimine bildirilmiş, ABD Başkanı Johnson buna cevap olarak sadece Kıbrıs politikasını değil, Türkiye'nin tüm dış politikasını etkisini altında bırakacak sert ve diplomatik üsluptan uzak bir mektup yazmıştır. Bu mektupta;

- ✓ *“Türkiye Garanti Antlaşması'nı tam işletmeden müdahale kararı almıştır. Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz.*
- ✓ *Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahale kendisini Sovyetler Birliği ile bir çatışma durumuna sokabilir. Türkiye NATO müttefiklerine danışmadan, onların rıza ve muvafakatini almadan böyle bir harekâta giriştiğine göre, acaba NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü var mıdır? Türkiye bu noktayı herhalde düşünmemiştir.*
- ✓ *Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli yardım anlaşmasının 4. maddesine göre Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amacıyla verilmiştir.*
- ✓ *Ayrıntılı görüşmeler için Türkiye Başbakanı Washington'a gelirse Başkan Johnson bundan memnun olacaktır.”*

Türkiye'nin bu mektuba yanıtı ise gayet yumuşak olmuş ve Başbakan İnönü Johnson ile görüşmek üzere 21 Haziran'da ABD'ye gitmiş ancak yapılan görüşmeler ve devamında hazırlanan Acheson Planı Kıbrıs konusunda herhangi bir çözüm getirmemiştir (Arık, 2011:8).

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da Albay Papadopoulos önderliğinde yapılan darbenin ardından Başbakanlığa getirilen Konstantin Koliass ile Türk Hükümeti Başbakanı Süleyman Demirel Kıbrıs konusunda ve Türk-Yunan ilişkilerini görüşmek üzere 9 Eylül'de Keşan'da, 10 Eylül'de ise Dedeoğaç'ta toplantı yaptılar. Toplantıdan sonuç çıkmamasının ardından 15 Kasım 1967'de Rum Milli Muhafız Birliği Grivas önderliğinde Türk köylerine saldırılar düzenlemiş; bu saldırılarda 22 kişi ölmüş, 9 kişi yaralanmış ve Türk köylerinde ciddi boyutlarda maddi hasar meydana gelmiştir. Bunun üzerine Türk Hükümeti 16 Kasım'da TBMM'de Anayasa'nın 66. maddesine göre Kıbrıs'a müdahale etme kararı almıştır. Türk Hükümeti tarafından 17 Kasım'da Yunanistan'a bir nota vererek, bu müdahalenin olmaması için Grivas'ın ve sayıları 12.000'i bulan Yunan askerlerinin adadan çıkartılmasını, Türklere kendileri ait mahalli idare ve zabıta gücü kurma hakkı tanınması ve Türk toplumunun uğradığı zararların karşılanmasını istemiştir (Güzel, 2009:56-57).

22 Kasım 1967’de ABD Hükümeti tarafından Cyrus Vance Kıbrıs konusunda görevlendirilmiş, Vance’ın taraflarla yaptığı görüşmelerin ardından bazı konularda uzlaşma sağlanmıştır. Bunlar;

- ✓ Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ülke bütünlüğü ve bağımsızlığına saygı duyacak,
- ✓ Her iki ülke de antlaşmalarda belirtilen kuvvetlerin haricindeki güçlerini BM Barış Gücü denetiminde geri çekecek,
- ✓ Bu işlemlerin ardından Türk Hükümeti almış olduğu müdahale kararından vazgeçecek,
- ✓ Türk köylerinde verilen zararlar tazmin edilen orada yaşayan Türk ailelerine tazminat ödenecek,
- ✓ Grivas her ne olursa olsun Kıbrıs’a geri dönmeyecektir (Oran, 2019b:737).

Kıbrıs konusunda uzlaşma sağlandıktan sonra Kıbrıslı Türkler tarafından 29 Aralık 1967’de Kıbrıs Geçici Yönetimi kurulmuş, bu sayede Türkler kendi öz yönetimlerini elde ederek Kıbrıs konusunda federatif bir çözümün ilk adımlarını atmışlardır. 24 Haziran 1968’de Rauf Denктаş ile Glafkos Klerides arasında toplumlararası görüşmeler başlayarak 20 Eylül 1971’e kadar devam etmiş, ardından Grivas’ın gizlice Kıbrıs’a geri dönmesiyle kesilmiştir (Arık, 2011:14).

4.3.2. Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonuçları

1970’li yılların ortalarına gelinirken Yunan cuntasının ne olursa olsun Enosis’i gerçekleştirme isteği, toplumlararası görüşmelerin uzaması Yunan Hükümeti ile Makarios’un arasının bozulmasına yol açmıştır. Zaman ilerledikçe Yunan Hükümeti Kıbrıs’ın Yunanistan’a katılması hususunda Makarios’u önlerinde engel olarak görmeye başladılar ve adadaki subaylar vasıtasıyla Makarios aleyhine faaliyetlerde bulunarak gücünü zayıflatmak istediler. Makarios ise 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan Cumhurbaşkanı’na kendisinin tayin edilmiş biri olmadığını, seçilmiş biri olduğunu belirterek kendisinin aleyhinde yapılan bu girişimleri protesto eden bir mektup yazdı (Armaoğlu, 2021b:604). 6 Temmuz’da ise Makarios, Milli Muhafız Birliği’ne mensup 650 Yunan subayının Kıbrıs’tan geri çekilmesini içeren bu mektubu halka duyurdu (Hale, 2021:141). Bunun üzerine Yunanistan’daki cunta hükümeti harekete geçerek Milli Muhafız Teşkilatı’na Makarios’u öldürme talimatı verildi. 15 Temmuz sabahı Yunanlı komutanlar 25 tank ve yüzlerce komando eşliğinde Makarios’un başkanlık sarayının önüne geldiler. Yaşanan çatışma

sırasında Makarios kaçmayı başardı. Ancak radyolardan Makarios'un öldüğü ve Helenizm'in Kıbrıs'ta yaşamaya devam ettiği haberleri yapıldı. Makarios'un yerine ise Nikos Sampson Cumhurbaşkanlığı'na getirildi (Oberling, 1989:838-839).

Kıbrıs'ta darbe gerçekleşikten sonraki gün Türkiye'de Başbakan Bülent Ecevit, Milli Güvenlik Konseyi'ni topladı ve yapılan toplantı sonucunda 20 Temmuz'da gerçekleşecek muhtemel bir harekât için askeri hazırlıkların yapılması kararlaştırıldı. Yapılan planlamaya göre olası bir harekât iki aşamada gerçekleşecekti. Birinci aşamada Türk askeri adanın kuzey kesiminde bir yerleşme bölgesi ele geçirip devamında anayasal çözüm için görüşmeler yapılacaktı. Görüşmelerin olumsuz sonuçlanması durumunda ise Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin yaşayabileceği bir alanı ele geçirilmek üzere ikinci aşama devreye girecekti (Hale, 2021:142).

Bu gelişmeler yaşanırken 19 Temmuz 1974'te Makarios BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmasında;

“Yunanlılar Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir. Büyük binalarda Yunan bayrakları dalgalanmakta ve ambulanslar sürekli olarak yaralı taşımaktadırlar. Yunanlılar Türklerden daha çok tehlikelidirler. Çarpışmalar kanlı bir şekilde devam etmektedir. Türkler de büyük tehlike içindedirler. Bu işgal harekâtı Kıbrıs'ın bağımsızlığını tamamen ortadan kaldırmıştır.”

şeklinde Yunanistan'ı eleştirmiştir. Bu sırada Kıbrıs'ta yönetimi ele alan darbeciler sıkıyönetim ilan ederek Kıbrıs'taki şehirleri kontrol altına almış ve darbecilerin liderliğini üstlenen Nikos Sampson, Kıbrıs'ta Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir (Kapucu, 2020:88).

Bu durumun Türkiye'de duyulması üzerine hemen Milli Güvenlik Kurulu toplanmıştır. Devamında Yunanistan tarafından Kıbrıs'ta yapılan bu darbenin düzeni yıktığı, uluslararası alanda yapılan anlaşmaların yok edildiği yönünde bir açıklama yapılmıştır. Türkiye, İngiltere ile görüşerek bu durumu kabul edemeyeceklerini ve adaya garantör devletler olarak müdahale edilmesini ve sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi gerektiğini aktarmıştır. Ancak İngiltere'nin bu teklifi reddetmesi üzerine Türkiye 1960 yılında yapılan Garanti Anlaşması'nda garantör devlet olma hakkını kullanarak adaya müdahale etme kararı almıştır (Akbaş, 2020:26).

20 Temmuz 1974 sabahı Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçaklarıyla düşman hedefleri vurulmaya başlanmış, daha sonra savaş gemileri Girne kıyılarını bombalamış ve saat:08.00'dan itibaren kara, deniz ve havadan harekât birlikte yürütülmüştür. Türk askerinin Kıbrıs'a çıkartma yapması dünya basınında “*Türkler Haklı*” manşetleriyle duyurulmuştur. Ancak bu durum NATO üyesi olan iki ülke arasında savaş çıkması olasılığı bakımından

NATO ve Birleşmiş Milletleri tedirgin etmiş ve BM tarafından 353 sayılı ateşkes kararı alınmıştır. Dış güçler tarafından yapılan ateşkes çağrıları sonucu Bülent Ecevit 22 Temmuz saat:17.00 sıralarında ateşkese uyulacağını ilan etmiştir. Böylece harekâtın ilk bölümü tamamlanmıştır (Yıldız Aybak, 2017:133-134).

Gerçekleştirilen harekât ile hem Kıbrıs'ta Nikos Sampson yönetimi hem de Yunanistan'da Cunta Hükümeti devrilmiştir. Bu gelişmelerin ardından 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Dışişleri Bakanları'nın katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Türk tarafı Kıbrıs'ta yeni bir düzen kurulmasını, adadaki Türklerin Türk polisince korunması, Rauf Denktaş'ın Başkan Yardımcısı olması ve iki toplum temsilcilerinin de olduğu ikinci bir toplantı yapılmasını savunmuştur. Yunan tarafı her ne kadar bu istekleri kabul etmese de 30 Temmuz'da yayınlanan deklarasyonda Türk tarafının isteklerinin çoğu kabul edilmiştir (Yıldız Aybak, 2017:148).

8 Ağustos tarihinde başlayan İkinci Cenevre Konferansı'nda Türk yetkililer coğrafi temele dayanan federatif sistem teklifinde bulundu. Ancak adada Rumların ateşkese uymayıp Türklere saldırmasıyla Cenevre Konferansı yarıda kesilmiş ve 14 Ağustos günü Kıbrıs'a ikinci harekât düzenlenmiştir. Harekâtın sonunda TSK ve TMT bölgede Türklerin güvenliği sağlayacak konuma gelmiş ve Birleşmiş Milletler'in aldığı 360 sayılı kararla 16 Ağustos 1974 günü saat:19.00'da ateşkese uyularak harekât sonlandırılmıştır (Gülbay, 2019:351-352).

ABD, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturmaları sebebiyle iki devlet arasında herhangi bir kriz ve çatışma çıkmaması için yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı'na tepki göstermiştir. Harekât gerçekleştirildikten sonra ABD Meclisi, Türkiye'nin harekâta kendilerine savunma amacıyla verilen silahlarının kullanıldığını bahane ederek Türkiye'ye 18 Eylül 1974'te askeri ve ekonomik ambargo uygulanması kararı almıştır. ABD Başkanı Gerald Ford'un daha önce iki defa reddettiği ambargo tasarısının 5 Şubat 1975 tarihinde onaylamasıyla birlikte Türkiye'ye ambargo uygulanmaya başlanmıştır (Sertel, 2021:256).

Buna karşılık Türkiye yönetimi 1975 yılında ülke içindeki Amerikan üslerini kapatmış, İncirlik Üssü'nü de sadece NATO'nun kullanımıyla sınırlandırmıştır. Bu gelişmeler üzerine ABD ambargoyu kısmen kaldırıp, Türkiye' deki üsleri güvence altına almak için görüşmelere başlamıştır. 1976 yılında imzalanan Savunma ve Ekonomi İşbirliği Anlaşması'yla üslerin kullanımı konusunda sorun çözülmüştür. ABD'nin geri adım atmasının en büyük nedeni Türkiye'de kapanan Amerikan üslerinin Sovyetler Birliği'nin

silahlanması konusunda sağlanan istihbarat faaliyetlerinde sorun yaşamaması olmuştur (Erkek, 2021:165).

4.3.3. Kıbrıs Türk Federe Devleti dönemi (1975-1980)

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirilmesiyle birlikte Yunanistan'da cunta rejimi tasfiye edilmiş ancak yerine geren sivil hükümet siyasi açıdan pek güçlü değildi. Bununla beraber Türkiye'de de benzer bir durum vardı. Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan'ın kurduğu koalisyon hükümeti siyasi görüş ayrılıkları nedeniyle ayrılmış ve 18 Eylül 1974 tarihinde Bülent Ecevit Başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından Bülent Ecevit yerine Sadi Irmak başbakanlığında partilerüstü bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hem Yunan Hükümeti hem de Türk Hükümeti'nin siyasi olarak güçsüz olduğu bu dönemde Kıbrıs konusunda herhangi bir taviz vermekten kaçınma politikası izlenmiştir (Coşkun, 2018:121-122).

Kıbrıs Harekâtı'nın ardından Türk yerleşiminin belirlenmesiyle bu duruma hukuki statü kazandırmak maksadıyla 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi yerini KTFD'ye bırakmıştır. 1960 yılında ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti federasyon yapısıyla kurulmuştu. Ancak federasyon için federe devletlerin varlığı gerekmektedir. Dolayısıyla adanın kuzeyinde KTFD'nin ilan edilmesiyle adada federal bir devletin varlığı resmleşmiştir (Önbaş, 2021:42). Ayrıca KTFD'nin kuruluş bildirisinde federe devlet ilanının nihai amacının Kıbrıs'taki Rum topluluğu ile iki kesimli bir federasyon çatısı altında olmak ve 1960 yılında yapılan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın federal bir yapıya dönüştürülmesine kadar geçecek zaman zarfı için bu yolun denendiği belirtilmiştir. Ayrıca Rauf Denktaş yaptığı açıklamada, yeni kurulan devletin uluslararası camiada tanınma talep etmeyeceğini ve toplumlararası görüşmelerin devamı için hazır olduklarını açıklamıştır (Sönmezoğlu, 1991:107).

28 Nisan 1975 tarihinde başlayan Viyana görüşmeleri 21 Şubat 1976 yılına kadar 5 oturum yapılarak sürdürülmüştür. Türk tarafında Denktaş ve Rum tarafında ise Klerides arasında yapılan bu görüşmelerde göçmen sorunları, havaalanının hizmete açılması ve merkezi yönetimin yetkileri ele alınmıştır. Viyana görüşmelerinin 3. turunda iki taraf arasında Nüfus Mübadelesi Antlaşması imzalanmış ve bu sayede iki bölgelilik fikri kabul edilerek Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin fiilen bütünlüğü sağlanmıştır. Ayrıca yapılan Nüfus

Mübadelesi Anlaşması'yla 1975 yılında 8.033 Kıbrıslı Türk adanın kuzeyine, 3.582 Kıbrıslı Rum ise adanın güneyine göç etmiştir (Belen, 2010:98-99).

Viyana görüşmelerinden istenilen sonucun alınamamasının ardından 1977 yılında Rauf Denктаş Makarios'a toplumlararası görüşmelerin devam etmesi için bir mektup yazmış ve başlayan görüşmeler neticesinde de 12 Şubat 1977'de Dört İlke Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki toplumun olduğu federal cumhuriyet fikri üzerinde uzlaşmıştır. Rumlar bu görüşmede ilk kez Türk tarafının adanın %20'sine sahip olduğunu gösteren bir harita önerisi yapmıştır. Fakat Makarios'un 3 Ağustos 1977'de ölümüyle yerine gelen Kipriyanu, Makarios ile farklı fikirlerde olması nedeniyle herhangi bir kalıcı çözüme ulaşılmamıştır (Oran, 2019b:766).

Denктаş ile Kipriyanu arasında 18-19 Mayıs 1979 tarihlerinde yapılan görüşmelerde 10 Nokta Antlaşması adıyla bir mutabakat sağlanmıştır. Bu mutabakata göre; görüşmelerin seyri daha önce Denктаş ile Makarios'un belirlediği ilkelere göre yürütülecek, müzakerelerde Birleşmiş Milletler'in kararları dikkate alınacak, Türk ve Rum tarafı arasında anayasa ve toprak sorunları görüşülecek, Maraş bölgesi iskâna açılacak, adanın Türkiye veya Yunanistan ile birleşmesi önleneyecek, ada askerden arındırılacak, ilhak yada taksim konularının olmaması için gerekli güvenceler sağlanacaktı. Ancak yapılan bu anlaşma da sorunları çözme noktasında herhangi bir sonuç vermemiş ve taraflar federe devletlerin yetkileri hususunda anlaşamamışlardır (İşyar, 2021:453).

4.4. Askeri Yönetim Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türk-Yunan İlişkilerine Yansıması

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen darbenin ardından Türk-Yunan ilişkilerinde Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüyle kısmi bir yumuşama görülmüşse de bu durum Kıbrıs sorunu için geçerli olmamıştır. Kıbrıs sorunu konusunda toplumlararası görüşmelerden bir sonuç elde edilememesi ve Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs sorununda Rum tarafının lehine aldığı karar neticesinde Türk tarafı 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.

4.4.1. Askeri yönetim döneminde Kıbrıs sorunu

Denktaş ve Kipriyanu arasında 19 Mayıs görüşmelerinden sonra kesilen toplumlararası görüşmelere 1980 yılının başlarında iki taraftan gelen açıklamalarla tekrardan başlanabileceği havası esmiştir. Aynı yılın mart ayında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Türk tarafının şartlarına cevap verecek nitelikte olduğu iddia edilen ve Kıbrıs'ta iki bölge ve iki kesimli bir yönetim kurulması önerisini açıklamıştır (Hürriyet, 3 Mart 1980:1). AA'nın verdiği habere göre bu önerilerde;

- ✓ Magosa kentinin eski sakinlerinin BM gözetiminde tekrardan iskân edilmesi,
- ✓ Anayasa konusu,
- ✓ Toprak sorunu,
- ✓ Karşılıklı güven havası yaratmak

şeklinde konu başlıkları yer almaktadır. Ayrıca Rum gazetelerinde çıkan haberlere göre ise Waldheim'in önerilerinin Rumlar tarafından da kabul edildiğinin Waldheim'e bildirildiği yer almıştır (Cumhuriyet, 3 Mart 1980:1-9). Ancak Waldheim tarafından yapılan toplumlararası görüşmelerin tekrar başlamasına yönelik bu çabalar sonuçsuz kalmıştır.

1980 yılının ağustos ayında tekrar başlayan görüşmeler aralıklarla, Rumların Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na başvuru yaptıkları 1983 yılının mayıs ayına kadar devam etmiştir. Ancak taraflar, iki toplumlu ve iki bölge federasyon konusunda anlaşamamakla birlikte; federal devletin yetkileri, temsil, mülk edinme, serbest dolaşım ve yerleşim gibi konularda da uzlaşamamışlardır (Gürdalı, 2004).

Türkiye'de 12 Eylül 1980'de darbe yaparak yönetimi kontrolü altına alan Kenan Evren, KKTC'nin ilanı ile ilgili olarak Kıbrıs Türkleri arasında Komünistlerin iki toplumda da iktidara gelebileceğini ve bu durumda adanın SSCB kontrolü altına girebileceğini belirtmiş, ayrıca KTFD Anayasası'nda geçen en fazla 2 dönem devlet başkanlığı yapabilme maddesiyle bir daha seçilemeyecek olan Rauf Denktaş'ın KKTC'nin kurulması ve yeni bir anayasanın hazırlanmasıyla tekrardan iktidar olabileceğini belirtmiştir (Kaya, 2021:198).

12 Eylül darbesi gerçekleşikten sonra KTFD Başkanı Rauf Denktaş Kenan Evren'i ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında Kenan Evren Rauf Denktaş'a, Türkiye'nin yanlarında olduğunu, Kıbrıs için iki toplumlu, iki bölge federasyon sistemini destekleyeceklerini ve Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması için yapılan toplumlararası görüşmelerin sürdürülmesini istediklerini beyan etmiştir (Evren, 1995:77). Ayrıca 27 Eylül 1980'de Başbakan Bülent Ulusu tarafından açıklanan hükümet programının açıkladığı konuşmasında

Kıbrıs'ta yaşanan toplumlararası anlaşmazlığın daha önce yapılan mutabakatlar çerçevesinde görüşmelerin yapılarak iki bölge ve iki toplumlu federal bir çözüme sıcak baktıklarını belirtmekle birlikte toplumlararası görüşmelerin devamını ve görüşmelerin sonucunda varılacak çözümün destekleneceğini açıklamıştır (Başbakanlık, 1982:35).

5 Ağustos 1981 tarihinde tekrar başlayan toplumlararası görüşmelerde Türk tarafı Birleşmiş Milletler ve Rum tarafına kapsamlı ve iyi niyetle hazırlanan önlemler paketini sunmuştur. Bu pakette; Anayasa taslağı, Maraş bölgesi ve KTFD'nin sınırlarını içeren harita ile güvenlik ve garanti konuları yer almıştır. Rumların da kendi tekliflerini açıklamalarıyla birlikte BM Genel Sekreteri Waldheim bu teklifler ışığında 18 Kasım 1981'de hazırladığı teklifi taraflara iletmiştir. Türk tarafı bu teklifi kabul ederken Rum tarafı istemeyerek de olsa teklifi kabul etmiştir. Türk tarafından yapılan öneriler BM Genel Sekreteri tarafından olumlu bulunurken, Rum tarafı Türk tarafının önerilerinin kesinlikle kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen görüşmelerin sonuçsuz devam etmesine rağmen devam eden toplumlararası görüşmeler Yunanistan'da Türk düşmanlığı yapan PASOK'un iktidara gelmesiyle ve görüşmeleri durdurmasına kadar devam etmiştir (Bostancı, 2015:324-325).

1982 yılı başında Waldheim Birleşmiş Milletler Genel Sekterliği görevini Perez de Cuellar'a bırakmış, Sekreter 9 Nisan 1982'de toplumlararası görüşmelere hız kazandırmak için Rauf Denktaş ile görüşmüş ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. 1983 yılından itibaren Kıbrıs'ta Rum tarafı sorunun uluslararası platformlarda görüşülmesi fikrinin ardından gitmeye başlamıştır. Kıbrıs Rum Yönetimi Kıbrıs sorununun BM Genel Kurulu'na taşınması ile birlikte BM'nin 13 Mayıs 1983 tarihinde aldığı 37/253 sayılı kararıyla Rum tarafı kendi tezleri lehine kazanım elde etmiştir. Bu kararın ardından Türk tarafı görüşmelere katılmayı reddetmiştir (Sönmezoğlu, 1991:151). BM Genel Kurulu'nda alınan bu karara göre; Kıbrıs'tan tüm yabancı kuvvetler çekilecek, Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler'in bundan önceki alınan kararlarına uyulacak ve iki toplum temsilcileri arasında yapıcı ve anlamlı görüşmeler yapılacak, iki taraf arasında 1977 ve 1979 yıllarında yapılan anlaşmalar desteklenecekti. Türkiye bu kararın tek taraflı ve çelişkili olduğunu belirterek Türk askerlerinin Kıbrıs'ta Türklere, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan baskılardan korumak için bulunduğunu açıklamıştır (Cumhuriyet, 14 Mayıs 1983:1-9).

4.4.2. Kıbrıs sorununun Türk-Yunan ilişkilerine yansıması (1980-1983)

Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uygulanan karşılıklı NOTAM'ların 1980 yılına girildiğinde kaldırılması gündeme geldiğinde KTFD Başkanı Rauf Denktaş Türkiye'nin alacağı bu karara karşı çıkarak, 714 sayılı NOTAM'ın kaldırılması sonucu Rumların çok tehlikeli bir adım attığını, Kıbrıs toprakları üzerinde Rumların yaptığı korsanlıkları kesinlikle kabul etmeyeceklerini ve bu durumun toplumlararası görüşmeleri tehlikeye sokacağını belirtmiştir. Gerçekten de 714 sayılı NOTAM'ın kaldırılması sonucu Ege hava sahasında 1974'ten önceki duruma dönülmesiyle sınırları içinde KTFD'nin denetiminde olan FIR hattı bölgesinin sorumluluğu Rumların kontrolüne geçmiştir (Cumhuriyet, 3 Mart 1980:1-9).

Türkiye ile Yunanistan arasında uzun yıllardır sorun yaratan Kıbrıs konusu 1980 yılının ortalarında her iki ülke iktidarları tarafından yapılacak görüşmelerle çözülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Türkiye Kıbrıs'ta iki bölge ve iki toplumlu yönetim modelini kabul etmesine rağmen Yunanistan Kıbrıs'ta iki toplum fikrini kabul etmiş ancak iki bölge fikrine karşı çıkmıştır. Ayrıca yine o dönemde Yunanistan'da iktidara gelen Papandreou hükümeti Kıbrıs mevzusunun uluslararası bir sorun olduğunu savunarak meselenin NATO ile değil, Birleşmiş Milletler tarafından çözülmesini savunmuştur (Dokuyan ve Narbahçe, 2018:2909).

1980 yılı başlarında Amerikan Senatosu Dış ilişkiler Komisyonu Araştırma Bölümü tarafından hazırlanan bir raporda Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ilişkin gözlem yapılmıştır. Bu gözlemlerde Türkiye'nin askeri problemleri gözden geçirildiği zaman NATO içindeki görevini yapabilmesinin, malzemenin eksikliği ve yedek parça noksanı yüzünden çok güç olduğu saptanmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin o dönemdeki gücü şöyle açıklanmıştır:

- ✓ Türkiye'nin Amerikan tank gücü 20 yıldan eskidir ve yakında yenilenmediği takdirde Amerikan dış askeri yardım satışları lojistik sistemi tarafından desteklenemeyecektir.
- ✓ Birkaç Tow füzesi dışında Türkiye'nin tanka karşı silahları ancak kısa menzilde vazife görebilecektir.
- ✓ Türkiye'nin taktik haberleşme malzemesi yoktur.
- ✓ Türk donanmasının Amerikan yapımlı gemileri 30 yaşından eskidir.
- ✓ Türkiye'nin savaş uçaklarından ancak yarısı savaşabilir.
- ✓ Türkiye'nin Amerikan yapımlı nakliye uçakları yaşları nedeniyle Amerikan lojistik sistemi tarafından desteklenemeyecek durumdadır.

- ✓ Hava savunma sisteminin modası geçmiştir.
- ✓ Türk silahlı kuvvetlerinin her bölümünde yedek parça sıkıntısı vardır. Yeterli cephane de yoktur (Selçuk, 1980:2).

Refik Erduran Cumhuriyet Gazetesi'nde Kıbrıs Rum basınında çıkan Atina kaynaklı bir haberi yayınlamıştır. Haberde Atina'da askeri bir yetkili yaptığı açıklamada şöyle konuşmuştur:

“...1974 maziye karıştı. Yunanistan geçmişte Kıbrıs'ı havadan destekleyemiyordu. Ama bugün herkes biliyor ki, dünyada yalnız Yunanistan, ABD'nin en modern uçağı olan A-7 Corsair uçaklarından iki filo sahtir. Bunların fantomlardan iki kat uzun uçuş menzili vardır. Yani bunlar Kıbrıs'a vardiktan sonra ada göklerinde 4 saat kalabilecek ve Yunanistan'a dönebilecek güçtedirler. En modern bombardıman ve isabetli hedef atışı elektronik sistemiyle donatılmışlardır.”

(Erduran, 1980:2). Buradan hareketle Türkiye 1974 yılında gerçekleştirdiğı Kıbrıs Barış Hâkakatı'nın ardından ABD, Türk- Yunan ilişkilerinde askeri dengeyi sağlamak açısından Yunanistan'a yardım ettiğı ve bu yardımların 1980 yılına girildiğinde Yunanistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinde ve Kıbrıs konusunda elini güçlendirdiğı söylenebilir.

1950 yılından itibaren İngiltere'nin isteğıyle hem NATO ittifakının sağlıklı bir şekilde yürümesi hem de anti komünizm amaçları çerçevesinde Kıbrıs sorununa dahil olan ABD devam eden süreçte sorunun çözümüne katkı sağlamamıştır. 1974 yılında Türkiye'nin barış harekatı gerçekleştirmesinin ardından ABD'nin sorun ile alakalı temel amacı NATO ittifakının sağlıklı yürümesi olmuştur (Açıkses ve Kışman, 2018:829).

1980 yılına girildiğinde Türkiye'de güvenlik sorununun işaretlerinden biri Kıbrıs sorunu olmuştur. 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de darbe yapılınca dış politikada duraklamalar meydana gelmiştir. Yunanistan'da 18 Ekim 1981 tarihinde Papandreou'nun iktidara gelişiyile birlikte Türk-Yunan ilişkileri gerginleşirken Kıbrıs meselesi çözümü için yapılan görüşmelerde bir isteksizlik oluşmuştur (Dursun, 2008:428). Papandreou'nun Kıbrıs politikası, Türkler ile Rumlar arasında yapılan toplumlararası görüşmelerin bitirilmesi ve Kıbrıs'taki Türk askerlerinin şartsız bir şekilde adadan çekilmesi idi (Güzel, 2009:99). Bu kapsamda 27 Şubat 1982 tarihinde Kıbrıs'a giden Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreou 22 yıllık aradan sonra adaya giden ilk Başbakan olmuştur. Yunan Başbakanı'nın burada yaptığı açıklamada Kıbrıs için mücadele ettiklerini, Kıbrıs için Haçlı seferi başlattıklarını ve konuyu uluslararası alanda geliştirmeye çalıştıklarından bahsetmiştir (Tercüman, 28 Şubat 1982:1-14).

Kıbrıs Rum tarafında 13 Şubat 1983 tarihinde yapılan seçimlerle Kipriyanu'nun tekrar başkan seçilmesiyle Yunanistan Başbakanı'ndan aldığı destekle de Kıbrıs sorununu uluslararası platformlara taşıma arayışı içerisine girmiştir. Aslında bu arayış Yunanistan'ın

1981 yılında iktidara gelen Andreas Papandreou'nun politikasıyla aynıydı. Papandreou'ya göre Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında olan bir mesele değildi. Dolayısıyla da bu sorunun Birleşmiş Milletler ya da uluslararası bir konferansta ele alınması gerektiğini savunuyordu. Ayrıca Papandreou Kıbrıs'ta Türk toplumunun Rum önerilerini kabul etmesi için uluslararası alanda Türkiye'ye baskı yapılmasının şart olduğunu düşünüyordu. Papandreou bu fikre Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Kipriyanu'yu da inandırıp Kıbrıs sorununu uluslararası platformlarda görüşülmesini sağlayıp Türkiye'ye baskı yapılmasını için çalışmıştır (Tuncer, 2017b:631).

Türkiye'de 12 Eylül darbesiyle gelen yönetim yerini 6 Kasım 1983'te yapılan seçimlerle Turgut Özal'ın liderliğini yaptığı Anavatan Partisi'ne bırakmıştır (Cumhuriyet, 20 Ekim 1983:3). Türkiye'de genel seçimler yapılmadan önce Rauf Denktaş'ın bağımsızlık ilan edeceği yönündeki açıklamaları karşısında Kenan Evren'in,

"Bu noktaya gelindikten sonra bağımsızlık ilanından geri dönüş beklemek olanaksız. Denktaş'ın bu konuşmaları ve halkın gösterileri sonrasında başta ABD olmak üzere İngiltere, Almanya gibi ülkelerden üzerimize baskı geleceği kuşkusuz. Onlara vereceğimiz cevap; self-determinasyon haklarını kullanıyorlar. Denktaş bizim telkinlerimizi dinlemiyor şeklinde olacaktır."

yönündeki açıklamalarından Kenan Evren'in Rauf Denktaş'ı desteklediği ancak bağımsızlık fikrinin Denktaş'a ait olduğu anlaşılmıştır (Bostancı, 2015:335). Yine Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberde; Ankara tarafından Denktaş'a gizli mesajlar iletildiği ve bu mesajlarda Denktaş'ın bağımsızlık ilanı fikrinden şimdilik vazgeçmesi ve toplumlararası görüşmelere ağırlık vererek diplomatik yolların denenmesi rica edilmiştir. Bu telkinler sonucu Türkiye'de 6 Kasım'da gerçekleştirilecek olan genel seçimlerden önce bağımsızlık ilan etmesi beklenen Denktaş, bu düşüncesini 6 Kasım'dan sonrasına bırakabileceğinden bahsetmeye başlamıştır. Diğer taraftan Kıbrıs'ta Türk tarafının bağımsızlık ilan etmesinin NATO'nun güneydoğu kanadında bulunan Türkiye ve Yunanistan arasında krize neden olacağını düşünen ABD, diğer batı ülkeleriyle birlikte tarafları bir araya getirerek krizi çözme yoluna gitmiştir. Türkiye ise her ne kadar bağımsızlık ilanı konusunda Denktaş ile farklı düşünse de Denktaş'ın Kipriyanu'ya yaptığı zirve çağrısının altını çizmiştir (Ergin, 1983:1-11).

28 Ekim 1983 tarihinde Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Spiros Kipriyanu, Rauf Denktaş'ın zirve teklifini şartlı olarak kabul etmiş, bu çerçevede Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Gobbi'nin 4 Kasım'da Kıbrıs'a gelerek her iki tarafın liderleriyle temaslarda bulunarak yapılacak olan zirve ile ilgili hazırlıklara başlayacaktı (Tercüman, 28 Ekim 1983:1-10). Bu açıklamanın ertesi günü Yunanistan Başbakanı Andreas

Papandreou'nun Kıbrıs ile ilgili olarak, *“Bölgemizde tehlikeli bir durumun varolduğunu, toprak bütünlüğümüze göz dikildiği bugün de, Kıbrıs'ta milli toprağımızın bir parçası müstevli askerlerin işgali altında bulunmaktadır.”* şeklindeki söylemleri ile Kıbrıs'ı Yunan milli toprağı olarak görmesine karşın Denктаş verdiği cevapta, *“Kıbrıs Yunanistan'ın milli toprağı değildir ve olmayacaktır.”* diyerek Yunanistan'ın Megali İdea fikrinden vazgeçmediğini belirtmiştir (Tercüman, 29 Ekim 1983:4).

4.4.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı (1983)

1983 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 13 Mayıs günü yapılan toplantısı sonucu Rumların baskıları sonucu Türkler ve Türkiye aleyhine bir karar açıklanmıştır. Bu karara göre; Kıbrıs'tan yabancı kuvvetlerin derhal çekilmesi, BM kararları çerçevesinde iki toplum arasında anlamlı ve yapıcı görüşmeler yapılması şeklinde karar alınmıştır. Rumlar lehine olan bu karar sonrasında Rauf Denктаş BM Genel Sekreteri De Cuellar ile yapacağı görüşmeyi iptal etmiştir. Denктаş karar sonrası yaptığı açıklamada Kıbrıs'ta Türklerin yok sayıldığını, haklarının çiğnendiğini söylemiş ve Kıbrıs Türk toplumu olarak önlemler alacaklarının altını çizmişti (Cumhuriyet, 14 Mayıs 1983:1-11). Bu kararın ardından 31 Mayıs'ta yapılan toplumlararası görüşmelere Türk tarafı katılmamıştır. Rum ve Yunan tarafı ise Kıbrıs sorununun Türkiye ile Yunanistan ya da NATO sorunu olmayıp daha geniş bir uluslararası çerçevede görüşülmesi geren bir sorun olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine KTFD Meclisi 17 Haziran 1983'te toplanarak Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin kendi kaderini tayin hakkının (self-determinasyon) hiçbir şekilde yok edilemeyeceği hususunda bir karar almıştır. Rum tarafının Kıbrıs sorununun çözümü noktasındaki uzlaşmaz tavırları ve sorunu çözmekten öte sorunu daha geniş bir uluslararası alana yayma çabaları Türk tarafı açısından artık katlanılmaz bir seviyeye gelmiştir (Önbaş, 2021:44).

KTFD Meclisi'nde 15 Kasım 1983 tarihinde oy birliğiyle alınan karar sonucu KKTC ilan edilmiştir. KKTC'nin kuruluş bildirgesinde ise şu ifadeler geçmiştir:

“Kıbrıs Türk halkının özgür iradesini temsil eden, doğuştan hür ve eşit olan bütün insanların hür ve eşit yaşamlarına inanan, bu inanç içinde, Kıbrıs Türk halkının kendi kaderini tayin etme hakkını 17 Haziran 1983 tarihli kararıyla dünyaya ilan etmiş olan, ırk, milli menşee, dil ve din gibi farklara dayalı olarak insanlar arasında ayırım gözetilmesini, her türlü sömürgeciliği, ırkçılığı, baskı ve tahakkümü reddeden; Kıbrıs'ta, Doğu Akdeniz'de, Orta-Doğu'da ve dünyada tam bir barış ve istikrarın, özgürlüğün, insan haklarının egemen olmasını isteyen; Kıbrıs Adası'ndaki iki halkın kendi milli benliklerini koruyarak, kendi kesimlerinde huzur ve güven içinde yaşamaya ve kendi kendilerini yönetmeye hakları olduğuna inanan; aynı adada yan yana yaşamaya mecbur bulunan bu iki halkın aralarındaki bütün sorunları, eşit düzeyde müzakerelerle, barışçı adil ve kalıcı bir çözüme ulaşmalarının mümkün ve zorunlu olduğu görüşüne sınıksız bağlı bulunan; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanının iki eşit halk arasında ortaklığın bir federasyon çatısı altında yeniden kurulmasını ve sorunların çözülmesini engellemeyip, kolaylaştırabileceğine kani olan; iki halk arasındaki

bütün sorunların barışçı ve uzlaşıcı bir politika ile çözülmesi için BM Genel Sekreteri'nin gözetimi altında, eşit düzeyde müzakereler yürütülmesini yürekten dileyen ve önerilmiş bulunan zirve toplantısının bu açıdan yarar sağlayacağına inanan Meclisimiz, KIBRIS TÜRK HALKI ADINA, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve "Bağımsızlık Bildirisini" onaylar."

(KKTC Cumhuriyet Meclisi, 2022).

KKTC'nin ilan edilmesi Türkiye'de sevinçle karşılanmış ve 15 Kasım 1983 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı İlder Türkmen KKTC'nin tanındığını açıklamış, 16 Kasım 1983 günü Kenan Evren Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkına gereken tüm yardımları yapacağını açıklamıştır. Yunan Başbakan Andreas Papandreou ise, KKTC'nin ilanı hususunda bu gelişmeleri asla kabul etmeyeceğini açıklamıştır (Güzel, 2009:101).

Hürriyet Gazetesi 16 Kasım 1983 tarihli "Gurur Günü" manşetiyle verdiği haberde,

"Kıbrıs Türkü yıllardır özlemini çektiği tarihi günü dün böyle yaşadı. Bağımsızlık kararının alınacağı tüm adada duyulur duyulmaz Kıbrıslı Türkler sabahın erken saatlerinden itibaren meclis binasının önünde toplandılar. Devlet Başkanı Rauf Denktaş'ın bağımsızlık ilanını okuması sırasında meclis dışında alanı dolduran binlerce Kıbrıslı Türk bu mutlu günü gözyaşları arasında sevinçle karşıladı."

şeklinde belirtilmiştir (Hürriyet, 16 Kasım 1983, s. 1). Tercüman Gazetesi ise "Kutlu Olsun" manşetiyle verdiği haberde, "KTFD Meclisinin olağanüstü toplantıda oy birliği ile aldığı bağımsızlık kararını Kıbrıs Türkleri sevinçle karşıladı" şeklinde okuyucularına aktarmıştır (Tercüman, 16 Kasım 1983:1).

Bağımsızlık ilanının ardından İngiltere, üç garantör ülke olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin müzakerelerde bulunması teklifi üzerine İngiltere'ye giden Türkiye Dışişleri Bakanı İlder Türkmen İngiliz meslektaşları ile yaptığı görüşmede, Kıbrıs'ın bağımsızlık ilanını sürpriz olarak karşıladığını belirttikten sonra Türkiye'nin KKTC'yi tanımaktan başka bir çaresinin olmadığını söylemiştir. Devamında ise Rauf Denktaş'ın bağımsızlık ilan etmemesi için Türkiye'nin üzerine düşen her şeyi yaptığını fakat dinletemediklerini ve sonuçta bu durumu kabul etmekten başka bir yolun bulunmadığını vurgulamıştır (Zabcı, 1983:1-11).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle birlikte Birleşmiş Milletler 541 sayılı bir karar almıştır. Bu kararda; KKTC'nin ilanı 1960 yılında yapılan anlaşmalarla uyuşmamakta olduğu, barış gücüne destek verilmesi, KKTC'yi ilan etme girişimi kabul edilemez ve hukuki olarak geçersiz olduğu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün kabul edilmesi gerektiği ve diğer devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin haricinde Kıbrıs'ta kurulacak başka bir devleti tanımaması gerektiği belirtilmiştir. Bu karara Denktaş tepki göstermiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan kararından vazgeçmeyeceklerini açıklamıştır (Kaya, 2021:195).

KKTC'nin ilanının ardından 2 Aralık 1983'te anayasa hazırlanması için 70 üyeden oluşan bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda bir başlangıç, 164

madde ve 13 geçici maddeden oluşan bir anayasa oluşturulmuş, ardından yapılan seçimlerde %70 oyla Rauf Denktaş KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Eroğlu, 2022:767).

5. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten bu yana gerek iç siyasette gerek dış siyasette bazen olumlu bazen de olumsuz kırılma noktaları yaşamıştır. 1923'ten başlayacak olursak ilk kırılma Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla başlamış ve Türkiye'nin bugünkü sınırlarının tapusu alınarak büyük bir başarı kazanılmıştır.

1960 yılına gelindiğinde ülkede darbe yaparak askerler yönetimi ele geçirmiş, 1971 yılında ise askerler tarafından muhtıra verilmiştir. Bunun sonucunda hükümet istifa etmiş ve partiler üstü bir hükümet ile ülke yönetilmiştir. 1980 yılının 12 Eylül'ünde bir darbe daha yapılmış ve yine ülke belli bir zaman diliminde askerlerin kurduğu hükümet tarafından yönetilmiştir.

12 Eylül günü Kenan Evren komutasında yapılan darbenin birçok nedeni olabilir. Ancak darbenin niye yapıldığının anlaşılabilmesi için darbe döneminde yaşanan süreçlerin çok iyi okunması gerekir. Buna bir örnek verecek olursak: Türkiye'nin 1974 yılında yaptığı Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Yunanistan NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır. NATO'dan ayrılan ve geri dönmek isteyen Yunanistan'ın NATO'ya geri alınması için bütün NATO ülkeleriyle birlikte NATO üyesi olan Türkiye'nin de onay vermesi gerekmektedir. 1977 yılında aklı başına gelen Yunanistan'ın NATO'ya yeniden dönmek istemesi Türkiye için uluslararası alanda çok önemli bir koz olmuştur. O dönemde hükümetler, Yunanistan ile aramızda her dönem sorun olan Ege konusunda yetki sorunlarının çözülmesini şart olarak koşmuşlardır. Ancak bu şart bile Yunanistan'ın NATO'ya dönmesinin karşılığı etmeyeceği söylenebilir. Çünkü Yunanistan'ın istediği şey uluslararası bir savunma ittifakına dahil olmak. Bunun karşılığı olacak şey Ege'deki yetki sorunlarını çözmek değil, Türkiye'nin de AET'ye üye yapılması olabilirdi. 1980'den önceki hükümetler bu noktada eleştirilebilir. Ancak 1980 eylülünden sonra gelen askeri yönetim daha hükümeti yeni kurmuşken ilk icraat olarak Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne onay vermek olmuştur. Bu nedenle Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünün Türkiye'ye olumlu anlamda herhangi bir getirisi olmamıştır.

Yunanistan ile tarihin belirli dönemlerinde ortaya çıkan karasuları, FIR hattı, hava sahası, adaların silahlandırılması, Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türklere yönelik Yunanistan'ın hukuksuz uygulamaları ve Kıbrıs konularında anlaşmazlık yaşanmıştır. Karasuları, FIR hattı, hava sahası ve Batı Trakya'da yaşayan azınlıklar konusunda yaşanan sorunlar sabit bir şekilde ilerlerken 1981 yılında Papandreou'nun iktidara gelmesiyle birlikte yaptığı Türk düşmanlığı sonucunda ilişkiler olumsuz seyretilmiştir.

Adaların silahlandırılması konusunda öncelikle adaların evveliyatında yanlış olan bir hususu düzeltmek gerekecektir. Ege adaları 1923 yılında yapılan Lozan Barış Antlaşmasıyla değil, 1912 yılında yapılan ve Lozan Antlaşması olarak bilinen ama aslında Uşi Antlaşması olan antlaşmayla kaybedilmiştir. Dönem incelendiğinde ise 1981 yılında Yunanistan'da iktidara gelen Papandreou'nun Türkiye'yi tehdit olarak görmesiyle birlikte adaları silahlandırmaya başlamıştır. Oysaki adaların silahlandırılması Lozan Barış Antlaşması'yla birlikte yasaklanmıştır. Papandreou'nun bu tutumuyla Lozan Barış Antlaşması'nı çiğnediği söylenebilir. Ayrıca Yunanistan bu dönemde karasularını 12 mile çıkartma politikası üzerinde de fazlaca durmuştur. Bunun nedeni ise, hem karasularını 12 mile çıkartarak hem de adaları silahlandırarak Türkiye'nin Ege Denizi'nde söz sahibi olmasının önüne geçmek ve Yunanistan'ın Ege Denizi'ni tamamen ele geçirerek Türkiye'yi çevrelemek istemesinin bir sonucudur.

Türkiye ile Yunanistan arasında tarihte yaşanan en büyük soruna gelecek olursak, bu sorunun Kıbrıs sorunu olduğu söylenebilir. 1571'de Kıbrıs fethedildikten sonra ada Türkleştirilmiştir. 1878'de ise Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanan savaş sonrası Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle Kıbrıs pazarlık konusu haline gelmiştir. İngilizler, o dönemde Hindistan sömürgelerinin güvenliğini almak amacıyla Osmanlı Devleti'nden Rusya'ya karşı yardım bahanesiyle Kıbrıs'ın kendileri tarafından işgal edilmesine rıza göstermelerini istemiştir. Dönemin Padişahı 2. Abdulhamit, Rusya'ya karşı İngiltere'yi arkasına almak için Kıbrıs'ı pazarlık konusu yapıp İngilizlerin işgaline izin vermiştir.

İlerleyen süreçte Kıbrıs'ta İngiliz idaresi zayıflamasıyla birlikte adada yaşayan Rumlar önce İngilizlere karşı ayaklanmaya başlamıştır. İngiltere'nin konuya taraf olmak istememesi nedeniyle adada yaşayan Türkler, Rumlara karşı hedef haline getirilmiş ve adada sorunlar başlamıştır. Rumların Yunanistan'a bağlanma isteklerine karşı çıkan Türklere karşı birçok saldırı gerçekleştirilmiştir. 1960 yılında ise, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantör ülkeler olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş, ancak 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda 1975 yılında KTFD ilan edilmiştir. İki toplum arasında sayısız defa görüşmeler yapılmış olsa da hiçbir çözüme ulaşılmamıştır.

1980 yılında Türkiye'de askeri yönetimin başa gelmesiyle birlikte hem Kıbrıs'ta yaşayan her iki toplum temsilcileri arasında hem de Yunanistan ve Türkiye arasında birçok görüşme yapılmış ancak Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin yaşadığı sıkıntıları ve çektikleri acıları sona erdirecek bir çözüm bulunamamıştır. Türkiye'de 1983 yılı sonları askeri yönetimin görev süresinin bitimine doğru artık yapılan ve yapılacak görüşmelerle bir sonuç

alınamayacağını gören Rauf Denktaş bağımsızlık ilan ederek KKTC'yi kurmuştur. Türkiye ise KKTC'yi ilk tanıyan ülke olmuştur.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Harekâtı'nın ardından Türkiye-AET ilişkileri bozulmuş, 1975 yılında Yunanistan AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve 1981 yılında da bu başvurusunun onaylanmasıyla Türk düşmanlığını AET içerisinde de sürdürmüştür. Türkiye ise Yunanistan'ın Türk düşmanı Başbakanı Papandreou'nun Türkiye Yunanistan arasında anlaşmazlık yaşanan sorunları uluslararası platformlara taşımak istemesi ve Türkiye'yi uluslararası alanda kötü gösterme tavırları yüzünden AET tarafından yapılan mali yardım, serbest dolaşım ve vize konularında olumsuz etkilenmiştir.

Sonuç olarak 1980-1983 askeri yönetim döneminde Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü gibi bir koz iyi değerlendirilememiş ve bu koz karşılığında 12 Eylül'de darbe yapanlar yüzünden Türkiye uluslararası alanda kazanım elde edememiştir. Askeri yönetim Yunanistan, Ege, karasuları, Kıbrıs konusunda kayda değer bir adım atmamış ve askeri yönetim döneminde Kıbrıslı Türklerin bağımsızlık ilan edip Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasını ileri bir tarihe ertelemek istemiştir.

6. KAYNAKLAR

- Açıkses, E., Kışman, Z. A.,** 2018. ABD'nin Kıbrıs soruna dahil oluşu. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(37-2):812-831.
- Adıyeke, A. N.,** 2000. Osmanlı İmparatorluğu ve Girit bunalımı (1896-1908). Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Akbaş, G.,** 2020. Türk-Yunan ilişkileri (1955-1983). *Yüksek Lisans Tezi*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgül, M. U.,** 2016. Türk Mukavemet Teşkilatı. *Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Aksu, F.,** 2001. Türk-Yunan ilişkileri, ilişkilerin yönelimini etkileyen faktörler üzerine bir inceleme. Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara.
- Arı, T.,** 1995. Ege sorunu ve Türk-Yunan ilişkileri: Son gelişmeler ışığında karasuları ve hava sahası sorunları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 50(01):51-68s.
- Arık, U.,** 2011. Kıbrıs krizi. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(1):3-21s.
- Armaoğlu, F.,** 2021a. 19. yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914). Kültür Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F.,** 2021b. 20. yüzyıl siyasi tarih (1914-1995). Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bayer, D.,** 2013. Türk-Yunan ilişkilerinde NATO'nun tutumu ve bunun Türkiye-NATO ilişkilerine yansımaları. *Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Belen, M.,** 2010. Jeopolitik ve jeostratejik açıdan Kıbrıs sorunu. *Yüksek Lisans Tezi*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Berber, H.,** 2013. Ege Bölgesi yerel basımında 1963-1967 Kıbrıs olayları. *Yüksek Lisans Tezi*, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Bilge, A. S.,** 2000. Büyük düş Türk-Yunan siyasi ilişkileri 1919-2000. 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- Bilge, A. S.,** 2014. Olaylarla Türk dış politikası(1919-1995). Siyasal Kitapevi, Ankara, 337-430s.
- Bostancı, M.,** 2015. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57):317-356s.
- Bozdağlıoğlu, Y.,** 2014. Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3):9-32s.

- Bulut, G.,** 2012. Ege hava sahası sorunları, çözülmüş olanlar ve sorunların geleceği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 8(16):115-147s.
- Coşkun, Y.,** 2018. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) ilanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kuruluşuna kadar olan süreçte Kıbrıs sorunu (1975-1983). *The Journal of Academic Social Science*, 6(64):119-143s.
- Çakmak, H.,** 2012a. Türk dış politikası 1919-2012. Barış Kitap, Ankara.
- Çakmak, H.,** 2012b. Türk dış politikasında 41 Kriz 1924-2012. Kripto, Ankara.
- Çalış Ş. H., Çakır, F.,** 2018. Türkiye-AB ilişkilerinde Yunan-Rum faktörü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(32):432-449s.
- Çankaya, S.,** 2011. Türk-Yunan ilişkileri ve 1999 sonrası Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliğine bakışı: Thessaly Üniversitesi örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çapan, N.,** 2019. Kıbrıs Barış Harekatı sonrası Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde güvenlik meseleleri (1947-2010). *Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Çelik, V., Çelebi, İ.,** 2020. 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2004 Annan Planı'na kadar olan süreçte Kıbrıs meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2):168-193s.
- Çelikkol, A. O., Karabel, S.,** 2017. Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve denizden kaynaklanan uluslararası sorunlar. *Bilge Strateji*, 9 (16):13-31s.
- Değerli, E. S.,** 2008. Türkiye'nin Balkan ülkelerine yaklaşma çalışmaları: Balkan Paketi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2):115-134s.
- Demirözü, D.,** 2007. Savaştan barışa giden yol Atatürk-Venizelos dönemi Türkiye-Yunanistan ilişkileri. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dokuyan, S., Narbahçe, R.,** 2018. Bülent Ulusu döneminde Türk dış politikası (1980-1983). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4):2899-2925s.
- Dursun, S.,** 2008. Türkiye'nin güvenlik algısındaki değişim: 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında dönem. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16):421-433s.
- Earl, B.,** 2004. The Practice of Social Research. 10. Basım, Thomson, Wadsworth.
- Erkek, B.,** 24 Ocak kararları ve 12 Eylül darbesindeki rolü. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022(126):159-176s.
- Eroğlu, H.,** 2022. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini yaratan tarihi süreç ve son gelişmeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(54):735-793s.

- Ersoy, Z. A.,** 2001. 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı insani yardımlar (1940-1945). *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ, İstanbul.
- Esmer, A. Ş.,** 1953. Siyasi tarih (1919-1938). Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T. A. O., Ankara.
- Ertem, B.,** 2018. 12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrası ara rejim ve Türkiye siyasetine etkileri (1971-1974). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14):655-676s.
- Evren, K.,** 1995. Unutulan gerçekler. Tisamat Basım Sanayii, Ankara.
- Evren, K.,** 1991. Kenan Evren'in anıları 2. Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Eyicil, A.,** 2020. Siyasi tarih 1789-1939. Altınordu Yayınları, Ankara.
- Eysenbach, G., Köhler, C.,** 2002. How do consumers search for and appraise health information on the world wide web? Qualitative study using focus groups, usability tests and in-depth interviews. *Bmj*, 324(7337):573-577.
- Gökçen, S.,** 2010. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde temel sorunlar. *Atatürk Dergisi*, 3(2):143-170s.
- Gökdemir Işık, N.,** 2009. Kıta sahanlığı, hukuki rejimi ve Ege sorunu. *Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gönlübol, M., Sar, C.,** 2014. Olaylarla Türk dış politikası(1919-1995). Siyasal Kitapevi, Ankara, s. 3-136s.
- Görmüş, E.,** 2022. Bülent Ulusu hükümeti. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gülbay, A.,** 2019. Huzursuz bir ortaklığın ses getiren hamlesi: CHP-MSP koalisyon hükümeti ve Kıbrıs Barış Harekatı. *CTAD*, 15(30):333-361s.
- Güldemir, U.,** 1985. Kanat operasyonu. Tekin Yayınevi, Ankara.
- Günay, N.,** 2007. Kıbrıs'ın İngiliz idaresine bırakılması ve bunun Anadolu'da çıkan Ermeni olaylarına etkisi. *Akademik Bakış*, 1(1):115-126s.
- Güneş, Ü.,** 2016. Kıbrıs sorununda milliyetçi söylem ve Türk dış politikası (1950-1974). *Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Gürcan, G.,** 2006. 6-7 Eylül 1955 olayları. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gürdalı, F.,** 2004. Kıbrıs'ta 36 yıllık görüşme maratonu. <http://arsiv.ntv.com.tr/news/257784.asp> Erişim Tarihi: 12.03.2023.

- Gürel, Ş. S.**, 2018. Tarihsel boyutları içinde Türk-Yunan ilişkileri 1821-1993. İmge Kitabevi, Ankara.
- Gürel, Ş. S.**, 1984. Kıbrıs tarihi (1878-1960) kolonyalizm, ulusçuluk ve uluslararası politika. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Gürel, Ş. S.**, 2020. Kıbrıs tarihi (1878-1960) kolonyalizm, ulusçuluk ve uluslararası politika. İmge Kitabevi, Ankara.
- Güreşçi, E.**, 2006. Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri sürecinde kamuoyunun tutumu ve değerlendirilmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1):72-85.
- Güzel, H. İ.**, 2009. 1960-1983 yılları arasında Kıbrıs meselesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Halatçı Ulusoy, Ü.**, 2013. Uluslararası hukuk açısından Ege hava sahasında Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 109:303-334s.
- Hale, W.**, 2021. 1774'ten günümüze Türk dış politikası. Mozaik Yayınları, Ankara.
- Hatipoğlu, M.**, 1997. Yakın tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Hayta, N.**, 1994. Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar tarafından işgali ve işgalden sonra adaların durumu (1912-1918). *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5(5):131-144s.
- Herachides, A.**, 2002. Yunanistan ve "Doğu'dan Gelen Tehlike" Türkiye Türk-Yunan ilişkilerinde çıkmazlar ve çözüm yolları. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hülagü, M.**, 2008. Osmanlı-Yunan Savaşı Abdulhamit'in zaferi. Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- Işık, H.**, 2020. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Doğu Akdeniz rekabeti. *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- İşyar, Ö. G.**, 2021. Türk dış politikası sorunlar ve süreçler. Dora Yayınları, Bursa.
- İzgi, A. R.**, 2007. Kıbrıs barış hareketi sonrasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ve sonuçları. *Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi, Edirne.
- Kalelioğlu, O.**, 2008. Türk-Yunan ilişkileri ve Megali İdea. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41:105-123s.
- Kamel, A.**, 2014. 1923'ten günümüze Türk dış politikası ve diplomasisi. İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Kaptan, S.**, 1973. Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri. Tekışık Matbaası, Ankara.

- Kapucu, D.,** 2020. 1974 Kıbrıs Hava Harekatı. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(2):82-104s.
- Karaca, D.,** 2015. 12 Eylül 1980 darbe dönemi Türkiye'nin dış politikası üzerine bir inceleme. *Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Karacan Akın, B.,** 2006. Yunanistan'ın kuruluşundan günümüze genel dış politikası. *Yüksek Lisans Tezi*, Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Kaya, M.,** 2010. Kıbrıs Cumhuriyetinin yıkılışını hazırlayan uluslararası gelişmeler. *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, S.,** 2021. 1974-2017 arası Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin siyasi hayatı. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(12):193-215s.
- Kaya, Y., Yeter B.,** 2018. Demokrat Parti döneminde Kıbrıs Sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2):215-229s.
- Kayıran, M., Metintaş, M. Y.,** 2018. Türkiye-Yunanistan ilişkileri(1878-1952). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1(3):33-73s.
- Keser, U.,** 2012a. Açlık, işgal, ölüm ve Yunanistan'da hayat kurtaran gemiler 1939-1943, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5:813-826s.
- Keser, U.,** 2012b. Kıbrıs sorunu bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 olaylarına kesitsel bir bakış. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12(25):181-226s.
- Kişman, Z. A.,** 2014. Türk-Amerikan ilişkilerinde Kıbrıs meselesi. *Doktora Tezi*, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- KKTC Cumhuriyet Meclisi,** Kuruluş Bildirgesi. Erişim Tarihi: 11.12.2022 <https://www.cm.gov.nc.tr/#>.
- KKTC Enformasyon Dairesi,** Tarihçe. Erişim Tarihi:10.12.2022 <https://pio.mfa.gov.ct.tr/hakkimizda/tarihce/>.
- Kocakaplan, G.,** 2023. Ege Denizi sorununa dair Yunanistan ve Türkiye'nin tezleri ve bunların uluslararası antlaşmalar/sözleşmeler düzleminde incelenmesi. TUIC Akademi Erişim Tarihi: 30.11.2023.
- Kocakılıç, G.,** 2021. Kıbrıs meselesinin genel seyri. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1):57-70s.
- Köse, E.,** 2005. Yunanistan'ın Türkiye ve Balkanlar üzerindeki stratejik hedefleri. *Yüksek Lisans Tezi*, İleri Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Köse, S.,** 2010. Türk demokrasi hayatında 12 Mart 1971 muhtırası. *Yüksek Lisans Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Karahisar.

- Kudu, Ü.**, 2009. Türkiye- Yunanistan karasuları sorunu. *Yüksek lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Malterud, K.**, 2001. Qualitative research: Standards, challenges and guidelines. *The Lancet*, 358(9280): 483-488.
- NATO**, 2019. Kuzey Atlantik Antlaşması, https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr. Erişim tarihi: 09.08.2022.
- Oberling, P.**, 1989. The Cyprus Tragedy. Kemal Rustem and Brother, Lefkoşe.
- Oran, B.**, 2019a. Türk dış politikası Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar Cilt 1 1919-1980. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B.**, 2019b. Türk dış politikası Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar Cilt 2 1980-2001. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öksüz, H.**, 2000. Türk-Rum nüfus mübadelesinin sebep ve bazı istisnaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16(48):753-768s.
- Önbaş, U.**, 2021. 1960-2021 Kıbrıs sorunu, çözüm önerileri ve iki devletli model. *Yüksek Lisans Tezi*, Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul.
- Önder, A.**, 2008. Türk Yunan ilişkileri (Kıta sahanlığı meselesi). *Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Öner, B. A.**, 2021. 12 Eylül darbesi ve Ulusu Hükümeti'nin Türkiye'de dış politikası. *Yüksek Lisans Tezi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Öner, M. Z.**, 2020. Lozan Sulh Muahednamesi Osmanlıca metin ve çevirisi. DBY Yayınları, İstanbul.
- Özman, M. A.**, 2015. Ege'de karasuları sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43(3):173-194s.
- Öztoprak, İ.**, 1998. Kıbrıs'ta 1931 isyanı ve yankıları. *Belleten*, 62(233):207-232s.
- Patton, M. Q.**, 1990. Qualitative evaluation and research methods. SAGE Publications, inc.
- Sander, O.**, 1989. Siyasi tarih ilkçağlardan 1918'e. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Sander, O.**, 1995. Siyasi tarih 1918-1994. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Sarı, A. S.**, 2016. Kıbrıs sorunu. *Yüksek Lisans Tezi*, Galatasaray Üniversitesi. İstanbul.
- Sarıkoyuncu Değerli, E.**, 2012. Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin Kıbrıs politikası (1950-1960). *Akademik Bakış Dergisi*, 6 (11):85-101s.

- Serbestoğlu, İ.**, 2013. 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda ecnebilerin zararlarının tazmini meselesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 34 Güz: 223-243s.
- Sertel, S.**, 2021. Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde Türk Donanma Filosunun modernleştirilmesi (1968-1974). *Belgi Dergisi*, 2022(23):253-279s.
- Sevinç, D.**, 2012. Demokrat Parti dönemi Türk-Yunan ilişkileri (1950-1960). *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Sonyel, S. R.**, 1987. Türk Kurtuluş Savaşı ve dış politika cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sonyel, S. R.**, 2011. İngiliz gizli belgelerinde Türk-Yunan ilişkileri 1821-1923. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Sonyel, S. R.**, 1978. İngiltere Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre Osmanlı Padişahı Abdulhamit 48 saat içinde Kıbrıs'ı İngilizlere nasıl kiraladı. *Belleten Türk Tarih Kurumu*, 42(168):725-744s.
- Soysal, İ.**, 1983. Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasal antlaşmaları cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sönmezoğlu, F.**, 2006. 2.Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası. Der Yayınları, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F.**, 1991. Tarafların tutum ve tezleri açısından Kıbrıs sorunu (1945-1986). İ.Ü. Basımevi, İstanbul.
- Şahin, İ.**, 2020. Düşünceden eyleme EOKA. *Yakın Dönem Araştırmaları*, 37:21-49s.
- Şimşir, B. N.**, 1989. Ege sorunu belgeler cilt 1 (1912-1913) aegean question documents volume 1 (1912-1913). Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- T. C. Başbakanlık**, 1981. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in söylev ve demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981). Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- T. C. Başbakanlık**, 1982. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in söylev ve demeçleri (12 Eylül 1981-12 Eylül 1982). Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- T. C. Başbakanlık**, 1982. Başbakan Bülend Ulusu'nun konuşma, demeç ve mesajları 21 Eylül 1980-31 Aralık 1981. Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- T. C. Başbakanlık**, 1983. Başbakan Bülend Ulusu'nun konuşma, demeç ve mesajları 1 Ocak 1982-31 Aralık 1982. Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- T. C. Başbakanlık**, 1983. Başbakan Bülend Ulusu'nun konuşma, demeç ve mesajları 1 Ocak 1983-6 Kasım 1983. Başbakanlık Basımevi, Ankara.

- T.C. Dışışleri Bakanlığı**, Başlıca Ege sorunları, Erişim tarihi: 05.07.2022.
<https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>.
- T. C. Dışışleri Bakanlığı**, Kıbrıs Cumhuriyetinin temel yapısı, Erişim Tarihi: 05.07.2022.
<https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih-11-subat-1959.tr.mfa>.
- Toprak, S.**, 2012. Megali İdea'ya bir örnek: Girit. *İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 118-142s.
- Tuncer, H.**, 2017a. Türk dış politikası 1. cilt Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (1789-1920). Kaynak Yayınları, Ankara.
- Tuncer, H.**, 2017b. Türk dış politikası 2. cilt Cumhuriyet dönemi (1920-2002). Kaynak Yayınları, Ankara.
- Tuncer, H.**, 2014. İki darbe arasında Türk dış politikası (1971-1980). Kaynak Yayınları, Ankara.
- Turan, C.**, 2016. Türk-Yunan ilişkileri ve Ege sorunları. *Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Turan, ř.**, 1965. Rodos ve 12 Ada'nın Türk hakimiyetinden çıkışı. *Belleten*, 29(113):77-120s.
- Uçarol, R.**, 1998. 1878 Kıbrıs sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Uçarol, R.**, 2019a. Siyasi tarih 1789-1914 birinci cilt. Der yayınları, İstanbul.
- Uçarol, R.**, 2019b. Siyasi tarih 1914-2014 ikinci cilt. Der yayınları, İstanbul.
- Ustaoglu, B.**, 2021. Yunanistan'da Panhelenik Sosyalist Hareketin (PASOK) kuruluşu ve iktidara yükselişi (1974-1981). *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 10(2):635-681s.
- Utkugün, C.**, 2016. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'den Yunanistan'a yapılan insani yardım faaliyetleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2):199-219s.
- Uyar, H.**, 2020. Türkiye'de askeri darbeler ve nedenleri üzerine bir analiz denemesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XX/Özel Sayı:77-96.
- Uysal, C.**, 2001. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1):140-153.
- Uzun, H.**, 2004. 1919-1950 Arasında Türkiye-Yunanistan ilişkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 5(2): 35-50s.

- Ünay, B.**, 2007. Türk-Yunan ilişkilerinde temel sorunlar ve 1999 sonrası yumuşama dönemi. *Yüksek Lisans Tezi*, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Vatansever, M.**, 2012. Kıbrıs sorununun tarihi gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 Özel Sayı:1487-1530s.
- Walliman, Nicholas S.R.**, 2006. Social Research Methods. Sage Publications Incorporated.
- Yalçın, O.**, 2021. 1950 sonrasında Türk-Yunan sorun sahalari ve gelişmeler. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e- Dergisi*, 4(2):6-40s.
- Yıldız Aybak, S.**, 2017. 1950-1983 yılları arasında Kıbrıs sorunu ve TBMM'deki yankıları. *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, N., Yıldız, E.**, 2012. Mübadele meselesi ve Cumhuriyet dönemi tarımsal Kalkınma politikası, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1):349-370s.
- Yılmaz, H.**, 2017. Kıbrıs Barış Harekatı ve sonuçları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1):87-98s.

Gazeteler

- Akşam**, 7 Eylül 1955, 3s.
- Cumhuriyet**, 12 Ocak 1980, 3s.
- Cumhuriyet**, 6 Şubat 1980, 1s.
- Cumhuriyet**, 3 Mart 1980, 1-9s.
- Cumhuriyet**, 9 Mart 1980, 1-9s.
- Cumhuriyet**, 27 Ekim 1981, 1-6s.
- Cumhuriyet**, 6 Aralık 1981, 1-9s.
- Cumhuriyet**, 26 Mart 1982, 1-11s.
- Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1982, 1-9s.
- Cumhuriyet**, 19 Haziran 1982, 1s.
- Cumhuriyet**, 26 Kasım 1982, 1-9s.
- Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1983, 1-9s.
- Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1983, 1-11s.
- Cumhuriyet**, 20 Ekim 1983, 3s.

Erduran, R., 1980. Cumhuriyet 17 Nisan 1980 2s.

Ergin, S., 1981. Avrupa Parlamentosu kararından sonra Türkiye-AET ilişkileri olumsuz etkilenecek. Cumhuriyet 20 Eylül 1981, 1-9s.

Ergin, S., 1983. Kıbrıs'ta durum: Bağımsızlık girişimi hız kaybetti. Cumhuriyet 21 Ekim 1983, 1-11s.

Hürriyet, 17 Şubat 1951. 1s.

Hürriyet, 25 Ağustos 1955. 1-5s.

Hürriyet, 3 Mart 1980, 1s.

Hürriyet, 11 Eylül 1980, 1-13s.

Hürriyet, 7 Ekim 1980, 1-11s.

Hürriyet, 15 Ekim 1981, 23s.

Hürriyet, 17 Ekim 1981, 19s.

Hürriyet, 8 Ocak 1981, 1s.

Hürriyet, 20 Şubat 1981, 3s.

Hürriyet, 10 Mart 1981, 13s.

Hürriyet, 18 Ekim 1981, 15s.

Hürriyet, 5 Mart 1982, 13s.

Hürriyet, 16 Kasım 1983, 1-11s.

İstanbul Ekspres, 6 Eylül 1955, 1s.

Milliyet, 20 Aralık 1954. 1s.

Milliyet, 7 Eylül 1955. 3s.

Milliyet, 7 Mart 1975. Dr. İsmail A. Kafescioğlu, Jeolojik açıdan Ege Adalarının kıta sahanlıkları, s. 2.

Milliyet, 17 Ağustos 1976. Muhsin Batur Ege hava sahası sorunu, 2s.

Milliyet, 25 Mart 1982, 1s.

Resmi Gazete, 22 Eylül 1980, 1-3s.

Selçuk, İ., 1980. ABD güdümünde Türk-Yunan ilişkileri. Cumhuriyet 18 Nisan 1980, 2s.

Sirmen, A., 1980. Batı ne bekliyor?. Cumhuriyet, 15 Eylül 1980, 3s.

Şenova, A., 1982. Tercüman 28 Mart 1982, Atina, 12s.

Tercüman, 28 Şubat 1982, 1-14s.

Tercüman, 31 Mart 1982, 1-14s.

Tercüman, 4 Nisan 1982, 1-13s.

Tercüman, 19 Haziran 1982, 1-8s.

Tercüman, 2 Aralık 1982, 4s.

Tercüman, 11 Aralık 1982, 4s.

Tercüman, 28 Ekim 1983, 1-10s.

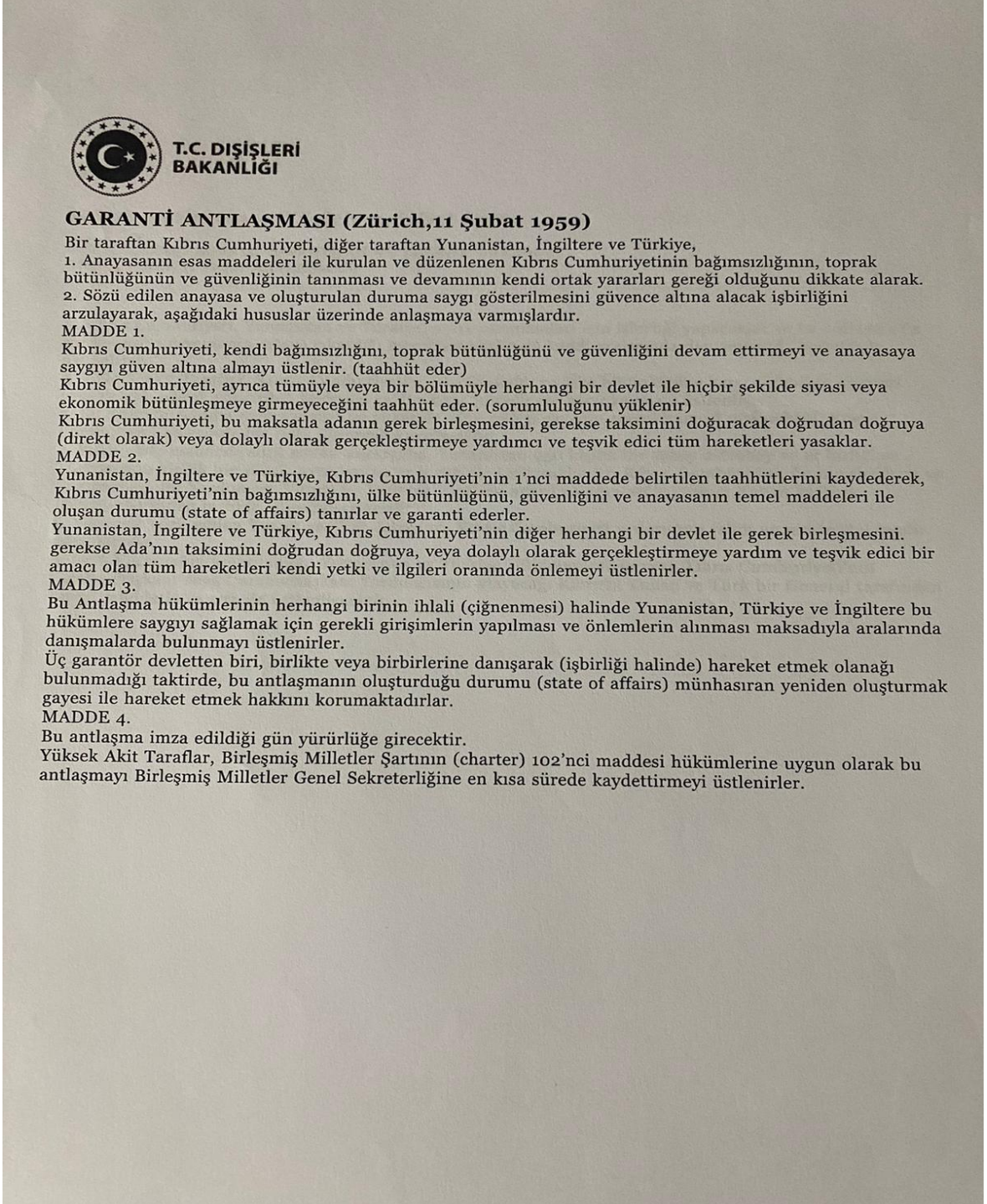
Tercüman, 29 Ekim 1983, 4s.

Tercüman, 16 Kasım 1983, 1s.

Zabcı, F., 1983. Denктаş'a söz dinlemedik. Hürriyet, 19 Kasım 1983, 1-11s.

EKLER

EK-1

T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2024. Garanti Anlaşması. [https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959 .tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa). Erişim Tarihi:21.02.2024.

T.C. DIŞIŞLERİ
BAKANLIĞI

İttifak Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)

KIBRIS CUMHURİYETİ, YUNANİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDA
İMZALANAN İTTİFAK ANTLAŞMASI

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.
2. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.
3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargah kurulacaktır.
4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargaha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.
5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.
6. Üçlü Karargahın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir.

T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2024. İttifak Anlaşması. [https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959 .tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa). Erişim Tarihi:21.02.2024.

T.C. DIŞIŞLERİ
BAKANLIĞI

Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini

Açıklayıcı Muhtıra(Londra,19;;Şubat 1959)

KIBRIS SORUNUNUN ÜZERİNDE ANLAŞMAYA VARILAN
NİHAİ ÇÖZÜMÜNÜN TEMELİNİ AÇIKLAYAN MUHTIRA
(Memorandum)

Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda Başbakanı, Yunanistan Krallığı Başbakanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcilerinin, bu muhtıraya eklenen belgeleri Kıbrıs sorununun nihai hal şekli için üzerinde anlaşmaya varılmış bir temel olarak kabul ettiklerini bildiren beyanlarını dikkate alarak, hükümetleri adına, bu muhtıraya eklenen ve aşağıda sıralanan belgeleri, Kıbrıs sorununun nihai çözümü için uzlaşmış bir temel olarak bu belge ile kabul ederler.

HAROLD MACMİLLAN C. KARAMANLIS A. MENDERES

Londra, 19 Şubat 1959

Hürriyet 13 Eylül 1980 Cumartesi
TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR YIL: 33 SAYI: 11648
FİYAT: 10 LİRA
GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE
Kurucusu: SEDAT SIMAVI (1896 - 1953)

Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde

Atatürk yolunda devam

Orgeneral Evren demokrasinin sağlam temellere oturtulacağını, anayasa, seçim ve partiler yasalarının değiştirileceğini, seçime gidileceğini açıkladı
Konsey ve G. Kurmay Başkanı Org. Evren kısa zamanda Bakanlar Kurulu kurulacağını açıkladı

Atam,
Ne sağ, ne de sol...
Atatürk Türkiye'si doğrultusunda bir ülkenin haysiyetli kipleri olarak birlik içinde, dipdiri ve senin yolundayız.
Şuna asla şüphe olmasın.
Senin emanetin Cumhuriyet, illebet payidar olacaktır.
Hainler, gâhiller, tüm iç ve dış düşmanlar haketiklerini bulacaklardır.
Müsterih ol Atam.
Hürriyet

Hükümet ve Parlamento feshedildi, parti faaliyetleri durduruldu, parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Liderler ve parlamenterler suçlanmayacak, ancak daha önce işledikleri suçlar kovuşturulacak
Yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş en sert şekilde kırılacak

● DiSK ve MiSK'e bağlı sendikalar faaliyetten men edildi
● Dernekler kapatıldı
● İstanbul'da sokağa çıkma yasağı 08.00'den 24.00'e kadar kaldırıldı
● Spor kuruluşlarına temsilci atandı
● Bankalar pazartesi günü açılacak (Yazın 9. Sayfada)

Demirel, Ecevit ve Erbakan gözetim altında
(Yazın 9. Sayfada)

Türkeş kayıp
● Dünya bizi konuşuyor 3. sayfada
● İlk bildiriler 8. sayfada
● 12-13 Eylül 1980 10. uncu sayfada

Millî Güvenlik Konseyi Anıtkabiri ziyaret ederek özel defteri imzaladı. Konsey Başkanı Org. Kenan Evren (Sağ başta) diğer Konsey üyeleri
Org. Nurettin Ersoy (solda) Org. Tahsin Şahinkaya, Org. Nihat Tümer ve Org. Sedat Celalioğlu'na Anıtkabirde bir süre konuştular.

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'i almak için Org. An. Sivas'taki evine gelen görevliler evde Türkeş'i bulamadılar. Bunun üzerine aynı yörede arama devam ettirildi.
evine girilerek ve onu alarak ayrıldılar.
Daha sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Türkiye'ye teslim olmasın
(Devamı: Sa. 9-10. Sayfada)

ideolojik amaçla adam öldürmek, yaralamak, gasp ve soygun yapmak, duvarlara yazı yazmak gibi çeşitli eylemlerin failleri olan 41 kişinin adları şöyle:

Şah İsmail Ateş, Hüseyin Yurdakul, Muammer Sezer, Abdullah Büyükyılmaz, Ahmet Toprak, Orhan Ma-

(Devamı Sa: 12 Sü: 1'de)

Yunanistan, ABD'ye NATO'ya dönmesine karşılık Ege'deki isteklerinden vazgeçmeyeceğini bildirdi

- Rallis, Carter'a gönderdiği mektubunda "EĞER ABD YUNANİSTAN'IN HAKLARINI TEHDİT EDERSE ÜSLER İSTENMEYEN KURULUŞLAR HALİNE GELECEKTİR" dedi.
- The Times, Yunanistan'ın "ROGERS PLANI"nı kabul etmediğini bildiriyor.

4. SAYFADA

bunu tes
Mesuliyet
fını çıkar
TOB-DER
geçmesini
lis üniver
ran öğreti
sa- bu su
mı?

Biraz
lere varır
lini alır.
aydın kes

[illegible]

30 KASIM 1983

Devlet Nuru

Amerika'nın Kıbrıs konusunda gösterdiği aşırı tepki, yanlış değerlendirmeden kaynaklanıyor

Bizi gene anlamadılar

DENKTAŞ, GÜVENLİK KONSEYİ'NDE KONUŞTU

"Ben buraya özür dilemeye gelmedim"

● Rumların, Türkiye'nin cezalandırılmasını isteyen görüşünü eleştiren KKTC Başkanı Rauf Denktaş, "Türkiye bizim hayatımızı korumak için kendi evlatlarını feda etmekten başka ne yaptı?" dedi.

● Güvenlik Konseyi'nde Türkiye adına konuşan Kırca, Kıbrıs sorununda İngiltere ile Yunanistan'ın suçlu olduğunu vurgulayarak, "Türk toplumu 1963-1974 kabusunu bir daha yaşamamak için kararlıdır" dedi.

● Pakistan temsilcisi Navaz, Konsey'de yaptığı konuşmasında, "Toplulararası görüşmenin başlaması için Güvenlik Konseyi'nden yumuşak bir karar çıkmalıdır" dedi. (Yazısı 11. Sayfada)

DENKTAŞ KONSEY'DE Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs ile ilgili tasarıları görüşmesi sırasında heyecanlı bir konuşma yapan KKTC Devlet Başkanı Rauf Denktaş, yirmi yıldır süren Rum politikasını eleştirdi. BM'deki Daimi Temsilci'den Büyükelçi Cengiz Kırca da kendisini dinliyordu.

● Amerika'nın sert tutumuna, Türkiye'yi yanlış anlamasının neden olduğunu belirten Dışişleri yetkilileri, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda, ABD'ye hiçbir zaman yanıtı bilgisi vermediğini ve KTFD'nin bağımsızlık ilanını hiçbir zaman teşvik etmediğini bildirdiler. (Yazısı 11. Sayfada)

"Denktaş'a söz dinletemedik"

● Dışişleri Bakanı İtler Türkmen Londra'da yaptığı basın toplantısında "KKTC'yi tanımaktan başka çaremiz yoktu" dedi. (11. Sayfada)

Kaymakamın duyurusu

Lefkoşe'de heyecan yarattı

● Kıbrıs Rum yönetiminin yedek askerleri silah altına aldığı polise hafif silahlar dağıttığı ve Kuzey Kıbrıs'a geçişi sağlayan sınır kapısının kapatıldığı bildiriliyor. (Yazısı 11. Sayfada)

Anı ziyaret

Reagan'ın özel temsilcisi Ankara'da

● Cumhurbaşkanı Evren, Ronald Rumsfeld ile birlikte Amerika'nın Ankara Büyükelçisini kabul ederek Ortadoğu ve Kıbrıs gelişmelerini görüştü. (Yazısı 11. Sayfada)

YORUM
Prof. Dr. Haluk ÜLMAN

Söylentisi, olmasından beter

● Yatron'un tasansını gündeminde koruyan Amerikan Kongresi, "Demokles'in Kılıcı"nı Türkiye'nin tepesinde tutuyor. (6. Sayfada)

ANKARA'dan
MAİ KISILALI

19.11.1983...

Türk-ABD ilişkileri

● Kıbrıs konusunda Türkiye'nin felsefesini 1963 yılından beri anlamayan Amerika tarihî yanlışlarına bir yenisini ekleyecek mi? (Yazısı 11. Sayfada)

19 Kasım 1983 Cumartesi

Hürriyet

TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR

YIL: 36 SAYI: 12790

TEL: (0312) 339 20 00 (Merkezi)
İla Servisi: 339 40 00-5 20 40 05
Yanı İleri: 339 20 00-5 20 20 20

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Kurucusu: SEDAT SIMAVI (1896 - 1953)

FIYATI 30 LİRA

AKARYAKITA 1 YILDA 2. AYARLAMA

Doğu'da yeni

Hürriyet, 19 Kasım 1983, 1s.